Prof.univ.dr. Gheorghe Crețoiu

ECONOMIE POLITICĂ

Ediție revăzută

București
2007

Tehnoredactor: Monica Balaban

© Editura Universității *Titu Maiorescu*, 2007
București, România
Str. Dionisie Lupu nr. 70, sector 1
tel.: (004021) 650.74.30
fax: (004021 311.22.97
www.utm.ro

© *Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate*
Editurii Universității Titu Maiorescu.
Orice reproducere, preluare parțială sau integrală,
prin orice mijloc a textului, este interzisă, aceasta fiind proprietatea
exclusivă a editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CREȚOIU, GHEORGHE
Economie politică/Gheorghe Crețoiu – Ed. rev. – București
Editura Universității Titu Maiorescu 2007.
ISBN (10) 973-569-948-6, ISBN (13) 978-973-569-948-2
330(075.8)

Prof. univ. dr. Gheorghe Crețoiu

Economie politică

Curs pentru învățământul la distanță

Ediție revăzută

editura universității Titu Maiorescu

Cuprins

I. Obiectivele cursului.....13
I.1. Sub raport didactic.....14
I.2. Sub raport metodologic şi aplicativ.....15
II. Exigenţe şi criterii de evaluare a cunoştinţelor.....16
Bibliografie obligatorie.....17
Capitolul 1.....19
ECONOMIA POLITICĂ – ŞTIINŢĂ TEORETICĂ.....19
I. Originea noţiunii.....19
II. Formarea şi evoluţia economiei.....21
III. Obiectul de studiu al economiei.....26
IV. Fenomenele, procesele şi legile economice.....27
V. Importanţa însuşirii ştiinţei economice.....30
Capitolul 2.....36
BAZELE GENERALE ALE ECONOMIEI 36
CA SISTEM REAL.....36
I. Definiţia economiei ca sistem real.....36
II. Procesele economice de bază.....37
III. Nevoile – mobilul economiei.....39
IV. Resursele şi limitele lor.....40
Legea raritătii resurselor.....40
V. Raţionalitatea utilizării resurselor.....42
VI. Alegere şi cost de oportunitate.....43
VII. Bunurile – baza satisfacerii trebuinţelor.....46
VIII. Producţia şi factoriI de producţie.....47
8.1. Munca.....48
8.2. Natura.....51
8.3. Capitalul.....51
8.4. Progresul factorilor de producţie. Neofactorii.....53

Capitolul 3.....57
COMBINAREA FACTORILOR DE PRODUCȚIE 57
ŞI EFICIENȚA ECONOMICĂ.....57
I. Întreprinderea (firma) – celula de bază a economiei.....57
II. Combinarea factorilor de producție.....59
III. Limitele combinării. Legea randamentelor neproporționale.....62
IV. Eficiența economică.....63
V. Productivitatea.....64
5.1. Conceptul de productivitate.....64
5.2. Formele productivității.....65
5.3. Importanța şi factorii creşterii productivității muncii.....68
VI. Costul de producție.....70
6.1. Conceptul.....70
6.2. Tipologia costurilor.....71
Capitolul 4.....78
SISTEME ŞI FORME DE ECONOMIE.....78
I. Problemele fundamentale ale economiei.....78
II. Proprietatea asupra bunurilor.....79
2.1. Esența proprietății.....79
2.2. Pluralismul formelor de proprietate.....81
2. 3. Locul şi rolul proprietății în sistemul economic.....83
2.4. Libera inițiativă.....84
2.5. Proprietate şi răspundere.....85
III. Agenții economici 85
3.1. Conceptul.....85
3.2. Gruparea agenților economici.....86
3.3. Rolul statului.....87
IV. SISTEMELE ECONOMICE.....88
4.1. Economia naturală.....88
4.2. Economia de schimb şi sistemul economiei de piață liberă 89
4.3. Sistemul economiei de comandă.....91
4.4. Economia mixtă.....91

V. Tranziția la economia de piață.....93
Capitolul 5.....98
SCHIMBUL ŞI MECANISMUL ECONOMIEI DE PIAȚĂ..98
I. Schimbul şi piața – un mecanism „natural”.....98
1.1. Definiția şi rolul schimbului.....98
1.2. Geneza şi rolul pieței.....100
1.3. Principalele tipuri de piață.....101
II. Utilitatea şi valoarea.....102
2.1. Utilitatea bunurilor.....103
2.2. Valoarea şi valoarea adăugată.....106
III. Cererea şi oferta.....109
3.1. Cererea.....109
3.2. Oferta.....112
3.3. Legea cererii şi ofertei şi echilibrului pieței.....115
IV. Concurența.....116
4.1. Definiția şi funcțiile.....116
4.2. Tipuri de concurență.....118
V. Banii şi moneda.....122
5.1. Geneza şi evoluția.....122
5.2. Rolul şi funcțiile banilor.....126
5.3. Denominarea leului.....127
5.4. Masa monetară.....127
VI. Prețurile în economia de piață.....129
6.1. Conceptul de preț.....129
6.2. Funcțiile prețurilor.....130
6.3. Formarea prețurilor în economia de piață.....131
Capitolul 6.....135
PIEȚELE FINANCIARE.....135
I. Conceptul şi formele finanțării.....135
II. Conținutul şi formele creditului.....136
III. Băncile în economia de piață.....138
IV. Piața monetară.....142
4.1. Conceptul.....142
4.2. Componentele.....142

V. Piaţa de capital.....143
5.1. Conceptul şi componentele.....143
5.2. Instituţiile. Cotaţiile.....149
VI. Piaţa valutară.....150
6.1. Valuta şi piaţa valutară.....150
6.2. Forme şi tipuri de operaţiuni.....152
6.3. Piaţa valutară în România.....155
6.4. Cursul valutar.....156
VII. Piaţa asigurărilor.....157
Capitolul 7.....163
PIAŢA FORŢEI DE MUNCĂ.....163
I. Conţinutul şi trăsăturile.....163
II. Cererea şi oferta de muncă.....164
III. Etapele negocierii.....166
Capitolul 8.....171
REPARTIŢIA ŞI VENITURILE.....171
I. Conţinutul şi formele repartiţiei.....171
II. Salariul.....174
2.1. Conceptul.....174
2.2. Salariul nominal şi salariul real.....177
III. Profitul.....178
3.1. Natura complexă şi componentele profitului.....179
3.2. Funcţiile profitului.....182
3.3. Masa şi rata profitului.....184
IV. Dobânda şi renta.....188
Capitolul 9.....200
MACROECONOMIA. VENITUL, CONSUMUL ŞI INVESTIŢIILE.....200
I. Indicatorii macroeconomici.....200
II. Utilizarea venitului. Venitul şi consumul.....204
III. Economiile şi investiţiile.....207
Capitolul 10.....216
ECHILIBRUL ECONOMIC ŞI DEZECHILIBRELE.....216
I. Echilibrul economic.....216

II. Condiţiile de echilibru pe diferite pieţe.....218
III. Dezechilibrele economice.....220
IV. Inflaţia.....221
4.1. Conceptul de inflaţie.....221
4.2. Cauzele inflaţiei.....223
4.3. Consecinţele inflaţiei şi politici antiinflaţioniste.....224
V. Şomajul.....227
5.1. Definiţia şomajului.....227
5.2. Nivelul şi formele şomajului.....228
5.3. Cauzele şi implicaţiile şomajului.....229
5.4. Măsuri de combatere a şomajului.....231
Capitolul 11.....235
CREŞTEREA ŞI DEZVOLTAREA DURABILĂ.....235
I. Conceptele.....235
II. Factorii creşterii economice.....237
III. Creşterea PIB în România.....239
IV. Dezvoltarea durabilă.....242
capitolul 12.....245
ECONOMIA (PIAŢA) ŞI STATUL.....245
I. Confruntări teoretico-ideologice.....245
II. Premisele şi factorii intervenţiei statului în economie. .247
II. Funcţiile statului şi rolul său economic.....248
IV. Forme de intervenţie.....250
V. Rolul economic al statului: politica economică.....253
Capitolul 13.....261
ECONOMIA NAŢIONALĂ ŞI PIAŢA MONDIALĂ.....261
I. Piaţa mondială şi diviziunea internaţională a muncii.....261
II. Rolul relaţiilor internaţionale.....265
2.1. Comerţul exterior – prima legătură cu piaţa mondială…265
2.2. Balanţa comercială.....266
2.3. Balanţa de plăţi.....267
III. Eficienţa comerţului exterior şi competitivitatea.....271
Capitolul 14.....278
INTEGRAREA ECONOMICĂ ŞI.....278

UNIUNEA EUROPEANĂ.....278
I. Conținutul, formele şi factorii integrării economice.....278
1.1. Evoluția şi formele integrării economice.....279
1.2. Forme (şi etape) de integrare economică.....280
1.3. Definiția şi factorii integrării.....281
1.4. Integrarea şi relațiile internaționale.....283
II. Formarea Uniunii Europene.....284
2.1. Principiile fundamentale, obiectivele şi instituțiile Uniunii Europene.....284
III. Mecanismele integrării economice europene.....286
A. Piața Unică.....286
B. Politica agricolă comună.....287
C. Politica industrială.....288
D. Uniunea Economică şi Monetară.....288
IV. Lărgirea U.E. cu noi membri. România şi U.E.....289
Capitolul 15.....296
ECONOMIA MONDIALĂ ŞI GLOBALIZAREA.....296
I. Economia mondială – produs al unui proces istoric.....296
1.1. Definiția şi factorii formării economiei mondiale.....296
1.2. Trăsăturile actuale ale economiei mondiale.....298
II. Globalizarea economiei mondiale.....300

Titular: Prof.univ.dr. Gheorghe Crețoiu

Curriculum Vitae

Născut la 23 noiembrie 1930 în comuna Plopi, satul Colareți, județul Mehedinți.

Absolvent al Liceului Economic (comercial) din Drobeta-Turnu Severin şi al Facultății de Finanțe, Credit şi Contabilitate din cadrul Academiei de Studii Economice din Bucureşti (1953).

Doctor în economie (titlu obținut în 1959).

Încadrat în învățământul superior ca asistent, în septembrie 1953, a parcurs toate treptele activității didactice, la Politehnică, Institutul de Construcții şi Universitatea din Bucureşti, în 1970, devenind profesor titular, (prin concurs) la această înaltă instituție universitară.

A predat cursuri şi a condus dezbateri de seminar la următoarele discipline: Economie politică, Economia serviciilor, Bazele (principiile) contabilității, Economie.

A participat ca autor unic, coautor, coordonator sau membru în colegiul de redacție la 20 de manuale, crestomații şi teste grilă, economie mondială.

A colaborat la elaborarea mai multor lucrări importante, precum şi a peste zece manuale de economie politică, contabilitate şi economie mondială, şi a publicat peste 60 de studii şi articole în domeniul teoriei şi istoriei economice, relațiilor economice internaționale şi al economiei de ramură. În 1977 a obținut Premiul „P.S. Aurelian" al Academiei Române.

I. Obiectivele cursului

Cursul de economie porneşte de la premisa că în orice ipostază s-ar afla specialistul cu pregătire superioară şi cu atât mai mult juristul, el vine în contact cu variate şi numeroase fenomene şi procese economice a căror înţelegere este neapărat necesară atât pentru încadrarea optimă în organizarea socială a muncii şi exercitarea profesiei, cât şi pentru orientarea şi conducerea eficientă a propriei activităţi şi gospodării. În ultimă instanţă, însuşirea principiilor şi concluziilor formulate de ştiinţa economică provine, aşa cum insistent sublinia academicianul N.N. Constantinescu, reputat profesor la Academia de studii Economice – Bucureşti, ***„… din faptul că fiinţa umană tinde să-şi minimizeze efortul pe unitatea de efect util, sau, cu alte cuvinte, să-şi maximizeze rezultatele pe unitatea de efort”.*** (*Nevoia actuală de teorie economică*, în *Restructurarea teoriei economice*, Editura Economică, Bucureşti, 1996)

Cât priveşte realizarea profesiei, viaţa a pus de mult în evidenţă concluziile că în economia contemporană, caracterizată prin interdependenţe multiple şi tot mai strânse şi printr-un dinamism cu totul deosebit, prea puţine sunt domeniile care nu necesită şi o abordare economică. O fundamentare amplă a acestei idei aparţine profesorului american Gary S. Becker, premiul Nobel pentru economie în 1992, pe baza unor studii şi analize îndelungate expuse în lucrări de referinţă.

Pornind de la caracterizarea ştiinţei economice în termenii resurselor insuficiente şi a scopurilor concurente, ca cea mai generală definiţie a acestei ştiinţe***, „… am ajuns la***

concluzia că abordarea economică este atotcuprinzătoare, aplicabilă la întregul comportament uman, fie el un comportament ce implică prețuri în termeni monetari sau prețuri umbră atribuite, decizii repetate sau rare, decizii importante sau minore, scopuri emoționale sau mecanice, persoane bogate sau sărace … oameni de afaceri sau politicieni, profesori sau studenți…" (Gary S. Becker, *Comportamentul uman, o abordare economică*, Editura All, 1994, p. 8) Sunt edificatoare în acest sens câteva din capitolele lucrării din care am redat citatul de mai sus; Preț şi prejudiciu; Concurență şi democrație; crimă şi pedeapsă: o abordare economică; Timpul şi producția gospodărească ş.a.

I.1. Sub raport didactic

Cursul de economie îşi propune, ***în primul rând,*** să explice în mod aprofundat conținutul şi importanța noțiunilor (conceptelor) de bază cu care operează ştiința economică, noțiuni prin care se desemnează şi se reprezintă relații şi raporturi din viața economică reală, fenomene şi procese care țin de asigurarea bunurilor necesare oamenilor şi societății.

În al doilea rând, un obiectiv esențial al cursului îl contribuție explicarea modului în care se desfăşoară procesele economice fundamentale care alcătuiesc viața economică – producția, repartiția, schimbul, consumul, legile şi principiile economiei de piață contemporane, esența şi logica „mecanismului" după care se derulează viața economică în condițiile acestui tip de economie.

Privită din această perspectivă ştiința economică implică exigențe mari îndeosebi în ceea ce priveşte sistemul conceptual : reprezentarea exactă a conținutului fiecărei noțiuni, stăpânirea locului şi a relațiilor fiecăreia cu celelalte, relevarea legăturii dintre concepte şi realitatea înconjurătoare,

prevenirea şi combaterea deformărilor care apar frecvent în vorbirea curentă din necunoaştere, neatenţie sau ignoranţă. Fără însuşirea corectă a teoriei economice nu sunt posibile nici înţelegerea vieţii reale şi nici decantările necesare între ceea ce reprezintă incompetenţă, abordare subiectivă sau interesată. „Fără teorie – afirma Paul Heyne – ar trebui să ne căutăm, pe dibuite, ca orbul, calea printre problemele economice, opinii conflictuale şi propuneri politice opuse". (*Modul economic de gândire. Mersul economiei de piaţă liberă*, Editura Didactică, 1991, p. XII)

Cunoaşterea teoretică comportă dificultăţi şi muncă stăruitoare, dar este premisa hotărâtoare a formării gândirii economice şi a comportamentului economic.

I.2. Sub raport metodologic şi aplicativ

Cursul urmăreşte o anumită ordine care are în primul plan probleme cu caracter general: formarea şi dezvoltarea ştiinţei economice; bazele generale ale economiei ca sistem real; sistemele şi formele de economie; combinarea factorilor de producţie şi eficienţa economică. Cea mai mare parte a îndrumarului este consacrată teoriei şi practicii economiei de piaţă, îndeosebi a legilor şi mecanismului acesteia, precum şi a principalelor forme de piaţă în economiile contemporane. Ultimele capitole sunt destinate a iniţia pe studenţi în cele mai importante probleme ale macroeconomiei şi în cele legate de piaţa mondială şi mai ales de integrare economică şi globalizare ca două procese majore ale economiei mondiale contemporane.

Atragem atenţia studenţilor că pregătirea corespunză-toare a dezbaterilor şi îndeosebi a examenului la Economie nu se poate rezuma la acest îndrumar, fiind necesar apelul sistematic la cursul de bază şi la lucrările menţionate în bibliografia obligatorie. Pentru fixarea şi

verificarea pe parcurs a cunoştinţelor şi mai ales pentru formarea şi dezvoltarea gândirii economice, în finalul fiecărui capitol au fost incluse şi probleme pentru dezbateri, întrebări, teste – grilă, precum şi probleme de rezolvat.

II. Exigenţe şi criterii de evaluare a cunoştinţelor

Aprecierea modului de pregătire a studentului se face la sfârşitul semestrului I, din anul II, pe bază de examen.

Examenul este scris şi se desfăşoară pe baza unui set de 10 întrebări care cer studentului definiţii, explicarea unor procese sau fenomene economice, enumerarea şi explicarea factorilor care le determină/influenţează, precum şi elucidarea unor probleme de actualitate şi legislaţie economică. La stabilirea notei finale se va ţine seama şi de activitatea prestată de student la activităţile programate. Acest supliment operează numai în cazul în care nota obţinută la examen este de promovare.

Bibliografie obligatorie

i. Lucrări fundamentale de teorie economică

2. Adam Smith, A*vuția națiunilor. Cercetare asupra naturii şi cauzelor ei*, vol. I şi II, Editura Academiei române (RSR), 1959,1962
3. David Ricardo, *Principiile de economie politică şi de impunere*, Editura Antet, XX Press 2002. Cu o prefață de Prof.univ.dr. Gheorghe Crețoiu, capitolele I, IV, VI, VII
4. John M. Keynes, *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii şi a banilor*, Editura Științifică, Bucureşti, 1970, capitolele 1, 3, 5, 8, 9, 10, 11

i. Manuale, dicționare

5. Gheorghe Crețoiu, Viorel Cornescu şi Ion Bucur, *Economie*, Editura All Beck, Bucureşti, 2003 (capitolele: I, II, IV, V, VI, VII – X, XI – XVIII, XX, XXI, XXII – XXIV) şi Editura C.H. Beck, 2007
6. Ives Bernard şi Jean Claude Calli, *Vocabular economic şi financiar*, Editura Humanitas 1994
7. Niță Dobrotă, Coralia Angelescu ș.a., *Dicționar de Economie*, Editura Economică, 1999, 2002

i. Lucrări de teorie economică

8. Acad. Emilian Dobrescu, *Tranziţia în România. Abordări econometrice*, Editura Economică, Bucureşti, 2002
9. John Kenneth Galbraith, *Societatea perfectă*, Editura Eurosong & Book, 1997
10. Michael Didier, *Economia – regulile jocului*, Editura Humanitas, 1994 şi 2003
11. Robert l. Heilbroner, *Filozofia lucrurilor pământeşti, Viețile, epocile şi ideile marilor economişti*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994
12. Erwin Hutira, Emil Dinga, *Teorie economică generală*, Editura Hyperion XXI, Bucureşti, 1994
13. Niță Dobrotă, *Economie politică*, Editura Economică, Bucureşti, 1997
14. Aurel Negucioiu (coord.), *Economie politică*, Editura G. Barițiu, Cluj Napoca, 1998
15. Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, vol I şi II, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1990
16. Joseph E. Stiglitz, Carl E. Malsh, *Economie*, Editura Economică, 2005
17. Daniel Dăianu, *Pariul României. Economia noastră: reformă şi integrare*, Editura Compania, 2004
18. Robert Gilpin, *Economia mondială în secolul XXI*, Editura Polirom, 2004
19. Richard Baldwin, Charles Wyplosz, *Economia integrării europene*, Editura Economică, 2006

Capitolul 1
ECONOMIA POLITICĂ – ŞTIINȚĂ TEORETICĂ

Moto:

„Ştiința economică bine cunoscută şi aplicată contribuie la sporirea avuției naționale.” (George Bariţiu, om politic şi economist român (1812 – 1893))

„Ideile nu ajung la succes, la răspândire şi popularizare, decât dacă ele corespund intereselor colectivității în care au apărut… Măreția economiei stă tocmai în calitatea ei de a servi în orice clipă, colectivitatea națională şi scopurile ei supreme”. (Mihail Manoilescu economist şi om politic român (1891 – 1950), profesor la Politehnica din Bucureşti>

„Economia politică este o ştiință socială. Ea nu studiază economia unui individ sau a unor indivizi trăind izolat ci raporturile sociale, care se nasc între oameni, cu prilejul activității lor economice. Obiectul ştiinței economice este viața economică.” (Virgil Madgearu, economist şi om politic român (1887 – 1940), profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti)

I. Originea noțiunii

Noțiunea de economie îşi are originea în două cuvinte greceşti: oikos = casă, gospodărie şi nomos = normă, lege. Ea a fost pusă în circulație de filozoful grec Xenophon (430 – 355 î.

Christos) prin lucrarea Oikonomia. La origine conceptul respectiv desemna ***administrarea gospodăriei.***

Astăzi acest concept are două semnificaţii majore:

a) acţiunile şi activitatea prin care oamenii, colectivităţile şi societatea îşi asigură cele necesare traiului;
b) ştiinţa care studiază şi explică bazele şi legile acestei activităţi. Ulterior, o lungă perioadă această ştiinţă se va numi economie politică.

Conceptul respectiv a fost lansat în anul 1615 de către Antoine de Montchretien prin publicarea ***Tratatului de economie politică***, o carte despre finanţele publice, despre normele de gospodărire a statului. Între epoca în care termenul a fost utilizat pentru prima dată în Antichitate şi perioada actuală, economia ca realitate şi componentă a vieţii sociale şi ca ştiinţă a parcurs un drum lung şi complicat. Acest drum a pus în evidenţă un lucru elementar şi în acelaşi timp fundamental: omul şi societatea nu pot să existe şi să se dezvolte decât în condiţiile în care îşi produce cele necesare traiului.

Ca realitate constituită din ansamblul activităţilor, ramurilor şi gospodăriilor sau întreprinderilor care produc şi comercializează aceste bunuri, economia contemporană se deosebeşte fundamental de cea din Antichitate.

În Antichitatea greacă şi chiar în cea romană, nivelul producţiei era redus, iar întreprinderile, cu mici excepţii, aveau dimensiuni artizanale. În Evul Mediu, datorită fărâmiţării feudale, economia progresează lent şi cu diferenţe mari de la o zonă la alta.

Renaşterea, dezvoltarea comerţului, dezvoltarea manufacturilor, şi mai ales, revoluţia industrială de mai târziu din Europa veacului al XVIII-lea aveau să impulsioneze tot mai puternic atât producţia de bunuri materiale şi creşterea bogăţiei, cât şi dezvoltarea comerţului intern şi a schimburilor între popoare. Ca urmare, s-au intensificat preocupările pentru înţelegerea fenomenelor economice, pentru definirea obiectului de studiu al economiei.

În acest proces s-au constituit mai multe curente (şcoli) de gândire.

II. Formarea şi evoluția economiei

Primul curent de gândire economică l-a constituit ***mercantilismul,*** din secolele XVI-XVII şi prima jumătate a secolului XVIII în Italia, Spania, Franța, Germania şi Anglia.

Principalele coordonate ale mecanismului erau:

- banii sub formă de lingouri de aur şi comori de orice fel ca esență a bogăției;
- încurajarea exportului, în special la produse finite;
- reglarea comerțului exterior, astfel încât să aibă loc intrarea de aur şi argint în țară.

Curentul fiziocrat (fiziocrația) a apărut la mijlocul secolului XVIII, având ca mentor pe François Quesnay (1694 – 1774) , autorul lucrării intitulate *Tabloul economic*.

Contrar mercantiliştilor, fiziocrații considerau agricultura ca fiind singura în care se realizează produs net, celelalte fiind sterile. De asemenea, ei susțineau teza conform căreia economia se desfăşoară pe baza unor legi naturale şi a unei ordini naturale, care nu trebuie încălcate ci respectate.

Şcoala clasică engleză a pus fundamentele economiei politice ca ştiință şi ale curentului de gândire denumit ***liberalismul economic***, având ca reprezentanți de seamă pe Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus şi John Stuart Mill.

- *Adam Smith* (1723 – 1790), profesor de filozofie morală la Universitatea din Glasgow (Scoția) este autorul lucrării intitulată *Avuția Națiunilor – cercetări asupra naturii şi cauzelor ei*. Avuția, arată Smith, „constă din bunurile pe care toți membri societății le consumă”.
- *David Ricardo* (1772 –1823) publică în 1817 lucrarea intitulată *Principiile Economiei politice şi*

ale impunerii. Ricardo duce mai departe fundamentele teoriei economice inițiate de fiziocrați şi, mai ales, de Adam Smith. El a realizat teoria valorii – muncă, teoria pieței şi a rolului acesteia, teoria rentei diferențiale şi mai ales, teoria costurilor comparative.

- *Thomas Robert Malthus* (1776 – 1834) este renumit îndeosebi prin lucrarea sa intitulată *Eseu asupra principiului populației*, în care a formulat ideea mult discutată şi criticată, conform căreia populația creşte mai repede în raport cu producția bunurilor de subzistență; a publicat şi lucrări de economie.
- *John Stuart Mill* (1806 – 1873) este economistul care a desăvârşit gândirea clasică engleză iar manualul său, *Principiile economiei politice*, a fost utilizat decenii întregi în universitățile engleze şi americane.

În lucrările şcolii clasice engleze au fost fundamentate principiile liberalismului economic şi anume:

a) piața are rolul de motor al activității economice, impulsionând pe producători să producă şi să mărească oferta;
b) cererea şi oferta au rolul esențial în formarea prețurilor şi în orientarea economiei;
c) în acțiunile lor oamenii au un comportament rațional, urmărind permanent raportul avantaje/ dezavantaje şi obținerea profitului (ceea ce clasicii exprimau prin „Homo Oeconomicus")
d) libera circulație a mărfurilor între țări (teoria liber-schimbismului) etc..

Protecționismul. Spre deosebire de liber-schimbism, protecționismul este sistemul şi concepția în care comerțul şi industria unei țări trebuie să fie apărate de concurența străină cu ajutorul statului prin măsuri de ordin vamal şi nevamal.

Bazele acestui sistem au fost puse de germanul Frederich List (1789 – 1854) în lucrarea intitulată *Sistem naţional de economie politică.*

Din gândirea clasică s-au desprins două direcţii de mişcare a gândirii economice, sau „marea schismă" cum o califică unii economişti.

Prima este cea a lui *Karl Marx* (1811-1883), filosof, economist şi om politic german. Lucrarea sa fundamentată este *Capitalul*, în care continuă şi dezvoltă teoria valorii-muncă, analizează rolul şi formele capitalului şi profitului şi ale reproducţiei capitalului social.

Cea de a doua filiaţie o reprezintă gândirea neoclasică reprezentată la început prin trei economişti: englezul *William Stanley Jevons* (1835 – 1882), autorul lucrării *Teoria economiei politice*; austriacul *Carl Menger* (1840-1921), autorul lucrării *Fundamentele economiei politice* şi francezul (stabilit ulterior în Elveţia) *Leon Walras* (1834 – 1910), autorul lucrării *Elemente de teorie economică pură*.

Pe această bază s-au format apoi trei şcoli de gândire neoclasică şi anume:

a) şcoala de la Viena sau şcoala utilităţii finale (marginale);
b) şcoala de la Laussanne, cunoscută prin teoria echilibrului general (static şi dinamic);
c) şcoala de Cambridge, având ca reprezentant de frunte pe *Alfred Marshall* (1842 – 1924).

Reprezentanţii şcolii neoclasice sunt adversari ai teoriei valorii – muncă şi adepţi ai teoriei *valorii-utilitate*. În cercetarea fenomenelor, neoclasicii foloseau un aparat matematic dezvoltat. Şcoala neoclasică punea un accent deosebit pe: utilitatea marginală, productivitatea marginală, costul marginal şi venitul marginal.

Keynesismul reprezintă un curent important în gândirea economică. Denumirea vine de la fondatorul curentului,

englezul *John Maynard Keynes* (1883 – 1946), autorul lucrării intitulată *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzilor şi a banilor*, lucrare scrisă în perioada în care omenirea a fost confruntată cu consecinţe grave ale crizei din 1929-1933 – mari scăderi de preţuri, reducerea puternică a producţiei, şomaj în proporţii de masă (30 milioane de şomeri) - publicată în 1936. Aceste fenomene l-au determinat pe Keynes la o regândire radicală a teoriei economice:

- analiza are un caracter macro-economic, operând îndeosebi cu mărimi agregate ca: venitul naţional, oferta globală, cererea globală, nivelul ocupării mâinii de lucru, echilibrul la scara economiei naţionale;
- pentru Keynes ocuparea forţei de muncă, are un rol central;
- în situaţia de depresiune (criză), în condiţiile subocupării forţei de muncă este necesară intervenţia statului, care trebuie să încurajeze consumul şi investiţiile, în vederea creşterii cererii şi a gradului de ocupare a forţei de muncă.

În perioada postbelică, economiştii, care au adoptat ideile lui Keynes s-au grupat în *curentul de la Cambridge* punând un accent deosebit nu pe rolul creditului şi dobânzii, ci pe alte instrumente de intervenţie: investiţiile de stat, împrumuturile de stat, controlul preţurilor şi salariilor şi bugetul ca „stabilizator organic" al economiei.

În perioada de după cel de-al doilea Război Mondial, gândirea americană a fost dominată de dezbaterile şi confruntările dintre ***Keynesism-neoliberalism, socialism, instituţionalism şi teoriile mai noi orientale spre dezvoltarea durabilă***. O formă de adaptare a Keynesismului la condiţiile acestei perioade o reprezintă: „*sinteza neoclasică*" sau teoria despre *economia mixtă*, formulată îndeosebi de *Paul A. Samuelson*, laureat la premiului Nobel pentru economie, în viziunea căruia,

economiile dezvoltate contemporane se bazează pe îmbinarea mecanismului pieței cu diferite forme de intervenție statală, precum şi pe armonizarea macroeconomiei cu macroeconomia.

Gândirea economică din România s-a înscris pe coordonatele fundamentale ale gândirii mondiale, dar cu particularitatea abordării problemelor în strânsă legătură cu condițiile şi cerințele progresului țării noastre.

În acest cadru, *Mihail Manoilescu* s-a înscris în gândirea economică internațională cu o contribuție importantă denumită „ o teorie a învingerii subdezvoltării" (Acad. N.N. Constantinescu) formulată în lucrarea sa fundamentală intitulată „*Théorie du protectionisme et du l'échange internationale*" publicată în 1929 la Paris, la editura Marcel Giard şi tradusă în mai mult limbi (engleză, portugheză, italiană, germană ş.a.)

Această lucrare a reprezentat „prima străpungere românească în gândirea economică universală". (Acad. Costin Murgescu). O altă contribuție mare aparține profesorului *Nicholas Georgescu-Roegen*, român devenit cetățean american, îndeosebi prin lucrarea „The Entropy Law and the Economic Process" (Legea entropiei şi procesul economic), publicată în 1971 la Editura Harvard University Press, Cambridge, Massachussetts.

În această lucrare, *N. Georgescu-Roegen* a analizat critic principalele curente de gândire, îndeosebi Keynesismul, căruia i-a reproşat transformarea cheltuielilor guvernamentale în factor inflaționist şi gândirea neoclasică („economia standard"), căreia i-a reproşat absolutizarea lui „homo oeconomicus", neglijarea raportului economie-natură, precum şi faptul că ea este o teorie inaplicabilă la condițiile țărilor agrare suprapopulate. Pe această bază el a formulat o nouă teorie, denumită *bioeconomie*, care are la bază *universalitatea legii entropiei*.

III. Obiectul de studiu al economiei

Din analiza concepțiilor şi curentelor de gândire economică prezentate succint, se desprind o serie de întrebări şi anume: care este obiectul de studiu al economiei? Există o singură ştiință economică? Dacă da, atunci cum se numeşte aceasta?

Virgil Madgearu, profesor la Academia Comercială din Bucureşti, arăta că „economia politică nu studiază economia unui individ sau a unor indivizi trăind izolat, ci raporturile sociale care se nasc între oameni, cu prilejul activității lor economice. Obiectul ştiinței economice este viața economică.

Mihail Manoilescu, profesor la Politehnica din Bucureşti, sublinia: „economia este o ştiință socială, întrucât ea nu se ocupă de fenomenele individuale, ci de fenomene cu caracter social, care au un aspect predominat de materialitate".

În concluzie, se poate spune că economia este ştiința care studiază producția, repartiția, schimbul şi consumul de bunuri materiale şi servicii în vederea desprinderii legilor şi raporturilor de condiționare şi intercondiționare dintre fenomenele şi procesele economice, punând în evidență metodele şi soluțiile de utilizare eficientă a resurselor atrase în procesul de satisfacere a trebuințelor social – umane.

Termenul de ştiință economică utilizat frecvent desemnează un sistem al ştiințelor acestui domeniu, care cuprinde:

a) ştiințe economice general – teoretice şi istorice sau fundamentale (Economie politică sau Teoria economică; Istoria economiei naționale; Istoria gândirii economice sau Doctrine economice contemporane);

b) ştiinţe economice speciale – sau teoretico aplicative: Finanţe; Monedă şi bănci; Economia muncii ş.a.);
c) Ştiinţe economice de ramură (Economia agrară; Economia industriei; Economia serviciilor; ş.a)
d) Ştiinţe microeconomice (Management, Marketing etc.);
e) Ştiinţe de măsurare şi modelare (Statistică, Econometria ş.a.);
f) Ştiinţe mondoeconomice (Economie mondială; Relaţii economice internaţionale).

Economia ca ştiinţă care legături cu multe alte ştiinţe: dreptul, politologia, psihologia, sociologia, matematica etc..

IV. Fenomenele, procesele şi legile economice

Nevoile ca cerinţe obiective ale existenţei şi dezvoltării societăţii sunt satisfăcute prin activitatea economică.

Activitatea economică – activitate umană prin excelenţă – este un proces fundamental şi complex, care cuprinde totalitatea actelor şi faptelor privitoare la producerea, distribuirea, circulaţia şi consumul bunurilor materiale şi a serviciilor.

În cadrul activităţii economice se detaşează ca importanţă două procese esenţiale şi anume producţia şi consumul – aflate în interdependenţă.

Activitatea economică se desfăşoară în unităţi producătoare de bunuri economice, prestatoare de servicii, în unităţi de comercializare a produselor, unităţi financiar – bancare etc..

Indiferent de nivelul, conţinutul şi forma de manifestare, în cadrul activităţii economice se desfăşoară o multitudine de fenomene şi procese economice guvernate de anumite legi economice.

1) *Fenomenul economic este manifestarea exterioară a esenței, latură a proceselor economice, care se pot constata de oameni pe cale empirică*. În raport cu esența, fenomenele economice sunt mai bogate în amănunte; ele includ elemente individuale, exterioare şi vremelnice ale proceselor economice, care pot fi percepute în mod nemijlocit.

2) *Procesul economic exprimă transformările succesive cantitative şi calitative intervenite în starea activității economice*; el evidențiază desfăşurarea în timp şi spațiu a unui fenomen economic. Procesele economice cuprind un ansamblu de acte şi activități specifice vieții economice.

Procesele economice cuprind o serie de operațiuni care privesc:

- Producția,. consumul, exportul, importul;
- operațiuni de repartiții (salariu, dobânzi, impozite, rente);
- operațiuni financiare (credite, operații bursiere).

3) Legile economice sunt raporturile generale, esențiale şi relativ stabile dintre fenomenele şi procesele economice. Cele mai multe dintre aceste raporturi sunt de cauzalitate; altele exprimă funcționalitatea sistemelor economice, iar altele sunt raporturi de interdependență şi variație reciprocă a fenomenelor.

În toate cazurile însă, legile economice exprimă relații de profunzime, cu caracter trainic şi de durată care se regăsesc sau care se impun în activitatea indivizilor participanți la viața economică.

Ca exemplu de legi economice se pot menționa: legea creşterii şi diversificării nevoilor economico-sociale, legea creşterii productivității, legea rarității resurselor, legea cererii şi ofertei etc..

Legile economice, ca şi legile naturii, au un caracter obiectiv. Acţiunea legilor economice diferă de acţiunea legilor naturii şi anume:

a) Acţiunea legilor economice sugerează doar ideea de raporturi constante între anumite fapte, acte şi comportamente economice; legăturile exprimate de acestea sunt necesare numai dacă sunt îndeplinite anumite condiţii prealabile.
b) Legile economice acţionează doar ca tendinţe, acţiunea lor putând fi dejucată de o forţă contrară.
c) Legile economice sunt compatibile cu iniţiativa şi activitatea individuală.

De asemenea, legile economice se deosebesc şi de legile juridice, care sunt acte normative adaptate de organele legislative ale statului.

În cercetarea fenomenelor, ştiinţa economică analizează structura economiei contemporane pornind de la mai multe niveluri de referinţă. Pe această bază s-au conturat patru concepte şi segmente de bază ale economiei şi anume:

a) *Microeconomia* este partea analizei economice care studiază fenomenele la nivelul unităţilor economice, întreprinderi, instituţii, gospodării - punând accentul în principal pe comportamentul, acţiunile şi deciziile producătorilor şi consumatorilor;
b) *Mezoeconomia* se axează îndeosebi pe analiza fenomenelor la nivelul ramurilor, sectoarelor şi zonelor economice;
c) *Macroeconomia* analizează fenomenele şi procesele economice la scara economiei naţionale şi utilizează mărimi agregate – produs şi venit naţional, masă monetară, oferta globală ş.a. şi evidenţiază tendinţa de evoluţie a fenomenelor;

d) *Mondoeconomia* studiază interrelațiile dintre economiile naționale ale țărilor lumii, precum şi evoluția economiei mondiale şi a pieței mondiale.

V. Importanța însuşirii ştiinței economice

Însuşirea principiilor şi conceptelor formulate de economia politica este necesară pentru orice membru activ al societății. Exprimând foarte sintetic rolul acestei ştiințe, cunoscutul economist şi om politic român George Barițiu (1812-1893) afirma că „ştiința economică bine cunoscută şi bine aplicată contribuie la sporirea avuției naționale".

În condițiile economiei contemporane modalitățile de utilizare a resurselor şi de organizare a activității la orice nivel devin mai variate şi mai complexe, iar mărimea eforturilor sau cheltuielilor antrenate sporeşte pe măsură. Ca urmare, atât individul, cât şi colectivitățile şi societatea în ansamblul său îşi pun mereu şi tot mai imperativ întrebări asupra modului în care să-şi orienteze activitatea sau să-şi fundamenteze alegerile de soluții şi deciziile de alocare a resurselor, totdeauna limitate, pentru satisfacerea unor trebuințe aflate în continuă creştere şi diversificare.

Libertatea alegerii soluțiilor nu poate avea altă bază mai solidă decât soliditatea cunoştințelor asupra proceselor şi fenomenelor care au loc în viața economică, precum şi asupra posibilităților de optimizare a raportului avantaje/dezavantaje, cheltuieli/rezultate. Ca urmare, este de înțeles insistența cu care economiştii clasici sau mai apropiați de timpul nostru au subliniat necesitatea însuşirii temeinice a cunoştințelor de către toți membrii activi ai societății. Sunt edificatoare cuvintele francezului Jean-Baptiste Say.

„Economia politică… ne dezvăluie economia societăţii; ea ne arată modul în care naţiunile îşi procură cele necesare subzistenţei. Or, cum aceste lucruri sunt datorate eforturilor indivizilor şi cum aceştia sunt cei ce beneficiază de belşugul general care decurge de aici, nu trebuie să considerăm economia politică drept o problemă a oamenilor de stat în exclusivitate: ea este o problemă a tuturor" (Jean-Baptiste Say, *Catéchisme d'économie politique*, 1826).

Pregătirea economică a celor ce muncesc în toate sferele economiei, în întreprinderi industriale, în instituţii, în gospodăria personală, precum şi la nivelul întregii economii stă la baza întregii vieţii economico-sociale. „*Cheia prosperităţii economice* – afirmă doi profesori americani – *este dată de o organizare economică sănătoasă*. Ţările care adoptă politici ce încurajează creaţia de avuţie vor progresa, în vreme ce, cele care nu o vor face, vor continua să stagneze.

Lucrul este adevărat în ceea ce priveşte naţiunile bogate, industrializate, cât şi în ceea ce le priveşte pe cele sărace, în curs de dezvoltare. *Viitoarea prosperitate a ambelor categorii de naţiuni se află într-o strânsă relaţie cu calitatea organizării lor economice. Acesta este mesajul central al teoriei economice moderne".*

i. Teme pentru dezbatere

1) Arătaţi care sunt principalele etape din evoluţia gândirii economice.

2) Care sunt principalii reprezentanţi ai şcolii engleze clasice şi cum se numesc principalele lor lucrări?

3) Caracterizaţi contribuţiile majore ale gândirii economice româneşti.

4) Care este obiectul de studiu al economiei?

5) Explicaţi relaţia – fenomene, procese şi legi economice precum şi dintre legile economice, legile naturii şi normele juridice.

6) Caracterizați rolul şi interdependențele economiei ca ştiință.

ii. Teste grilă

1) *Ştiința economică studiază:*
a) relațiile dintre oameni în activitatea economică,
b) raportul resurse limitate – nevoi nelimitate,
c) relațiile producători – consumatori pe piață,
d) comportamentul agenților economici în activitatea de alocare a resurselor pentru asigurarea satisfacerii nevoilor nelimitate
e) comportamentul rațional al oamenilor în întreaga lor existență,
f) modul cum trebuie protejat mediul înconjurător;

2) *Când apare în istorie noțiunea de economie?*
a) în Grecia Antică la filozofii Xenofon, Platon şi Aristotel,
b) în Orientul Antic la chinezi, indieni, egipteni şi babilonieni,
c) în Evul Mediu la mercantilişti (sec. XVI- XVII),
d) la fiziocrați (sec. XVII – XVIII),
e) la reprezentanții gândirii clasice (sec. XVIII –XIX).

iii. Bibliografie

1) Gheorghe Crețoiu, Viorel Cornescu, Ion Bucur, *Economie*, Editura All Beck, p. 1-40

2) Ivanciu Nicolae Văleanu, *Tratat de doctrine economice*, Regia Autonomă „Monitorul oficial”, Bucureşti, 1996, p. 38-91

3) *Enciclopedia marilor descoperiri invenţii, teorii şi sisteme…*, Editura Geneze, (Editor: Ion Văduva-Poenaru), Bucureşti, 2002. Capitolul 18 - *Gândirea economică românească pe coordonatele naţionale şi universale*, p. 400-428

Geneza şi structura activităţii economice

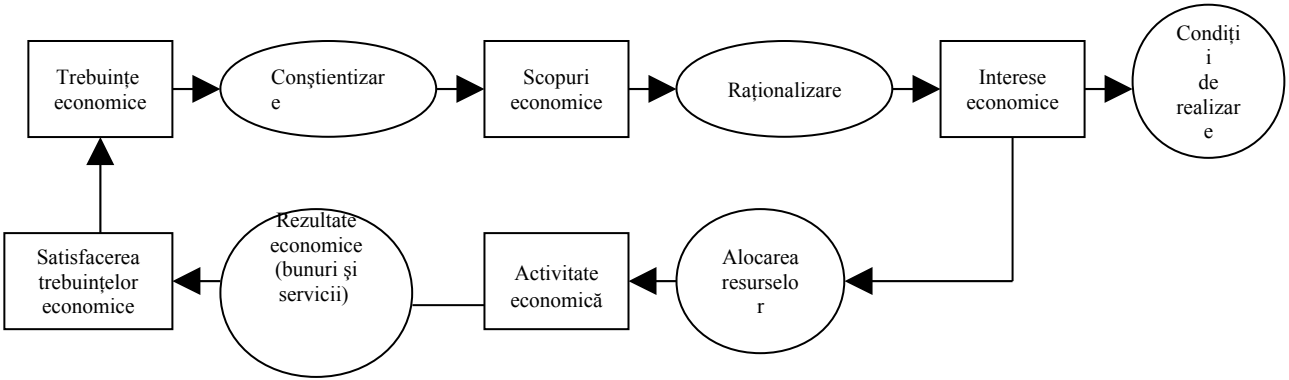

Sistemul ştiinţelor economice

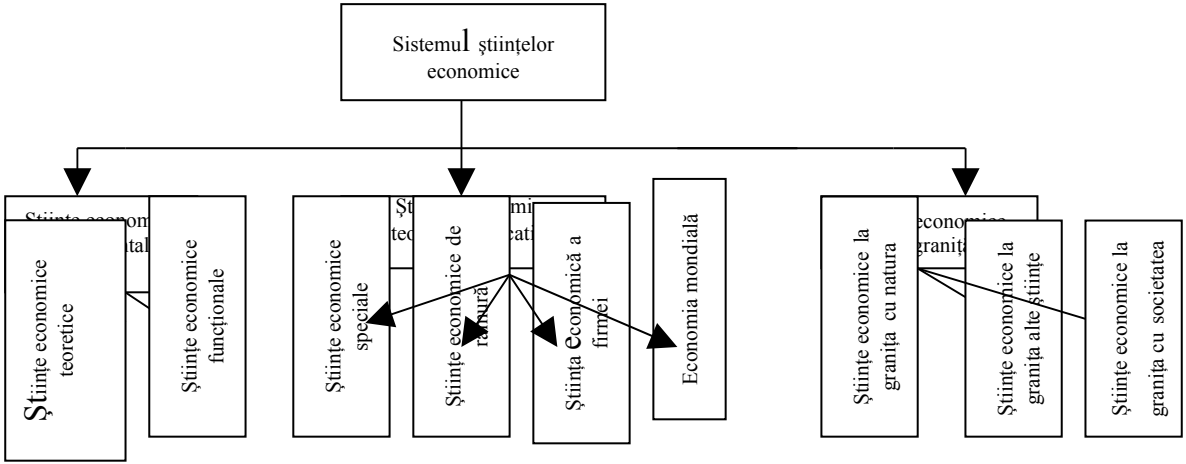
Sistemul ştiinţelor economice
Ştiinţe economice teoretice
Ştiinţe economice funcţionale
Ştiinţe economice speciale
Ştiinţe economice de ramură
Ştiinţa economică a firmei
Economia mondială
Ştiinţe economice la graniţa cu natura
Ştiinţe economice la graniţa alte ştiinţe
Ştiinţe economice la graniţa cu societatea

Capitolul 2
BAZELE GENERALE ALE ECONOMIEI CA SISTEM REAL

Moto:

„Esența societății perfecte poate fi în linii mari, uşor de definit. Fiecare membru al acesteia, indiferent de sex, rasă sau apartenență etnică trebuie să aibă acces la o existență mulțumitoare…

Rolul economiei este fundamental, determinismul economic fiind o forță de netăgăduit.

Sistemul economic trebuie să acționeze perfect pentru fiecare. Numai atunci oportunitățile vor întâlni aspirațiile, indiferent de nivelul lor."

(John Kenneth Galbraith, *Societatea perfectă*, Editura Eurosong & Book, Bucureşti, 1997, p. 28)

I. Definiția economiei ca sistem real

Economia ca sistem real reprezintă totalitatea activităților social-umane, precum şi a entităților în care acestea se desfăşoară – întreprinderi, instituții, ramuri şi sectoare – prin care se asigură bunurile necesare oamenilor şi societății.

Desfăşurarea acestor activități implică existența unor componente (condiții) şi anume:

a) Prima şi cea mai importantă dintre ele o reprezintă oamenii, care pun în acţiune mijloacele şi determină finalitatea activităţii economice. Ei apar în economie într-o triplă ipostază:

- consumatori ai bunurilor materiale şi aI serviciilor;
- producători ai bunurilor materiale, prin partea activă a populaţiei;
- organizatori ai activităţi de producţie, schimb şi consum.

b) Ce a de a doua componentă a economiei o constituie natura şi mediul natural, care, pe de o parte furnizează numeroase resurse materiale, iar pe de altă parte asigură producerea de bunuri din agricultură, silvicultură, piscicultură ş.a.

c) Cea de a treia componentă este formată din mediul creat de om, sub forma de bunuri şi mijloace materiale, condiţii sociale etc. Acest mediu cuprinde mijloacele de producţie formate din maşini, instalaţii, utilaje, construcţii folosite în procesele economiei din toate ramurile, materii prime auxiliare, precum şi relaţiile economice şi formele de organizare.

Toate aceste componente luate în sine caracterizează economia în mod static. Economia reprezintă însă un complex dinamic, aflat în continuă mişcare şi transformare, iar acest dinamism se realizează prin procese economice.

II. Procesele economice de bază

Procesele economice de bază din cadrul activităţii economice sunt: producţia, repartiţia, schimbul şi consumul.

a) *Producţia* reprezintă ansamblul operaţiunilor şi activităţilor prin care oamenii creează bunurile materiale necesare satisfacerii nevoilor economico-sociale. Ea implică utilizarea şi interacţiunea factorilor de pro-

ducție (munca, natura şi capitalul) şi se concretizează în realizarea de bunuri materiale şi servicii;

b) *Repartiția* cuprinde operațiunile de distribuire şi redistribuire a rezultatelor activității de producție, prin care se formează veniturile în societate. O categorie aparte a acestora o constituie operațiunile financiare, prin care se constituie şi se utilizează resursele băneşti din economie;

c) *Schimbu*l asigură legătura dintre producție şi consum şi reprezintă totalitatea activităților sau operațiunilor economice prin care bunurile economice trec de la producător la consumator, de la o persoană la alta, prin vânzare-cumpărare, pe plan intern sau extern;

d) *Consumul* este procesul de utilizare a bunurilor produse, prin care se asigură satisfacerea nevoilor materiale, spirituale şi sociale.

Aceste procese se realizează de către agenții economici persoane fizice sau juridice, care îndeplinesc funcții bine determinate în viața economică şi anume: indivizii (producători şi consumatori), unitățile economice de toate categoriile, familiile, administrațiile publice şi particulare etc..

Legăturile economice dintre agenții economici, dintre ramurile şi sectoarele economiei naționale poartă denumirea de *fluxuri economice*.

Într-o economie de schimb dezvoltată, aceste fluxuri sunt de două feluri:

- *fluxuri reale* care reprezintă deplasarea bunurilor materiale şi a serviciilor de la producători (vânzători) la cumpărători (utilizatori);
- *fluxuri monetare,* adică deplasarea banilor în sens invers, de la cumpărători la vânzători.

Fluxurile economice privite în ansamblul interdependenței lor formează *circuitul economic*.

În raport cu factorul de spațiu, circuitul economic poate fi *național* (fluxuri economice dintre agenții economici interni) şi *internațional* (fluxuri dintre agenți economici din diferite țări).

Circuitul economic pune în evidență legăturile fundamentale pe care se sprijină funcționarea economiei naționale a unei țări.

Odată încheiat, circuitul economic este reluat, asigurând baza existenței şi dezvoltării societății omeneşti.

Punctul de pornire al activității economice şi finalitatea acesteia sunt ***nevoile umane***, fără a căror satisfacere nu sunt posibile viața şi dezvoltarea.

III. Nevoile – mobilul economiei

Nevoile (trebuințele sunt cerințe obiective ale vieții umane, ale existenței şi dezvoltării sale la nivelul indivizilor, grupurilor sociale şi societății în ansamblul ei.

Satisfacerea nevoilor constituie mobilul întregii activități economico-sociale şi totodată scopul final al acestei activități. Multiplicarea şi continua diversificare a nevoilor, impune clasificarea acestora după diferite criterii şi anume:

1) **După geneza lor**, nevoile se clasifică în **nevoi primare**, **nevoi secundare** şi **nevoi terțiare.**

2) **După natura lor** distingem: **nevoi biologico-naturale**, **nevoi spirituale** şi **nevoi sociale**.

3) **După gradul de dezvoltare economică** (de cultură şi civilizație), nevoile se grupează în **nevoi inferioare** (elementare, fundamentale) şi **nevoi superioare** (elevate, complexe).

4) **După nivelul la care se manifestă**, nevoile sunt: **individuale, de grup şi sociale**.

5) **După frecvența apariției lor** nevoile sunt: **curente** (zilnice), **periodice** (săptămânale) şi **rare** (lunare, anuale).

6) **Din punct al naturii bunurilor folosite nevoile** sunt: nevoi care se satisfac cu bunuri materiale (hrană, îmbrăcăminte etc.) şi nevoi care se satisfac cu ajutorul serviciilor şi al bunurilor spirituale.

Indiferent de modul de clasificare, nevoile alcătuiesc **un sistem**, bine conturat ce caracterizează nivelul de dezvoltare al fiecărui individ şi al societăţii la un moment dat. **Sistemul nevoilor este dinamic, nelimitat şi diversificat**. Progresul material şi spiritual al societăţii a determinat sporirea şi diversificarea continuă a nevoilor şi totodată evoluţia acestora de la nevoile natural-biologice la cele spirituale, sociale.

Multiplicarea şi diversificarea nevoilor sunt condiţionate de nivelul de dezvoltare al societăţii (condiţionare obiectivă), precum şi de nivelul de dezvoltare a individului (condiţionare subiectivă).

Lupta pentru satisfacerea nevoilor a fost şi continuă să rămână mobilul oricărei activităţi economice. Activitatea economică este prin excelenţă o activitate umană. **Munca – activitate exclusiv umană**, îl defineşte pe om ca specie. În muncă se concretizează cunoştinţele, aptitudinile fizice şi intelectuale ale omului, făuritorul tuturor bunurilor materiale şi spirituale necesare pentru satisfacerea trebuinţelor. Raporturile dintre oameni în procesul activităţii lor sunt raporturi de interese. În funcţie de nivelul la care se manifestă, interesele economice se grupează în**: interese personale** (la nivelul fiecărui individ), **interese de grup** (la nivelul unui socio-grup) şi **interese generale** (la nivelul unei zone, ţări sau planetar).

Munca prestată în activitatea economică are **caracter funcţional**, deoarece este îndreptată în direcţia satisfacerii unor nevoi şi interese şi **caracter de finalitate**, având ca obiectiv final satisfacerea nevoilor.

IV. Resursele şi limitele lor
Legea raritătii resurselor

Producerea bunurilor materiale destinate satisfacerii nevoilor, implică utilizarea unui număr mare de resurse în cantități determinate şi de calitatea corespunzătoare.

Resursele reprezintă totalitatea elementelor care pot fi atrase şi utilizate pentru producerea bunurilor economice şi serviciilor. Resursele constituie suportul consumului.

Resursele se clasifică astfel:

1) **După natura lor distingem:** resurse materiale, resurse umane şi resurse financiare.

a) **Resursele materiale** includ resursele naturale primare (minereuri, combustibili fosili etc.) cât şi resursele derivate (echipamente de producție, stocuri de materii prime, baza materială a sectorului prestator de servicii etc.).

b) **Resursele umane** cuprind la rândul lor resursele primare de acest gen (populația aptă de muncă) cât şi pe cele derivate (stocul de învățământ, nivelul de instruire etc..)

c) **Resurse financiare,** adică mijloacele băneşti ale agenților economici utilizate în activitatea economică**.**

2) **După durata folosirii lor** resursele se grupează în:

a) **resurse neregenerabile** (epuizate) ca de exemplu: combustibilii fosili, minereurile etc.;

b) **resurse regenerabile:** pământ, apă, aer, forța de muncă, etc..

3) **Din punct de vedere al volumului,** resursele exploatabile sunt de două feluri şi anume: **abundente şi deficitare.**

4) **Din punct de vedere al posibilităților de recuperare** în procesul de producție şi de consum, resursele sunt:

a) **recuperabile** (o gamă largă de materii prime);

b) **parțial recuperabile** (unele resurse biologice);

c) **nerecuperabile** (resursele energetice).

De-a lungul evoluției omenirii, multiplicarea şi diversificarea nevoilor a atras după sine şi sporirea volumului de resurse atrase şi folosite în economie.

Dacă analizăm însă în paralel dinamica nevoilor cu dinamica resurselor, constatăm menținerea unui decalaj, în sensul că **volumul şi structura resurselor se modifică mai încet în raport cu volumul şi structura nevoilor**. Concluzia ce se desprinde este că resursele sunt limitate atât în mod absolut, cât şi relativ. Absolut în sensul că sunt insuficiente în raport cu nevoile şi relativ, deoarece dinamica resurselor este inferioară dinamicii nevoilor. Pe această bază ştiința economică a formulat **legea rarității resurselor.**

V. Raționalitatea utilizării resurselor

Datorită rarității resurselor, activitatea desfăşurată de oameni în scopul satisfacerii nevoilor, trebuie să aibă ca **obiectiv major raționalitatea utilizării resurselor**, adică maximizarea efectelor utile sau a rezultatelor ce se obțin într-o activitate şi minimizarea consumului de resurse pentru obținerea unui efect util dat.

Raționalitatea utilizării resurselor este impusă de caracterul restrictiv al resurselor care sunt rare şi limitate, **în comparație cu nevoile în continuă creştere şi diversificare**.

Activitatea economică este eficientă numai în măsura în care se asigură satisfacerea unui volum cât mai mare de nevoi, cu aceleaşi resurse sau cu resurse mai puține.

Utilizarea rațională a resurselor presupune realizarea unui **raport optim** între resurse şi nevoi, astfel încât nevoia socială să fie satisfăcută la un nivel cât mai înalt. Optimizarea raportului resurse-nevoi, necesită elaborarea şi analiza mai multor variante privind alocarea şi folosirea resurselor în raport cu

nevoia socială şi alegerea celei mai bune variante pentru fiecare perioadă şi caz în parte.

Grija permanentă a omenirii pentru gospodărirea raţională a resurselor în scopul acoperirii cât mai depline a nevoilor, constituie în zilele noastre o problemă fundamentală a oricărei economii.

Stabilirea raţională a raportului resurse-nevoi şi optimizarea continuă a acestuia, a constituit şi constituie şi în prezent o preocupare centrală a ştiinţei economice. Economistul francez Reymond Barre în lucrarea „Economie politique" afirma: „economia este ştiinţa resurselor rare; ea studiază formele comportamentului uman în utilizarea resurselor, analizând si explicând modalităţile prin care individul sau societatea alocă resurse limitate, pentru satisfacerea unor nevoi numeroase şi nelimitate".

Ştiinţa economică are un caracter practic deoarece le arată agenţilor economici cum să administreze resursele limitate pentru o satisfacere cât mai bună a nevoilor nelimitate. În acelaşi timp ştiinţa economică are un caracter **educativ**, deoarece înarmează oamenii cu cunoştinţe într-unul din cele mai importante domenii ale vieţii sociale şi anume domeniul economic.

VI. Alegere şi cost de oportunitate

Legea rarităţii resurselor determină agenţii economici – producători şi consumatori – să aleagă dintre alternativele ce li se oferă pe cea mai raţională. De exemplu, dacă se optează pentru construirea de mai multe locuinţe se consumă resurse care ar putea fi utilizate pentru construirea de spitale sau şcoli şi invers.

Prin urmare, folosirea resurselor pentru producerea unor cantităţi suplimentare dintr-un bun, reduce disponibilităţile

acestora pentru alte bunuri. De aici rezultă o **altă lege obiectivă a activității economice**: **producerea şi utilizarea bunurilor necesare presupune întotdeauna un cost – nimic nu se obține gratis.**

Acest cost are trei forme principale de exprimare:

a) **un cost material** reprezentat prin consumurile fizice de materii prime, materiale, energie şi munca vie;
b) **un cost monetar** (bănesc) prin care se înțelege suma de bani necesară pentru obținerea bunului respectiv (prețurile materiilor prime, salariile ş.a.)
c) **un cost de oportunitate**, care se formează în procesul alegerii unei variante din mai multe posibilități de utilizare a resurselor.

Comportamentul de alegere a soluției (variantei) optime din mai multe posibile trebuie să respecte **trei reguli**:

a) majoritatea bunurilor nu sunt gratuite, alegerea unui bun făcându-se cu prețul renunțării la celelalte;
b) orice bun are înlocuitori;
c) alegerea rațională presupune compararea **costurilor suplimentare cu beneficiile suplimentare.**

Costurile şi beneficiile (avantajele) suplimentare ale unei alegeri nu trebuie neapărat măsurate în bani, ci şi în termeni de confort, risc, prestigiu social etc.

Aceste cost se măsoară prin avantajul (sau valoarea) la care s-a renunțat prin nefolosirea lor în varianta considerată a fi cea mai bună. Este vorba de un **cost psihologic**, definit şi ca sacrificiul făcut de decident atunci când optând pentru o variantă de producție renunță la altele.

Pentru analiză se foloseşte ceea ce ştiința economică denumeşte **curba posibilităților de producție**. Ea pune în evidență – sub formă grafică combinațiile posibile pentru a produce două bunuri de către un individ, firmă sau țară prin folosirea alternativă şi eficientă a resurselor.

Presupunem că pe o suprafață de teren (un ha., de ex.) se pot produce:

I. porumb, în ordine descrescătoare, următoarele cantități:

Variante: A = 4000 kg; B =3000 kg; C = 2000 kg; D = 1000 kg; E = 0 kg.

II. Grâu, în ordine crescătoare:

A = 0 kg; B = 500 kg; C = 1000 kg; D = 1500 kg; E = 2000 kg.

În situația alocării întregii suprafețe pentru porumb, se vor obține 4000 kg., renunțându-se la 2000 kg de grâu. În aceste caz, costul de oportunitate al unui kg. de porumb este de 0,5 kg grâu.

$$Co = \frac{2000}{4000} = 0{,}5kg$$

Dacă se optează pentru grâu, se obțin 2000 kg, renunțându-se la 4000 kg de porumb.

$$Co = \frac{4000}{2000} = 2kg \text{ porumb}$$

Se poate alege o combinație, să presupunem, C. Grafic se obține următoarea reprezentare:

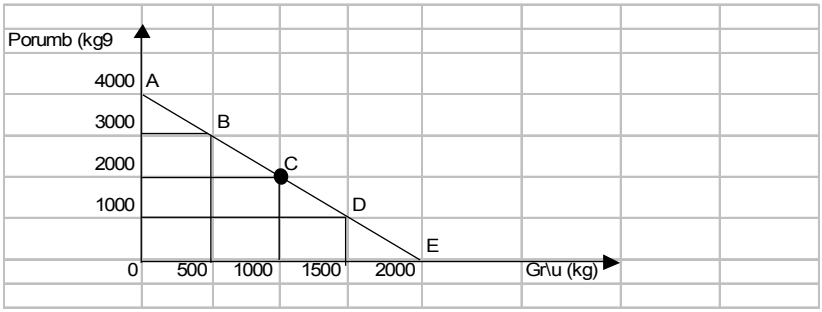

În varianta C, cultivându-se jumătate din suprafață cu porumb şi jumătate cu grâu, se obțin 2000 kg din primul produs şi 1000 kg din cel de al doilea.

Raționamentul se aplică în egală măsură şi problemelor legate de cumpărare de pe piață şi consum. Avantajele suplimentare pot să rezulte şi din compararea mai multor posibilități de a cheltui veniturile pentru satisfacerea trebuințelor.

VII. Bunurile – baza satisfacerii trebuințelor

Satisfacerea trebuințelor se realizează cu ajutorul bunurilor. Un bun este orice element al realității care este utilizat pentru realizarea unei nevoi (trebuințe). Din punct de vedere al sursei de proveniență, bunurile se clasifică în două mari categorii:

a) **bunuri libere**, aflate în natură, în cantități nelimitate şi consumate de oameni după nevoi: aerul, lumina şi căldura solară etc.
b) **bunuri economice**, care se obțin prin **procesul de producție**, cu cheltuieli şi în **cantități determinate** (limitate).

Din punct de vedere al ***stadiului (gradului) de prelucrare***, bunurile economice se împart în trei categorii:

a) **bunuri primare**, care se obțin din ramurile primare ale economiei în primul stadiu de activitate: agricultură, industriile extractive, piscicultură etc.;
b) **bunuri intermediare** aflate în diferite stadii de prelucrare (metal, laminate, fire şi fibre, făină etc.);
c) **bunuri finale** (sau finite) care intră direct în consumul oamenilor: alimente, îmbrăcăminte, maşini, utilaje, construcții etc..

Din punct de vedere al ***destinație***, bunurile se divid în:

a) **bunuri de consum, curent** (alimente, îmbrăcăminte etc.) şi de **uz îndelungat** (maşini, aparate, mobilier, locuințe etc.)
b) bunuri destinate producerii unor bunuri viitoare şi denumite **mijloace de producție** sau **prodfactori.**

Din punct de vedere al ***formei de prezentare***, bunurile economice se compun din:

a) **bunuri materiale** sau **corporale,** care la sfârşitul procesului de producție dobândesc o formă concretă, devenind depozitabile, transportabile şi necesitând costuri corespunzătoare (suplimentare);
b) **servicii sau necorporabile**.

Proporția dintre aceste două feluri de bunuri diferă în timp şi spațiu se apreciază că în sec. XVIII, circa 9/10 din bunuri, erau corporale în timp ce azi, serviciile în țările dezvoltate depăşesc 50-60%.

VIII. Producția şi factoril de producție

Bunurile economice se obțin prin activitatea de producție. Ea se desfăşoară printr-un complex de unități economico-sociale, grupate pe ramuri şi subramuri economice (agricultură, silvicultură, industrie, construcții, transporturi, telecomunicații, comerț, învățământ, cercetare tehnico-ştiințifică ş.a.

La baza activității de producție se află factorii de producție (care nu se identifică cu resursele).

Ce sunt factori de producție?

Factorii de producție cuprind totalitatea elementelor care participă la producerea bunurilor economice, reprezentând forma economică pe care o îmbracă resursele, ca premise ale activității economice de producție.

În economia de piață factorii de producție se află în proprietatea agenților economici.

În categoria factorilor de producție sunt incluse: munca şi resursele de muncă, elementele naturii (pământul, apa celelalte resurse naturale), echipamente de producție, materiile prime şi materialele, energia, combustibilul, informația, activitatea managerială etc.

Pe măsura dezvoltării activității economice are loc multiplicarea şi diversificarea factorilor de producție sub incidența progresului tehnic, fapt ce atrage după sine creşterea volumului de bunuri şi servicii.

Creşterea volumului producției se realizează pe două căi şi anume:

a) pe seama sporirii cantității de factori de producție utilizați (dezvoltare de tip extensiv)
b) pe seama îmbunătățirii calității şi eficienței factorilor de producție utilizați (dezvoltare de tip intensiv).

8.1. Munca

În cadrul factorilor de producție, munca reprezintă factorul fundamental, decisiv al dezvoltării şi progresului social-economic. Omul este făuritorul tuturor bunurilor materiale şi spirituale de care dispune societatea.

Munca este o activitate conştientă, specific umană, îndreptată în direcția obținerii bunurilor economice necesare trebuințelor.

Munca este un proces (o relație) între om şi natură proces în cadrul căruia omul folosindu-şi energia, aptitudinile fizice şi intelectuale, transformă forțele şi obiectele naturii în produse necesare satisfacerii multiplelor sale trebuințe.

Munca presupune consum de energie fizică şi intelectuală. La începuturile existenței umane, agilitatea şi forța fizică erau predominate în procesul muncii. Mult mai târziu şi în mod deosebit în zilele noastre rolul primordial îl are efortul intelectual, de gândire şi creativitate. În calitate de factor de producție, munca prezintă două caracteristici, şi anume:

a) Este un factor de producție primar (originar), o însuşire intrinsecă a celui ce o execută;
b) Este un factor activ, dinamizator şi determinat al producției, al progresului material,

deoarece prin muncă are loc folosirea celorlalți factori de producție, perfecționarea şi combinarea lor eficientă.

Relevând importanța hotărâtoare a factorului muncă Adam Smith în lucrarea sa fundamentală ”Avuția națiunilor” scria: „Munca anuală a fiecărui popor constituie fondul care îndestulează toate nevoile şi plăcerile vieții, pe care le consumă anual, şi care constau întotdeauna sau din produsul imediat al muncii, sau din ceea ce se cumpără de la alt popor în schimbul acelui produs”.

Munca este prin urmare factorul principal al avuției fiecărui popor. Factorul de muncă are o determinare cantitativă şi una calitativă.

a) **Determinarea cantitativă** a factorului „muncă” se referă la volumul de muncă de un anumit fel, consumat în procesul de producție. Acest volum este dat de numărul de lucrători folosiți şi de timpul de muncă consumat exprimat în om-ore sau om-zile. Volumul producției este direct proporțional cu numărul de lucrători antrenați în producție şi cu timpul de muncă consumat productiv.

b) **Determinarea calitativă** a factorului „muncă”, se referă la specializarea, gradului de calificare, experiența în producție şi productivitatea fiecărui lucrător.

Progresul calitativ al factorului muncă se realizează prin dezvoltarea învățământului, prin asimilarea cuceririlor ştiinței şi informației.

Informația reprezintă suma cunoştințelor veridice, pe care le obține omul prin cercetarea naturii şi vieții social-economice, precum şi prin activitatea cotidiană de producție.

Prin asimilarea informației şi perfecționarea celorlalți factori de producție, are loc creşterea rodniciei (productivității) muncii, factor principal de sporire a bunăstării materiale a societății.

8.2. Natura

Natura constituie alături de muncă un factor de producție primar şi originar.

Natura reprezintă ansamblul elementelor naturale, care sunt atrase şi folosite pentru producerea bunurilor materiale şi serviciilor.

Cel mai important element al naturii este **„pământul**" care cuprinde totalitatea resurselor naturale (suprafețe agricole, păduri, ape, resurse minerale, combustibili fosili etc.), pe care oamenii le transformă în scopul obținerii bunurilor economice destinate satisfacerii trebuințelor.

Pământul ca factor de producție natural prezintă câteva **trăsături specifice** şi anume:

a) este un element natural preexistent, neprodus de om care asigură:
- locul pe care trăieşte societatea umană;
- sediul şi spațiul de desfăşurare a proceselor de producție şi activității economice în general;
- furnizor de resurse naturale (minerale şi energetice);

b) este un element durabil şi regenerabil;

c) este limitat ca extindere, dar dispune de o mare capacitate de regenerare şi de creştere a fertilității ca rezultat al intervenție omului;

d) este principalul mijloc de producție în agricultură constituind sursa principală de producere a alimentelor şi de materii prime de origine agrosilvică pentru indus-tria alimentară şi unele ramuri ale industriei uşoare.

8.3. Capitalul

Capitalul este format din totalitatea bunurilor rezultate din procesele de producție anterioare, care sunt

folosite pentru crearea altor bunuri materiale şi servicii destinate vânzării în scopul obţinerii de profit.

Capitalul este un factor de producţie derivat, deoarece**:**

- este rezultatul unor procese de producţie anterioare;
- constă din bunuri intermediare numite mijloace de producţie.

Elementele care formează factorul de producţie capital, poartă denumirea de capital tehnic (mijloace de producţie).

Capitalul tehnic cuprinde: construcţiile (fabrici, mine, căi ferate); maşini, utilaje şi echipamente de producţie; stocuri de materii prime, materiale şi semifabricate, tehnica electronică de calcul, licenţe etc.

Elementele capitalului tehnic, după modul în care participă la activitatea economică, se consumă şi se înlocuiesc se împart în capital fix şi capital circulant.

1) Capitalul fix este acea parte a capitalului tehnic, care participă la mai multe cicluri economice, se consumă treptat şi se înlocuieşte periodic, după mai mulţi ani de utilizare. Capitalul fix este alcătuit din: clădiri, construcţii, maşini, utilaje, instalaţii, echipamente de producţie etc.

Pe parcursul utilizării, elementele capitalului fix se uzează, adică se depreciază caracteristicile lor tehnice, economice şi funcţionale.

Uzura capitalului fix este de două feluri şi anume:

a) **Uzura fizică** constă în pierderea treptată a capacităţii de funcţionare a elementelor capitalului fix datorită folosirii îndelungate în producţie, precum şi acţiunii distructive a agenţilor naturali. Participând la mai multe cicluri de producţie, capitalul fix suferă de fiecare dată un anumit grad de uzură. Procesul obiectiv al uzurii îl determină pe cel al amortizării. *Amortizarea este expresia bănească a acelei părţi din valoarea capitalului fix, care se include în costul producţiei fabricate.* Ca urmare a uzurii, se constituie

fondul de amortizare, destinat înlocuirii capitalului fix uzat şi efectuării reparaţiilor capitale.

b) **Uzura morală** apare sub incidenţa progresului teh-nic şi constă în deprecierea elementelor capitalului fix, datorită apariţiei unor maşini şi utilaje noi, cu performanţe tehnice şi economice superioare, care le înlocuiesc pe cele vechi depreciate moral, cu toate că fizic acestea nu au fost complet uzate.

2) Capitalul circulant reprezintă acea parte a capitalului tehnic, care participă la un singur ciclu de producţie. Capitalul circulant este format din: materii prime, materiale, combustibil, energie, semifabricate etc.

8.4. Progresul factorilor de producţie. Neofactorii

În decursul timpului, factorii de producţie au cunoscut o evoluţie continuă, cu efecte pozitive asupra dezvoltării economice şi a eficienţei sale.

Progresul factorilor de producţie – legitate generală a dezvoltării societăţii – este un şir neîntrerupt de modificări cantitative şi calitative şi de profunde mutaţii structurale asupra factorilor de producţie. Progresul factorilor de producţie vizează două aspecte majore interdependente şi anume: unul cantitativ şi altul calitativ.

1) Aspectul cantitativ se referă la creşterea diversităţii şi/sau volumului de factori de producţie utilizat;

2) Aspectul calitativ are în vedere utilizarea unor noi factori: ştiinţă, tehnologii noi, informaţii ş.a.

În condiţiile caracterului limitat al resurselor şi al factorilor de producţie, creşterea raţionalităţii şi eficienţei are ca rezultat diminuarea consumului de factori de producţie pe unitatea de produs şi implicit sporirea volumului producţiei cu acelaşi volum de factori de producţie. În ultimele trei secole,

factorii de producție au marcat ritmuri de creştere accelerate, ca rezultat al revoluțiilor industriale.

Patria primei revoluții industriale a fost Anglia, care în ultima treime a secolului XVIII şi prima jumătate a secolului XIX a făcut trecerea de la producția bazată pe tehnica manuală la cea maşinistă, la marea industrie textilă, maşina cu aburi, etc..). Revoluția industrială din Anglia a marcat începutul industrializării şi trecerea la capitalismul clasic.

A doua revoluție industrială s-a declanşat în ultimele trei decenii ale secolului XIX, perioadă de avânt accelerat în evoluția calitativă a tuturor factorilor de producție, ca rezultat al marilor cuceriri ale ştiinței (fizica, mecanica, chimia etc.), care au generat apariția automobilului, aviației, folosirea petrolului în tehnologie, extinderea folosirii energiei electrice, industria chimică etc.

În ultimele decenii omenirea a trecut într-o nouă etapă a progresului factorilor, bazată pe cuceriri revoluționare mari

Principalele trăsături ale actualei revoluții din ştiință şi tehnică sunt următoarele:

- are un caracter multilateral, cuprinzând şi influențând toate elementele factorilor de producție;
- transformarea ştiinței într-o nemijlocită forță de producție;
- scurtarea considerabilă a perioadei care desparte descoperirile tehnico-ştiințifice de aplicarea lor în producție;
- implică schimbări esențiale în organizarea muncii productive, folosirea unui număr mare de specialişti de înaltă calificare, a unor cheltuieli uriaşe de investiții etc.

Pe baza progresului şi în interdependență cu el s-a lărgit sistemul factorilor de producție, cu cea ce frecvent economiştii numesc *neofactori*: ştiința şi cercetarea tehnico-ştiințifică;

tehnologia; instruirea şi calificarea; informaţia; managementul performant ş.a.

A. Teme pentru dezbatere

1. Definiţi economia ca sistem real şi enunţaţi elementele componente.
2. Analizaţi corelaţia dintre nevoi şi resurse şi caracterizaţi rolul ei în economie.
3. Ce este costul de oportunitate şi care este utilitatea acestuia în economie?
4. Analizaţi relaţia (interdependenţa) dintre resurse şi factorii de producţie şi precizaţi deosebirea dintre aceste noţiuni.
5. Ce se înţelege prin progresul factorilor de producţie?
6. Definiţi uzura capitalului fix şi formele ei.

B. Teste grilă

1. Care dintre următoarele clasificări ale nevoilor sunt corecte:
a) primare, secundare, terţiare;
b) inferioare (elementare) şi superioare (elevate);
c) individuale, de grup şi sociale;
d) curente şi periodice;
e) individuale şi biologice;
f) absolute şi de lux.

2. Caracterul limitat al resurselor are următoarele explicaţii:
a) sunt insuficiente în raport cu nevoile;
b) sunt epuizabile;
c) volumul lor este constant;
d) sunt nerecuperabile.

3. Care din următoarele elemente reprezintă capitalul fix?

a) producția marfă a întreprinderii;
b) produsele finite expediate şi neîncasate;
c) producția imobilizată;
d) clădirile secțiilor de fabricație;
e) maşinile şi agregatele în funcțiune;
f) mijloacele de transport ale întreprinderii;
g) calculatoarele, tehnica electronică;

4. Care din următoarele elemente reprezintă capital circulant?

a) numerarul din casă;
b) salariile;
c) materiile prime, materialele, combustibilul, energia utilizate în producție;
d) produsele expediate şi neîncasate;
e) profitul.

C. Bibliografie

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, I. Bucur., *Op.cit.*, p. 41–63; 131–144

2. Michel Didier, *Economia – regulile jocului*, Editura Humanitas, 1994, p. 48-75

3. Emil-Călin Dinga, *Concepte şi soluții la studiile de caz propuse în lucrarea: „Modul economic de gândire”* de P. Heyne, Editura Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1994, Cap.2 şi 3, p. 12-30

4. Cosmin Marinescu, *Educația – perspectivă economică*, Editura Economică, 2001

Capitolul 3
COMBINAREA FACTORILOR DE PRODUCȚIE ŞI EFICIENȚA ECONOMICĂ

Moto:

„Definiția dată de noi productivității muncii: valoarea netă medie produsă de un muncitor într-un an de muncă… Această noțiune constituie expresia cea mai bună pentru intensitatea procesului de producție. Bogăția tuturor popoarelor şi a tuturor claselor se bazează pe productivitatea muncii lor… A crea cu aceeaşi muncă o valoare cât mai mare sau a crea aceeaşi valoare cu mai puțină muncă, aceasta este problema principală a economiei." (Mihail Manoilescu, *Teoria protecționismului şi a schimbului internațional*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 98 – 99)

I. Întreprinderea (firma) – celula de bază a economiei

Resursele devin factori de producție în anumite forme economico – organizatorice bine definite. Dacă din punctul de vedere al utilizării bunurilor şi al consumului, rolul hotărâtor revine indivizilor şi gospodăriilor populației, din cel al producției şi comercializării, acest rol revine întreprinderii sau firmei.

Întreprinderea ca celulă de bază a activității economice este definită, cel mai adesea, ca „unitate economică autonomă, organizată pentru a pune în funcțiune un ansamblu de factori de

producție, în vederea producerii de bunuri sau servicii pentru piață" (Yves Bernard, Jean-Claude Colli, *Vocabular economic şi financiar*, Editura Humanitas, 1994, p. 252)

Teoria economică evidențiază următoarele trăsături ale întreprinderii sau firmei:

a) dispune de un patrimoniu care poate fi proprietate individuală, proprietate asociativă sau corporativă (pe acțiuni etc.) sau proprietate cooperatistă;
b) dispune de personalitate şi autonomie juridică;
c) ia decizii consistente ca şi cum ar fi condusă de un singur individ, indiferent de forma de proprietate şi de organizare;
d) ca producători, întreprinderile sunt principalii utilizatori de factori de producție.

Locul şi rolul întreprinderilor în economia națională este dat de următoarele funcții:

1. este locul unde se realizează combinarea şi utilizarea efectivă a factorilor de producție;
2. este locul unde se creează bunuri economice, valoare (valoare adăugată) şi avuție;
3. este locul în care cea mai mare parte a persoanelor active se realizează profesional şi trăiesc o parte din viață;
4. în întreprindere se realizează repartiția principalei părți a valorii nou create şi se formează veniturile de bază;
5. pe baza celor de mai sus, întreprinderea este un nucleu important al vieții sociale

În România unitățile/întreprinderile care desfăşoară activități economice de producție şi comercializare sunt organizate ca societăți comerciale (Legea nr. 31/1990) şi ca regii autonome (Legea nr. 15/1990), devenite ulterior companii naționale.

II. Combinarea factorilor de producție

Combinarea factorilor de producție reprezintă un mod specific de unire a factorilor de producție, privit sub aspect cantitativ, calitativ şi structural.

Combinarea factorilor de producție prezintă două aspecte şi anume: un aspect tehnic şi unul economic.

a) *Sub aspect tehnic*, combinarea factorilor de producție este specifică fiecărui proces de producție. Obținerea unui bun economic presupune unirea resurselor de muncă (de o anumită structură şi calificare), cu elemente de capital tehnic (maşini, instalații, materii prime etc.) specifice domeniului respectiv.

b) *Sub aspect economic*, combinarea factorilor de producție, trebuie să conducă la obținerea unui profit maxim, cu costuri minime.

Combinarea factorilor de producție este în funcție de mai mulți factori esențiali.

1) Natura activității desfăşurate exprimă domeniile în care agenții economici utilizează factorii de producție pentru a produce bunuri şi servicii de un anumit fel.

Natura activității are la bază diviziunea muncii, care separă agenții economici pe activități independente: agricultură, industrie, construcții, comerț etc. Factorii de producție folosiți depind de specificul fiecărei activități.

2) Cererea finală de bunuri şi servicii a consumatorilor. Dacă cererea de bunuri şi servicii este mare, agenții economici vor mări cantitatea de bunuri şi servicii produse, dar şi cantitatea de factori de producție combinați şi utilizați. În condițiile scăderii cererii de bunuri şi servicii, combinarea trebuie să asigure obținerea bunurilor cu consumuri minime de factori de producție.

În condițiile caracterului restrictiv al resurselor, agenții economici trebuie să realizeze maximizarea producției, cu minimizarea costurilor.

3) Condiții tehnice şi tehnologice. Gradul de încorporare al cuceririlor tehnice şi tehnologice îşi pune amprenta asupra combinării eficiente a factorilor de producție.

4) Abilitatea întreprinzătorului este un factor hotărâtor pentru eficientizarea combinării factorilor de producție. Abilitate a întreprinzătorului se concretizează într-o serie de calități ale personalității sale: inteligență, pricepere, bun strateg, decident, administrator, comerciant, negociator, activ în lupta cu concurența etc.

5) Aplicarea ultimelor cuceriri ale managementului şi marketingului presupune perfecționarea continuă a metodelor de organizare şi conducere a activității economice precum şi a metodelor de studiere, a cererii pieței în vederea satisfacerii complexe a nevoilor consumatorului.

În condițiile caracterului limitat al factorilor de producție şi al creşterii continue a nevoilor, capătă o deosebită importanță *substituirea factorilor de producție*. Substituirea factorilor de producție reprezintă înlocuirea unei cantități date dintr-un factor de producție cu o cantitate dată dintr-un factor de producție, în condițiile menținerii aceluiaşi nivel de producție. De exemplu, sub influența progresului tehnic, are loc substituirea unei părți din forță de muncă prin capital fix, obținând un spor al producției cu un consum mai redus de forță de muncă.

Combinarea eficientă a factorilor de producție se bazează pe mai multe premize şi condiții:

a) **Divizibilitatea -** calitatea factorilor de fracționare/ împărțirea unui factor de producție în unități (doze) mai mici şi omogene, fără a i se afecta calitatea;
b) **Adaptabilitatea -** care este capacitatea de asociere a unei unități printr-un factor, cu părți din alți factori;

c) **Complementaritatea -** reprezintă procesul de interdependență prin care se determină raporturile cantitative, structurale şi calitative ale factorilor de producție în producerea unui bun.

d) **Substituibilitatea -** posibilitatea de a înlocui o cantitate dintr-un factor cu o cantitate dată dintr-un alt factor în condițiile realizării aceluiaşi volum de producție (de exemplu: înlocuirea muncii cu maşini (capital fix)). Se porneşte de la formula de bază:

$$Q(Prod)= f(F.p.)$$

De exemplu, un volum dat de producție Q, poate fi realizat în trei variante de combinare a muncii (L) şi capitalului (K):

1. Q = f(2L+3K)
2. Q = f(3L+2K)
3. Q = f(4L+2K)

Grafic, cele trei alternative pot fi reprezentate astfel:

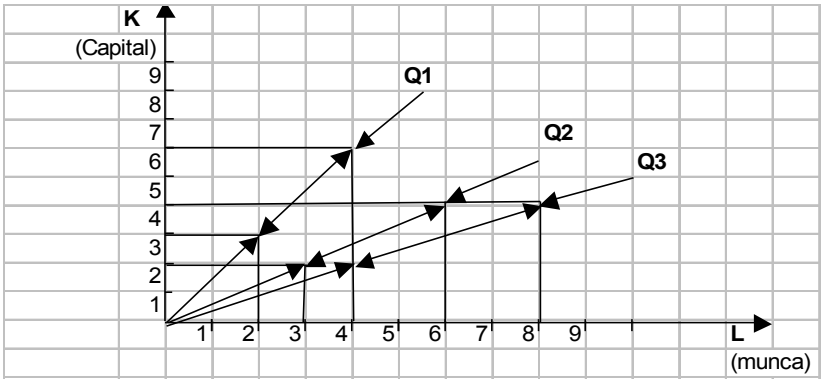

Relația dintre capital şi muncă pentru obținerea unui produs

În cazul 3 – (Q3) producția totală se realizează cu un consum de muncă de 8 unități; simplificând (cu 2), rezultă un raport 4L+2K, adică similar cu varianta din formula 3.

Varianta 1 corespunde din cantități de producție Q1 din grafic (4L+6K), dar simplificând cu 2 se obține: f(2L+3K).

Substituirea factorilor de producție are la bază calcule minuțioase de eficiență, prin folosirea unor indicatori speciali.

a) Productivitatea marginală a unui factor de producție (Wm) – exprimă sporul de producție obținut (Δ Q) prin creşterea cu o unitate a factorului de producție respectiv (Δ X), ceilalți factori rămânând nemodificați

$$Wm = \frac{\Delta Q}{\Delta X}$$

b) Randamentul marginal al unui factor de producție/ producția maximă ce poate fi obținută prin sporirea unui factor;

c) Rata marginală de substituire (Rms), care reflectă cantitatea dintr-un factor de producție (Δ X), necesită pentru a compensa reducerea cu o unitate a unui alt factor (ΔY), astfel încât producția să rămână aceeaşi, respectiv:

$$Rms = \frac{-\Delta x}{\Delta y}$$

III. Limitele combinării. Legea randamentelor neproporționale

În adoptarea deciziilor privind combinarea factorilor de producție, orientarea producției şi alocarea resurselor, întreprinderile se confruntă cu două genuri de limite:

- constrângeri sau limite interne, de ordin tehnologic;

- limite externe, care ţin îndeosebi de piaţă (preţurile facto-rilor) şi de mediul economico-social în care acţionează.

În funcţie de factorii tehnologici randamentele întreprinderii cunosc o evoluţie diferită, exprimată în teoria economică prin ***legea randamentelor neproporţionale***, potrivit căreia evoluţia volumului producţiei ce se obţine urmează următoarea regulă: ***la creşterea progresivă a cantităţii dintr-un factor folosit, celălalt (sau ceilalţi) factor rămânând dat (constant), producţia totală sporeşte mai întâi într-o proporţie mai mare decât factorul variabil, iar apoi mai încet decât acesta***. Ca urmare, factorul respectiv are mai întâi randamente crescânde, iar apoi descrescânde. Apariţia randamentelor descrescânde se explică prin faptul că dincolo de un anumit nivel, considerat optim, creşterea factorului dorit nu mai are randamente crescânde dacă nu se îmbunătăţeşte şi calitatea celorlalţi factori de producţie.

IV. Eficienţa economică

Scopul combinării factorilor de producţie îl reprezintă ridicarea eficienţei economice a activităţii.

Eficienţa economică este conceptul general teoretic prin care se exprimă ***calitatea activităţii*** economice de a utiliza în mod raţional factorii de producţie în procesul de producţie şi comercializare a bunurilor economice.

Ea se exprimă, în forma cea mai generală ca un ***raport între rezultatul activităţii, exprimat prin valoarea brută sau netă a producţiei rezultate, pe de o parte şi efortul exprimat prin cantitatea/valoarea factorilor de producţie utilizaţi.***

Principalii indicatori utilizaţi pentru a caracteriza eficienţa economică sunt:

a) randamentul factorilor de producţie

$$Rfp = \frac{Valoare\ .prod\ (Venitul\ .obț)}{Consumul\ .de.factori}$$

În această determinare, cu cât valoarea producției sau venitul obținut la o unitate de factori (la 1000 u.m. consum de factori) este mai mare, cu atât eficiența este mai ridicată, tendința fiind de maximizare.

b) ***Consumul specific de factori*** determinat după formula

C.sp.f = Consumul de factori/Valoarea producției (venituri)

În acest caz, eficiența se exprimă prin consumul de factori necesari pentru obținerea unei unități monetare de venit (producție), tendința fiind de ***minimizare***.

c) ***Rentabilitatea întreprinderii***, exprimată fie prin raportul Profit/Capital X 100, fie prin Profit/Cifra de afaceri X100

d) ***Productivitatea muncii***

Mihail Manoilescu sublinia că în timp ce rentabilitatea este un criteriu individual la nivel de întreprindere, productivitatea exprimă eficiența şi la nivel micro şi la nivel macroeconomic.

Pentru determinarea cheltuielilor făcute de întreprindere şi compararea lor cu venitul, un rol esențial revine costului de producție.

V. Productivitatea

5.1. Conceptul de productivitate

Productivitatea este un concept care exprimă rodnicia/randamentul cu care se utilizează factorii de producție în procesul de producție a bunurilor economice.

Productivitatea exprimă legătura cantitativă dintre producția obținută (Q) în condițiile de loc şi de timp şi factorii de producție utilizați (FP/U).

Nivelul productivității se determină pe baza relației:

$$W = \frac{Q}{FP/U}$$

Dinamica (evoluția) productivității adică modificarea în timp a nivelului productivității se măsoară cu ajutorul indicelui de dinamică, care se calculează ca raport între productivitatea din perioada curentă (W_1) şi productivitatea din perioada de bază (Wo), pe baza relației:

$$Indice W = \frac{W_1}{W_0} \times 100$$

5.2. Formele productivității

Productivitatea îmbracă mai multe forme şi se exprimă printr-o mare varietate de indicatori în funcție de mai multe criterii.

1. **Din punct de vedere al nivelului activității** se disting:
   a) productivitate la nivel de întreprindere, secție sau loc de muncă;
   b) productivitate la nivel de ramură economică;
   c) productivitate la nivelul întregii economii naționale
2. **După forma de exprimare** se deosebesc:
   a) productivitate fizică (reală), determinată în unități de măsură naturale sau fizice (tone, metri etc.), sau în unități convențional – naturale (exemplu: tractoare convenționale de 15 CP);

b) productivitate valorică (monetară), determinată ca raport între valoarea producției (Q) şi factorul (factorii) de producție utilizați(FP/U).

3. **După modul de calcul al indicatorilor** se disting:
   a) productivitate medie;
   b) productivitate marginală.
4. **După modul în care se reflectă rezultatele economice** se disting:
   a) productivitatea brută care se calculează prin raportul valorii totale a producției (care cuprinde şi consu-murile materiale) la factorii de producție utilizați;
   b) productivitate netă, calculată ca raport între valoarea nou creată (valoare adăugată) şi factorii de producție utilizați.
5. **Din punctul de vedere al ariei de cuprindere a indicatorilor**, se pot distinge: productivitatea parțială şi productivitatea globală

Cu toată diversitatea tipurilor de productivitate cunoscute, în teoria şi practica economică sunt consacrate două forme fundamentale ale productivității şi anume: productivitatea parțială şi productivitatea globală.

a) **Productivitatea parțială** este productivitatea unui singur factor de producție, considerat a fi la originea productivității (munca, pământul sau capitalul), ceilalți factori rămânând neschimbați. În funcție de factorul luat în considerare, productivitatea parțială poate fi: productivitatea muncii, productivitatea capitalului şi productivitatea pământului.
b) **Productivitatea globală** exprimă eficiența agregată a tuturor factorilor de producție combinați şi implicați în obținerea unui rezultat. Atât productivitatea parțială cât şi productivitatea globală se determină ca productivitate medie şi productivitate marginală.

A) **Productivitatea medie a muncii** se determină ca raport între producția totală (Q) (exprimată în unități fizice sau valorice) şi cantitatea de muncă utilizată (L) exprimată în număr de muncitori (salariați), numărul de om – ore sau om – zile lucrate.

Exemplu: se dau următoarele date:

Perioada de bază	Perioada curentă
$T_0 = 20$ muncitori	$T_1 = 22$ muncitori
$Q_0 = 2000$ unități	$Q_1 = 2400$ unități

În acest caz se obține:

$$Wo = \frac{Q_0}{L_0} = \frac{2000}{20} = 100 \; unit \; / \; muncitor$$

$$Wo = \frac{Q_0}{L_0} = \frac{2400}{22} = 109 \; unit \; / \; muncitor$$

Pentru a caracteriza dinamica productivității muncii calculăm indicii productivității muncii, raportând productivitatea din perioada curentă (W1), la productivitatea din perioada de bază (W_0)

$$Indicele W = \frac{W_1}{W_0} \times 100 = \frac{109}{100} = 1{,}09 \times 100 = 109\% ,$$

adică productivitatea muncii a crescut în perioada curentă cu 9% față de perioada de bază.

B) **Productivitatea medie globală** a factorilor de producție se calculează raportând rezultatul obținut la totalul factorilor de producție evaluați în unități băneşti, pe baza relației:

$$WmG = \frac{Q}{L+K}$$

C) **Productivitatea marginală** reprezintă surplusul de producție obținut pe seama suplimentării cu o unitate a unui factor de producție, ceilalți factori rămânând neschimbați.

Productivitatea marginală (W_{mg}) se calculează prin raportarea diferenței dintre creşterea în volum a producției (Δ Q), la sporul de volum al factorilor de producție atraşi şi consumați (Δ FP), pe baza relației:

$$Wmg = \frac{\Delta Q}{\Delta FP}$$

a) **Productivitatea marginală a muncii** ($W_{mg}T$) exprimă eficiența ultimei unități de muncă atrasă şi utilizată în plus:

$$W_mT = \Delta\ Q/\Delta\ L$$

unde: Δ Q = variația absolută a cantității obținute
Δ L = variația cantității de muncă utilizată

b) **Productivitatea marginală a capitalului** ($W_{mg}K$) exprimă eficiența ultimei unități de capital tehnic utilizat în activitatea economică:

$$W_mK = \Delta\ Q/\Delta\ K$$

unde: Δ Q = variația absolută a rezultatelor
Δ K = variația absolută a capitalului tehnic

5.3. Importanța şi factorii creşterii productivității muncii

Creşterea productivităţii muncii are efecte economice şi sociale benefice pentru întreprinzători, consumatori şi pentru economia naţională.

a) **Pentru producători**, creşterea productivităţii are ca rezultat: economisirea factorilor de producţie utilizaţi, reducerea costurilor, creşterea capacităţii de concurenţă şi sporirea profitului obţinut. Pentru ca productivitatea muncii să conducă la reducerea costurilor este necesară respectarea următoarei corelaţii: **productivitatea muncii să crească mai repede decât salariul mediu.**
b) **Pentru consumatori** creşterea productivităţii muncii are efecte pozitive, deoarece contribuie la creşterea salariului, economisirea timpului de muncă şi creşterea timpului liber.
c) **Pentru economia naţională** creşterea productivităţii muncii reprezintă baza progresului economic, deoarece are contribuţie hotărâtoare în creşterea producţiei de bunuri şi reducerea timpului de muncă.

În ţara noastră nivelul productivităţii muncii a fost şi este de câteva ori mai mic decât în ţările dezvoltate. Economistul român M. Manoilescu (1891 – 1950) referindu-se la importanţa productivităţii muncii, sublinia cu peste 50 de ani în urmă în lucrarea „Teoria protecţionismului şi a schimbului internaţional", următoarele:

…"dacă comparăm două ţări care prezintă o deosebire vizibilă între mediile productivităţii muncii lor, ca de exemplu Franţa şi România, prima ţară având o productivitate medie de patru ori mai mare decât cea de-a doua, atunci aceste productivităţi naţionale ale muncii pot fi considerate ca unităţi naturale de valoare pentru fiecare din aceste ţări.

Referindu-se la situaţia actuală din lume, în lucrarea intitulată „Economie şi prosperitate" economiştii americani James D. Gwartney şi Richard L. Stroub subliniază: „În medie, lucrătorii din America de Nord, Europa Occidentală şi Japonia au o productivitate de aproape cinci ori mai mare pe cap de locuitor decât înaintaşii lor de acum 50 de ani. În mod asemănător venitul lor pe cap de locuitor corelat cu inflaţia – ceea ce economiştii numesc venitul real - este aproximativ de cinci ori mai mare… Lucrătorii americani câştigă mai mult, pentru că produc mai mult; dacă nu ar produce mai mult, nu ar putea câştiga mai mult."

Principalii factori de creştere a productivităţii muncii, sunt:

a) organizarea ştiinţifică a producţiei şi a muncii contribuie la reducerea timpului de fabricaţie, de aprovizionare şi desfacere, contribuind la creşterea productivităţii;
b) factorii tehnici: aplicarea tehnicii şi tehnologiilor moderne, nivelul calitativ al capitalului fix utilizat etc.;
c) factori economici: ridicarea gradului de pregătire şi calificare a forţei de muncă, precum şi a gradului de cointeresare materială a factorului de muncă;
d) factori naturali: clima, fertilitatea solului, bogăţia zăcământului, etc.;
e) factori social – politici: nivelul de conştiinţă profesională, stimularea morală, nivelul de trai etc.;
f) factori psihologici: satisfacţia oferită de muncă, climatul relaţiilor de muncă etc.

VI. Costul de producţie

6.1. Conceptul

Costul de producţie este format din totalitatea cheltuielilor pe care le face întreprinderea producătoare pentru producerea bunurilor economice. El este format din cheltuielile pentru materii prime şi materiale, din amortizarea capitalului fix, salariile personalului, precum şi din cheltuielile de administrare şi organizare.

Studiul costului şi al căilor de reducere se bazează pe clasificarea cheltuielilor componente, care se face pe baza mai multor criterii.

6.2. Tipologia costurilor

Nivelul costurilor de producţie reprezintă totalitatea cheltuielilor exprimate în unităţi monetare, efectuate de un producător – întreprinzător pentru producerea şi desfacerea unui produs sau a întregii producţii.

Mărimea costului poate fi calculată:

a) pe unitatea de produs (cost unitar, mediu)
b) pe întreaga producţie (cost total (global) al producţiei)
c) costul marginal.

A) **Costul global** al producţiei cuprinde ansamblul cheltuielilor corespunzătoare unui volum de producţie dat. Acesta poate fi: fix, variabil şi total.

a) **Costurile fixe (CF)** sunt formate din cheltuielile făcute de unitatea economică independent de volumul producţiei. În această categorie se include: cheltuielile cu chiria, amortizarea, dobânda, salariile personalului administrativ etc.
b) **Costurile variabile (CV)** cuprind cheltuielile care se modifică odată cu volumul producţiei. În această categorie se includ:

consumurile de materii prime, combustibilul, energia şi apa, salariile personalului productiv etc.

c) **Costul global total (CGT)** este constituit din suma costurilor fixe şi a celor variabile. El se calculează prin însumarea costurilor fixe cu cele variabile, pe total producție, pe o perioadă de timp. În costul global total se includ atât costurile de producție (P) cât şi cele de desfacere (D)

$$CGT = CGF(CFP + CFD) + CGV(CVP + CVD)$$

B) **Costul mediu (unitar)** se obține prin raportarea costului global la producția obținută. Costul mediu este un cost pe unitatea de produs. Costul mediu la rândul său este alcătuit din cost fix mediu, cost variabil mediu şi cost total mediu.

a) **Costul fix mediu (CFM)** se calculează ca raport între costurile fixe globale şi producția obținută.

$$CFM = CF/Q$$

b) **Costul variabil mediu (CVM)** se calculează ca raport între costurile variabile globale şi producția obținută.

$$CVM = CV/Q$$

c) **Costul total mediu (CTM)** se calculează ca raport între costurile totale şi producția obținută.

$$CTM = \frac{CT}{Q} = \frac{CF + CV}{Q} = \frac{CF}{Q} + \frac{CV}{Q} = CFM + CVM$$

C) **Costul marginal (Cmg)** reprezintă sporul de cheltuieli totale antrenat de obținerea unei unități suplimentare de produs sau de serviciu.

$$Cmg = \frac{\Delta CT}{\Delta Q} = \frac{\Delta CF + \Delta CV}{\Delta Q}$$

în care:
Ct = costul total; Q = volumul producției; Δ = creşterile corespunzătoare;
dacă Δ Q = 1, atunci Cmg = Δ CT

Importanța reducerii costurilor de producție

În condițiile economiei de piață, reducerea costurilor de producție şi în special a cheltuielilor materiale, constituie un obiectiv important al activității agenților economici producători, impus de legea concurenței.

În lupta de concurență întreprinzătorii care produc la costuri ridicate, treptat-treptat se ruinează. În schimb, producătorii care obțin produsele la un cost individual mai mici decât cel social, obțin pe lângă profitul obişnuit şi un profit suplimentar care le asigură prosperitatea.

La nivel macro-economic, reducerea costurilor corelată cu măsuri de îmbunătățire a structurii mărfurilor exportate, constituie premise necesare pentru creşterea competitivității şi a rentabilității activității de comerț exterior.

Căile de reducere a costurilor de producție

a) reducerea consumurilor specifice (tehnologice). Consumul specific este cantitatea de materie primă, material,

combustibil etc., utilizată pentru executarea unei unități de produs finit sau a unei unități de prestare;

c) utilizarea intensivă a capacității de producție, are ca rezultat scăderea părții de amortizare pe unitate de produs;
d) creşterea productivității muncii în condițiile în care indicele productivității muncii devansează indicele salariului mediu;
e) reducerea cheltuielilor administrativ-gospodăreşti ş.a.

Reducerea costurilor de producție trebuie să fie însoțită de creşterea nivelului calitativ al produselor şi serviciilor executate. În condițiile economiei de piață, costul de producție trebuie să fie inferior prețului de vânzare, pentru a se asigura obținerea profitului.

A. Teme pentru dezbatere

1. Caracterizați rolul şi locul întreprinderii în economia națională.
2. Ce se înțelege prin combinarea factorilor de producție şi care sunt factorii şi conținutul acestui proces?
3. Analizați conținutul, indicatorii şi rolul eficienței economice
4. Ce importanță are creşterea productivității muncii pentru societate?

B. Teste grilă

1. Substituirea factorilor de producție reprezintă:

a) înlocuirea unui factor de producţie cu un alt factor;
b) înlocuirea unei cantităţi dintr-un factor de producţie cu o cantitate dintr-un alt factor, în condiţiile menţinerii aceluiaşi volum al produsului;

2. Productivitatea medie a muncii se calculează ca raport între:
a) efectul obţinut şi capitalul investit;
b) producţia obţinută şi costurile totale;
c) capitalul investit şi salariile plătite;
d) producţia totală obţinută şi cantitatea de muncă utilizată/numărul celor ocupaţi în producţia respectivă.
3. Costul marginal reprezintă:
a) cheltuielile variabile ocazionate pentru producerea unui nou produs;
b) salariile suplimentare plătite pentru producerea unor produse fabricate pentru prima oară;
c) sporul de cheltuieli determinat de creşterea cu o unitate a volumului de producţie;
d) cheltuielile totale făcute de întreprindere pentru o unitate de produs.

C. Probleme

1. Două întreprinderi A şi B au următoarele date referitoare la numărul de lucrători (N) şi producţia obţinută (Q)

Anii	A		B	
	N	Q	N	Q
1	5	800	5	500
2	7	1190	7	1050
3	10	1650	10	1800
4	15	2250	15	2400

Să se calculeze productivitatea medie anuală şi productivitatea marginală a muncii, în fiecare din cele două întreprinderi.

2. La o întreprindere (X), costurile lunare sunt următoarele:

- materii prime: 500.000 unităţi monetare
- combustibil, energie tehnică: 20.000 u.m.
- amortizarea: 10.000 u.m.
- salarii directe: 300.000 u.m.
- salariile personalului administrativ: 30.000 u.m.
- chirii şi iluminat: 2.000 u.m.

În condiţiile în care se produc 100 unităţi de produs, să se determine:

2. costul total;
3. costul fix total;
4. costul variabil total;
5. costul mediu total pe unitatea de produs.

Dacă presupunem că în luna următoare costurile variabile cresc cu 10%, iar producţia fizică se măreşte cu 20% să se determine:

a) costul mediu al unui produs;
b) costul marginal.

D. BIBLIOGRAFIE

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu şi I. Bucur, *Op.cit.*, p. 96-131

2. Paul Heyne, *Modul economic de gândire*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1991, p. 107-118

3. Gh. Crețoiu, Ioan Cavachi, Pavel Zăbavă, *Teste grilă şi probleme rezolvate – sinteze şi dicționar*..., Editura Antet, Bucureşti, 2002, p. 34-43

Capitolul 4
SISTEME ŞI FORME DE ECONOMIE

Moto:

„Un sistem economic este o metodă distinctivă de a oferi răspunsuri la întrebările economice fundamentale… Toate sistemele de acest fel sunt complexe. Ele includ producători de orice fel – cu proprietate publică sau privată, ca şi cei cu proprietate autohtonă sau străină. Ele includ consumatori de orice fel - tineri şi bătrâni, bogaţi şi şomeri. Ele includ, legi cum ar fi cele referitoare la drepturile de proprietate), reguli, regulamente, taxe, subvenţii şi orice alte pârghii utilizate de guvern pentru a influenţa ce se produce, cum se produce, cine şi cât primeşte!

Ele sunt, de asemenea, influenţate de obiceiurile de orice tip posibil şi de întreaga gamă de mentalităţi şi valori contemporane…

Atunci când privim în detaliu orice economie reală, vom descoperi cum comportamentul său economic este rezultatul unui amestec…

*În realitate orice economie este o economie mixtă!" (*Richard G. Lipsey, K. Hlec Chrystal, *Economia pozitivă*, Editura Economică, Bucureşti, 1999, p. 39-40)

I. Problemele fundamentale ale economiei

O trăsătură esenţială a economiei ca sistem real o reprezintă marea diversitate a formelor ei de existenţă. Oricare ar fi formele de organizare şi particularităţile economiilor,

există mai multe probleme (întrebări) fundamentale la care umanitatea trebuie să răspundă şi anume:

1. *Ce fel de bunuri trebuie produse şi în ce cantităţi*? Rezolvarea acestei probleme presupune alocarea resurselor limitate pe ramuri, sectoare şi activităţi.
2. *Cum se produc aceste bunuri*? Din ce resurse, prin ce metode şi în ce condiţii tehnice, economice şi sociale? Această problemă este determinată de marea varietate a posibilităţilor şi alternativelor de producţie, a mijloacelor tehnice şi organizatorice.
3. *Cum este împărţită producţia de bunuri şi servicii a societăţii între membrii ei?*
4. *Pentru cine se produc bunurile economice şi mai ales cum ajung ele la cei cărora le sunt destinate*?

În funcţie de modul în care s-au realizat procesele economice de bază şi de răspunsurile care s-au dat la problemele fundamentale, în decursul istoriei s-au constituit şi au funcţionat *diferite forme de economie şi diferite sisteme economice*.

La baza acestora au stat mai mulţi factori importanţi între care locul principal l-au avut următorii:

a) Formele de proprietate;

b) Diviziunea socială a muncii;

c) Formele de organizare socială şi instituţională a relaţiilor între oameni, precum şi a economiei;

d) Contextul internaţional.

II. Proprietatea asupra bunurilor

2.1. Esenţa proprietăţii

Proprietatea exprimă raporturile ce se stabilesc între oameni față de bunurile materiale, spirituale etc., raporturi care în sens economic exprimă forma socială de apropieri a bunurilor, iar juridic sunt corespunzătoare condițiilor din societate.

Proprietatea conferă deținătorul următoarele atribute (drepturi):

a) *posesiunea*, adică dominația directă a proprietarului asupra bunului obținut;
b) *dispoziția* este dreptul proprietarului de a dispune aşa cum doreşte de obiectul deținut în limitele permise de lege;
c) *utilizarea* este dreptul proprietarului de a folosi bunul respectiv*;*
d) *uzufructul* este dreptul proprietarului de a beneficia de rezultatele obținute prin folosirea bunurilor aflate în proprietatea sa.

Exercitarea acestor atribute este monopolul exclusiv al proprietarului, care poate înstrăina unul, mai multe sau toate atributele proprietății. Înstrăinarea totalității acestor atribute poate avea loc pe bază de contra echivalent pe calea vânzării-cumpărării, sau gratuit prin donații şi moştenire.

Transferarea separată a anumitor atribute ale dreptului de proprietate, ca de exemplu posesiunea sau utilizarea, poate avea loc prin închiriere, concesionare sau ipotecare.

Proprietatea implică interacțiunea dintre obiectul şi subiectul relațiilor respective:

A. *Obiectul proprietății îl constituie bunurile economice şi resursele naturale.*

B. Subiectul proprietății îl formează agenții vieții economice: indivizii (familiile), socio-grupurile, organizațiile naționale şi internaționale.

a) *Indivizii (familiile*) ca subiect al proprietății în cazul în care sunt producători, cumulează prin acțiunea lor

toate atributele proprietății: posesiunea, dispoziția, utilizarea şi uzufructul. În cazul în care nu sunt producători direcți, ci utilizează salariați, ei împart uzufructul cu producători direcți (salariații).

b) *Sociogrupurile* se constituie prin unirea mai multor indivizi dând naştere cooperativelor şi societăților comerciale.
   - *Cooperativele* sunt unități care îşi desfăşoară activitatea în domeniul producției, prestărilor de servicii sau comercializării produselor, în special în mediul rural.
   - *Societățile comerciale* sunt firmele alcătuite din mai mulți asociați. Conform legislației în vigoare, principalele tipuri de societăți comerciale din țara noastră sunt: societatea în nume colectiv, societatea în comandită pe acțiuni, societatea pe acțiuni şi societatea cu răspundere limitată.

c) *Organizațiile naționale şi internaționale*
   - *Organizațiile naționale* apar sub forma uniunilor de întreprinderi sau cooperative constituite pe criterii de ramură sau teritorial-administrative.
   - *Organizațiile internaționale* se constituie prin asocierea agenților economici sau a organizațiilor din două sau mai multe țări.

2.2. Pluralismul formelor de proprietate

În condițiile economiei de piață există următoarele forme principale de proprietate: proprietatea privată, proprietatea publică şi proprietatea mixtă.

1. *Proprietatea privată* constituie baza economiei de piață şi cuprinde:

- proprietatea particulară individuală mică (uni-tăți meşteşugăreşti, comerciale, exploatări agricole etc.), bazate pe munca proprie a proprietarului şi familiei acestuia;
- proprietatea particulară mijlocie şi mare în care proprietarul foloseşte muncitori salariați;
- proprietatea particulară asociativă, care apare sub forma societăților comerciale pe acțiuni (corporatistă).

2. *Proprietatea publică* există în proporții diferite în toate țările lumii. Ea se constituie la nivel național, municipal şi comunal ca proprietate de stat, iar organizațiile de stat sunt subiecți ai dreptului de proprietate.
3. *Proprietatea mixtă* apare prin combinarea în forme şi proporții diferite a celor două forme de proprietate: privată şi publică.

Pluralismul formelor de proprietate şi coexistența acestora este un fapt real în economiile moderne.

Ponderea şi rolul diferitelor forme de proprietate se modifică în funcție de etapele de dezvoltare economică şi de opțiunile politice din fiecare țară. Pluralismul formelor de proprietate generează competiție între ele în direcția creşterii volumului producției, îmbunătățirii calității produselor, promovării inovației şi sporirea calității vieții.

Constituția României (2003) garantează dreptul de proprietate:

Art. 44. (1). Dreptul la proprietate, precum şi creanțele asupra statului sunt garantate.

(2). Proprietatea privată este garantată şi ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular.

(3). Dreptul de proprietate obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului şi asigurarea bunei vecinătăți,

precum şi al respectării celorlalte sarcini care, potrivit legii sau obiceiului, revin proprietarului.

Art. 136. (1). Proprietatea este publică sau privată.

(2). Proprietatea publică este garantată şi ocrotită prin lege şi aparţine statului sau unităţilor administrativ-teritoriale.

(3). Bogăţiile de interes public ale subsolului, spaţiul aerian, apele cu potenţial energetic valorificabil, de interes naţional, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice şi ale platoului continental, precum şi alte bunuri stabilite de legea organică, fac obiectul exclusiv al proprietăţii publice.

(4). Bunurile proprietate publică sunt alienabile. În condiţiile legii organice, ele pot fi date în administrare regiilor autonome ori instituţiilor publice sau pot fi concesionate ori închiriate; de asemenea, ele pot fi date în folosinţă gratuită instituţiilor de utilitate publică.

(5). Proprietatea privată este inviolabilă, în condiţiile legii organice.

2. 3. Locul şi rolul proprietăţii în sistemul economic

Relaţiile de proprietate joacă un rol esenţial în structurarea socială a economiei.

a) Forma dominantă de proprietate constituie baza economico-juridică a societăţii, a relaţiilor econo-mice din societate;
b) Relaţiile de proprietate stau la baza formelor de repartiţie (distribuţie) a rezultatelor activităţii econo-mice şi a formării veniturilor în societate;
c) Totodată, relaţiile de proprietate se regăsesc în relaţiile de schimb, partenerii acestor relaţii intrând în tranzacţii ca proprietari ai bunurilor şi banilor.
d) Proprietatea se regăseşte, de asemenea în structura relaţiilor politice şi a drepturilor.

Deşi problema proprietăţii este adesea tratată numai sau prioritar din perspectivă juridică ea are înainte de toate, un conţinut economic şi social. Unul dintre aspectele majore îl constituie ceea ce economiştii numesc „realizarea economică a proprietăţii" care se concretizează în:

- procesul de valorificare şi autovalorificare a obiectului proprietăţii în concordanţă cu interesele economice ale proprietarului: conservarea şi dezvoltarea averii;
- procesul repartiţiei asigură remunerarea / recompensarea factorilor de producţie, iar prin schimb se realizează satisfacerea trebuinţelor pe bază de echivalenţă, prin transferul bunurilor contra bani cu respectarea drepturilor de proprietate;
- realizarea economică a proprietăţii stă şi la baza menţinerii şi consolidării autonomiei, independenţei funcţionale precum şi a drepturilor sociale în societate.

Mai pe larg vezi: Prof.dr. Aurel Negucioiu (coord): *Economie politică*, vol. I, Editura George Barițiu, Cluj-Napoca, 1998, p. 178-193 şi studiul *Proprietatea asupra lucrurilor*, din „Economistul" Nr.1345 din 21 aprilie 2003.

2.4. Libera inițiativă

Economia nu se dezvoltă fără libera iniţiativă.

Libera iniţiativă este expresia libertăţi agenţilor economici de a poseda bunuri, de a utiliza şi de a dispune de ele şi de uzufructul lor. Ea presupune:

- Libertatea agenţilor economici de a folosi cum cred de cuviinţă bunurile aflate în proprietatea lor şi libertatea deplină în adoptarea deciziilor;
- Libertatea agenţilor economici de a-şi dezvolta, menţine sau restrânge acţiunile lor, de a-şi asuma riscul pentru tot ceea ce întreprind;

- Libera iniţiativă generează iniţiativă, competenţă şi competiţie în activitatea economică, având ca obiectiv motivaţional maximizarea venitului;
- Libera iniţiativă cunoaşte cea mai mare dezvoltare în condiţiile proprietăţii particulare

2.5. Proprietate şi răspundere

Proprietatea şi libertatea de acţiune implică şi răspunderea agenţilor economici, a proprietarilor pentru consecinţele deciziilor şi acţiunilor lor.

„Proprietatea în regim de posesiune privată implică trei lucruri: a) dreptul la utilizarea exclusivă, b) protecţia legală împotriva celor ce o încalcă şi c) dreptul de transfer… Posesiunea privată permite indivizilor să decidă cum îşi vor folosi proprietatea . Dar, în acelaşi timp, îi face responsabili pentru acţiunile lor. Cei care îşi vor folosi proprietatea într-o manieră care încalcă sau nesocoteşte drepturile de proprietate ale altora vor cădea sub incidenţa aceloraşi forţe legale care protejează propria lor proprietate". (James D. Gwart-ney, Richard Stroup, *Economie şi prosperitate. Introducere în teoria şi practica pro-gresului economic*, Editura ALUTUS – D., Bucureşti, 1995, p. 40)

III. Agenţii economici

3.1. Conceptul

Activitatea economică se realizează prin acţiunea concretă a agenţilor economici. *Agenţii economici sunt persoane sau grupuri de persoane fizice şi juridice, care îndeplinesc roluri şi funcţii bine determinate în cadrul diviziunii muncii şi acţionează ca subiecţi ai vieţii economice.*

În gândirea clasică şi neoclasică agenţii economici erau, în principal, producătorii şi consumatorii de bunuri, adică cei care în economia de piaţă sunt purtătorii ofertei şi cererii.

Odată cu dezvoltarea diviziunii sociale a muncii şi a formelor de organizare socială a vieţii economice, relaţiile şi interdependenţele economice au devenit mult mai complexe. Ca urmare şi actorii vieţii economice s-au diversificat.

3.2. Gruparea agenţilor economici

După natura activităţii pe care o desfăşoară, agenţii economici se grupează astăzi în felul următor:

a) *Întreprinderile* reprezintă agentul economic care cuprinde toate unităţile care au ca funcţie principală producerea de bunuri economice şi prestarea de servicii (nonfinanciare), în vederea vânzării acestora cu scopul de a obţine profit.

b) *Gospodăriile populaţiei* (menajele) sunt unităţi economice a căror funcţie principală este de a consuma sau de a produce bunuri şi servicii nefinanciare. Resursele lor provin din remunerarea muncii (inclusiv avantaje în natură), transferurile de la celelalte sectoare, venituri din proprietate sau din industria casnică.

c) *Administraţia publică* cuprinde unităţile instituţionale a căror funcţie principală este de a produce servicii, de a efectua operaţii sau vărsăminte obligatorii de la celelalte sectoare.

d) *Administraţia privată.* Reprezintă unităţile investiţionale care produc în principal servicii destinate pieţei pentru gospodării şi ale căror resurse principale provin din contribuţiile voluntare efectuate de gospodării în calitate de consumatori.

e) *Instituţiile financiare* sunt unităţi instituţionale a căror funcţie principală este de a finanţa agenţii

economici şi ale căror resurse sunt formate din fondurile băneşti atrase şi dobânzile încasate. Ele cuprind activitatea băncilor, a CEC-ului, caselor de schimb valutar ş.a.

f) *Întreprinderile de asigurări* includ toate unităţile instituţionale care au funcţia de asigurare, adică transformă riscurile individuale în riscuri colective şi care au drept resurse primele de asigurare.

g) *Restul lumii (străinătatea)* reprezintă generic celelalte economii naţionale şi unităţile lor autonome (nerezidente), cu care agenţii economici interni intră în tranzacţii economice.

3.3. Rolul statului

Experienţa istorică a pus în evidenţă o idee mult discutată şi disputată, dar care a devenit larg acceptată: *cheia prosperităţii economice este dată de o organizare economică sănătoasă*.

„Ţările ce adoptă politici ce încurajează creaţia de a avuţie vor prospera, în vreme ce cele care nu o vor face vor continua să stagneze. Lucrul acesta este adevărat atât în ceea ce priveşte naţiunile bogate, industrializate, cât şi în ceea ce le priveşte pe cele sărace, în curs de dezvoltare. *Viitoarea prosperitate a ambelor categorii de naţiuni se află într-o strânsă relaţie cu calitatea organizării lor economice. Acesta este mesajul central al teoriei economice moderne.*" (James D. Gwart-ney, Richard Stroup, *Op. cit.*, p. 126)

Organizarea socială a activităţii economice implică şi un rol important al statului. Este o problemă mult controversată, iar în viaţa reală evoluţiile au fost foarte sinuoase, iar experienţele mult diferite.

Chiar şi cei care acceptă un grad redus de intervenţie a statului, admit că statul modern îndeplineşte două funcţii: a)

funcţia protectivă, constând în menţinerea cadrului de securitate şi ordine de către guvern şi b) o *funcţie productivă* prin care se asigură ceea ce economiştii numesc bunurile publice, greu de asigurat prin piaţă. (James Buchanan, laureat al premiului Nobel pentru economie).

IV. SISTEMELE ECONOMICE

Sistemul economic reprezintă un ansamblu complex şi coerent de structuri economice, sociale, de instituţii şi mecanisme, prin care se realizează producţia, repartiţia, schimbul şi consumul de bunuri şi se soluţionează tensiunea dintre nevoile nelimitate şi în continuă diversificare, pe de o parte, şi resursele limitate, pe de altă parte.

Principalele tipuri de sisteme economice sunt următoarele: sistemul economiei naturale, sistemul economiei de piaţă, sistemul economiei de tip comandat şi sistemul economiei mixte.

4.1. Economia naturală

Economia naturală (casnică), reprezintă forma de organizare şi desfăşurare a activităţii economice, în care nevoile de consum sunt satisfăcute din rezultate propriei activităţi, fără a se apela la schimb. Caracteristica dominantă a economiei naturale este autoconsumul, producătorul şi familia sa fiind şi consumatorii bunurilor produse. În cadrul economiei naturale activitatea economică se desfăşura pe baza *diviziunii naturale muncii* (după sex, vârstă etc.). *instituţia cheie* o reprezenta *gospodăria familială*, în care se produceau bunurile necesare satisfacerii trebuinţelor elementare.

Pe o anumită treaptă a dezvoltării istorice, a apărut schimbul. O dată cu extinderea acestuia, economia naturală a

cunoscut o restrângere continuă, fiind însoțită de extinderea şi afirmarea economiei de schimb.
Economia naturală se menține şi în zilele noastre în proporții reduse, dar diferite de la o țară la alta şi de la o zonă la alta, având un rol secundar în raport cu celelalte forme de economie.

4.2. Economia de schimb şi sistemul economiei de piață liberă

Economia de schimb este acea formă de organizare a activității economice, în care gospodăriile şi atelierele ca agenți economici produc bunuri, în principal în vederea vânzării, obținând în schimbul lor alte bunuri necesare satisfacerii propriilor trebuințe.

Economia de schimb a apărut încă din Antichitate, pe baza unor condiții istorice obiective şi anume:

a) *Diviziunea socială a muncii, adică specializarea agenților economici pe diferite activități independente* (agricultură, industrie, comerț, construcții, transporturi etc.), din care se obțin bunuri de un anumit fel. Diviziunea socială a muncii este premisa şi totodată condiția fundamentală pentru existența economiei de schimb.
b) *Autonomia (independența) producătorilor* care se întemeiază pe o anumită formă de proprietate şi în primul rând pe proprietatea particulară, care dă dreptul agenților economici să-şi înstrăineze bunurile produse pe *principii economice*, adică contra altor bunuri, bunuri care în acest fel dobândesc calitatea de marfă.

Marfa este un produs al muncii omeneşti, care satisface o trebuință şi care este destinat schimbului prin vânzare-cumpărare.

Pe o anumită treaptă a dezvoltării sale, economia de schimb a devenit preponderentă şi dominantă, transformându-se în ceea ce numim astăzi *economie de piaţă*.

Economia de piaţă este o formă modernă a activităţii economice, în cadrul căreia oamenii acţionează în mod liber, autonom şi eficient în concordanţă cu regulile economice ale pieţei, fapt ce face posibilă valorificarea eficientă a resurselor existente pentru satisfacerea nevoilor nelimitate ale oamenilor.

Principalele trăsături ale economiei de piaţă sunt următoarele:

a) *Piaţa este centrul vital al economiei* şi îmbracă forme multiple, prin intermediul ei realizându-se legăturile esenţiale dintre producţie şi consum şi dintre agenţii economici;

b) *Pluralismul agenţilor economici şi al centrelor de decizie economică*, bazat pe dominaţia proprietăţii private asupra resurselor, avuţiei şi capitalului;

c) *Libertatea de decizie şi de acţiune a agenţilor economici*, împreună cu răspunderea acestora pentru consecinţele deciziilor adoptate. Alocarea resurselor este rezultatul a milioane de decizii independente, luate de producători şi consumatori, conform intereselor şi obiectivelor lor;

d) *Este o economiei concurenţială*, în care confruntarea agenţilor economici pe piaţă, face posibilă acţiunea neîngrădită a cererii şi ofertei, determinând progresul economico-social;

e) *Preţurile bunurilor economice se stabilesc în mod liber*, prin confruntarea cererii cu oferta, fără intervenţia administrativă a statului şi prin înlăturarea politicilor monopoliste;

f) *Mobilul principal al activităţii întreprinderii îl constituie profitul*, a cărui obţinere constituie motivaţia participării salariaţilor şi întreprinderilor la activitatea economică;
g) *Existenţa unui sistem monetar, bancar şi valutar dezvoltat şi stabil*, menit să asigure buna funcţionare a economiei şi alocarea eficientă a resurselor;
h) *Existenţa statului democratic*, care veghează aplicarea legilor pieţei şi funcţionarea normală a mecanismelor economiei de piaţă.

4.3. Sistemul economiei de comandă

Prezintă câteva trăsături specifice şi anume:

a) Deciziile cu privire la ce, cât cum şi pentru cine să producă, aparţin autorităţilor centrale. Ca atare, *economia de comandă este unipolară*.

Activitatea agenţilor economici se desfăşoară pe baza normelor şi directivelor stabilite printr-un plan general, care conţine indicatorii obligatorii pentru toţi agenţii economici.

b) Exclude sau limitează concurenţa, iar preţurile se formează în totalitate sau în mare măsură prin metode administrative;
c) *Motivaţia producătorului direct este redusă* atât în domeniul formării veniturilor individuale, cât şi cel al întreprinderilor.

A caracterizat economia fostelor ţări socialiste din Europa, dar şi economia Germaniei interbelice.

4.4. Economia mixtă

În realitatea contemporană, tipurile pure de economie există îndeosebi în analize teoretice. Majoritatea economiilor sunt mixte, în sensul că ele combină elemente semnificative din

sistemele analizate anterior, mai ales piața cu intervenția statului. Un asemenea tip de economie, îmbină diferitele forme de proprietate în care domină proprietatea privată, dar pot avea o pondere importantă şi alte forme de proprietate, iar orientarea agenților economici se face prin mecanismele pieței şi deciziile agenților economici, fără a neglija însă rolul important pe care îl are statul îndeosebi în domeniul repartiției şi al macrostabilizării.

Economiile țărilor capitaliste dezvoltate de astăzi sunt economii de piață, dar care se diferențiază în funcție de gradul diferit de implicare a statului în procesele economice şi îndeosebi în domeniul distribuției, al asigurării echilibrului macroeconomic, al combaterii dezechilibrelor şi crizelor, şomajului şi inflației.

Din acest punct de vedere se deosebesc mai multe *tipuri (modele)* ale economiei de piață şi anume:

a) *tipul anglo-saxon* (neoliberal) specific Angliei şi Statelor Unite ale Americii, cu cea mai mare reticență față de intervenția statului în economie şi în activitatea întreprinderilor;
b) *tipul vest-european*, îndeosebi francez şi italian, cu o intervenție mai activă a statului;
c) *tipul nordic european,* care promovează cooperarea între sectorul privat producătorul de bunuri economice şi cel producător de servicii sociale, specific țărilor scandinave şi îndeosebi Suediei;
d) *tipul social* – de piață care tinde să îmbine exigențele pieței cu armonia socială, cum este cazul Germaniei, Austriei şi Olandei;
e) *tipul paternalist,* cu puternice elemente tradiționale, specific Japoniei, țară insulară cu o largă istorie a conlucrării între patroni şi salariați.

V. Tranziția la economia de piață

În ultimul deceniu al secolului XX a început procesul de trecere de la economia de comandă bazată pe proprietatea de stat, la economia de piață bazată pe proprietatea privată.

Problema tranziției s-a pus înainte de toate pentru fostele țări din Europa Centrală şi de Sud-Est şi apoi pentru cele din fosta Uniune Sovietică. Deşi situația celor peste 20 de țări diferea mult atât în privința nivelului de dezvoltare economică, cât şi al condițiilor economice, sociale şi politice, problemele economice majore ale procesului de tranziție erau asemănătoare, putând fi grupate în patru pachete şi anume:

a) liberalizarea economică, prin desființarea controlului asupra producției şi prețurilor;
b) demonopolizarea şi privatizarea, astfel încât să fie încurajată concurența şi dezvoltată proprietatea particulară;
c) reforma economică şi restructurarea mecanismelor financiare, bancare şi de credit, valutare şi de comerț intern şi extern;
d) stabilizarea macroeconomică, prin controlarea inflației.

Dificultățile inerente realizării transformărilor implicate de aceste transformări se manifestă şi într-un context internațional mult mai complex, mai concurențial şi mai dificil în raport cu cel din perioadele anterioare. „În prezent, țările aflate în tranziție – s-a subliniat în cadrul unei ample dezbateri internaționale consacrate acestei teme – trebuie să înlăture nu numai pagubele cauzate de sistemul comunist, ci trebuie să facă față şi concurenței internaționale a țărilor cu economiei avansată tehnologic, acestea din urmă fiind ele însele confruntate cu supraproducție considerabilă.” (Ian Kregel, Egan Matzner, Gernat Grabher, *Şocul pieței. O agendă pentru*

reconstrucţia economică şi socială în Europa Centrală şi de Est, Editura Economică, Bucureşti, 1995, p. 27)

În România, startul tranziţie, în 1990, a fost mult mai dificil decât în alte state ex-socialiste central-europene. Economia era aproape integral etatizată; în formarea produsului intern brut, contribuţia sectorului privat era în 1989 de numai 12,8%. Sistemul de conducere, hipercentralizat şi în contradicţie cu cerinţele eficienţei economice, devenise insensibil la semnalele realităţii. Realizarea producţiei în unităţi supradimensionale conferea economiei un grad ridicat de rigiditate.

Slaba motivaţie a muncii şi slaba eficienţă economică afectau serios competitivitatea producţie naţionale. Efectul cumulat al acestor factori l-a constituit deteriorarea standardului de viaţă al populaţiei.

Obiectivul fundamental al tranziţie şi al transformărilor implicate de aceasta îl constituie edificarea unei economii moderne şi funcţionale de piaţă care să permită creşterea avuţiei naţionale şi condiţii mai bune pentru ridicarea nivelului de viaţă al populaţiei, precum şi pentru apropierea de Uniunea Europeană.

Realizarea acestui obiectiv în ţara noastră depinde de modul cum se înfăptuieşte reforma în economie, care presupune:

- transformarea structurală a proprietăţii, organizării şi conducerii întregii activităţi economice, adică: înlăturarea monopolului proprietăţii de stat şi coope-ratiste şi promovarea pluralismului proprietăţii, în care rolul primordial revine proprietăţii private;
- eficientizarea întregii activităţi economice, printr-o mai bună utilizare a capacităţilor de producţie din toate sectoarele de activitate şi ramurile economiei naţionale (industrie, agricultură,

construcţii etc.) o mai bună valorificare a resurselor de capital şi de muncă;

- desfiinţarea întreprinderilor nerentabile care aduc pierderi mari economiei şi retehnologizarea celor care pot deveni viabile (rentabile);
- amplificarea afluxului de investiţii de capital străin, sub diferite forme şi mai ales sub formă de investiţii în întreprinderi din toate ramurile;
- organizarea de principii moderne a învăţământului şi cercetării ştiinţifice;
- realizarea unui sistem de protecţie socială adecvat;
- integrarea competitivă a ţării noastre în structurile economiei europene, în Uniunea Europeană, proces care presupune *restructurarea şi retehnologizarea întreprinderilor, ramurilor şi subramurilor econo-miei naţionale,* fără de care economia noastră nu va putea beneficia de avantaje multiple pe care le oferă integrarea.

Rezultatele obţinute, îndeosebi pe linia stabilizării macroeconomice, îndeosebi în anii 2001-2005, au contribuit la obţinerea de către România a statutului de economie de piaţă funcţională, acordat de Comisia Europeană, ca premisă a aderării la Uniunea Europeană.

A. Teme pentru dezbatere

1. Care sunt problemele fundamentale ale economiei?
2. Definiţi proprietatea şi caracterizaţi principalele tipuri şi forme de proprietate.
3. Analizaţi interdependenţa dintre proprietate şi răspundere.
4. Care sunt condiţiile istorice ale apariţie economiei de schimb?

5. Care sunt principalele deosebiri dintre economia naturală şi economia de schimb?

6. Prin ce se deosebeşte economia de piaţă de economia de comandă?

7. Caracterizaţi economia mixtă.

8. Care sunt obiectivele tranziţiei al economiei de piaţă?

B. Bibliografie

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Op. cit.*, p. 82, 96

2. Richard G. Lipsey, K. Alec Chrystal, *Economie pozitivă*, Editura Economică, Buucureşti, 1999, p.37-44

3. John Kennet Galbraith, *Societatea perfectă*, Editura Eurosong&Book, Bucureşti, 1997, p.11-35

4. *Constituţia României*, 2003, art. 44 şi 136

Capitolul 5
SCHIMBUL ŞI MECANISMUL ECONOMIEI DE PIAȚĂ

Moto:

„Economia de piață este acel mod de organizare a economiei în care raportul dintre cerere şi ofertă determină principiile de prioritate în producerea bunurilor, metodele de producere şi de organizare a producției, iar persoanele sau categoriile de persoane care au acces la aceste bunuri sunt stabilite prin nivelul şi dinamica prețurilor." (A. Gilpin, *Dictionary of Economic Terms*, London, 1970)

I. Schimbul şi piața – un mecanism „natural"

1.1. Definiția şi rolul schimbului

Reprezintă ansamblul relațiilor economice prin care se asigură trecerea bunurilor, prin mijloace şi pe principii economice, de la producători la consumatori. El are la bază:

a) diviziunea socială a muncii sau specializarea producătorilor, şi

b) autonomia acestora, ca proprietari ai factorilor de producție şi ai produselor aduse pe piață; în procesul schimbului, posesorii mărfurilor care se schimbă (sau ai mărfii şi respectiv banilor)

trebuie să se recu-noască reciproc ca proprietari ai acestor mărfuri.

Trăsături ale relațiilor de schimb:

a) reciprocitatea şi echivalența transferului între parte-neri;

b) schimbul este o tranzacție de vânzare – cumpărare realizată ca act (relație) **de voință**, liber şi reciproc consimțit al **cărui conținut este de natură econo-mică: bunuri şi valoarea bunurilor**;

c) se realizează pe piață, reală sau virtuală;

d) în procesul de schimb fiecare îşi promovează interesele proprii şi urmăreşte obținerea unui avantaj pe care *Adam Smith* îl vedea ca **absolut** – sporul de producție pe care îl obține un producător în raport cu altul, utilizând acelaşi volum de resurse pentru obținerea aceluiaşi tip de produs – iar David Ricardo îl analiza ca avantaj **relativ** (sau **comparativ**), exprimat prin surplusul producției (sau al utilităților) pe care un agent economic îl obține la un produs **atunci când costul de oportunitate este mai mic decât cel al concurentului său**;

e) schimbul determină o formă specifică de cost, denumit în teoria şi practica economică, **costul de tranzacție**, care cuprinde toate cheltuielile directe şi indirecte, explicite şi implicite, pe care le face în procesul de achiziționare a unui bun, cu excepția prețului plătit vânzătorului pentru acest bun. Se cuprind aici: costul deplasării, costul informării, riscurile asumate, costul aşteptării şi adoptării deciziei.

Unele dintre aceste costuri se reduc prin acțiunea intermediarilor, denumiți „făcători de piață".

Schimbul a generat piața şi se realizează prin piață, fiind considerat de către clasicii economiei politice engleze un mecanism „natural", prin intermediul căruia se realizează alocarea rațională a resurselor.

1.2. Geneza şi rolul pieței

Piața ca schimb de produse apare din vremuri străvechi, din preistoria omenirii, când triburile îşi schimbau sub formă de troc surplusul de produse în anumite locuri, care serveau drept piață.

În *Antichitate*, ca rezultat al dezvoltării schimbului şi apariției banilor, apare comerțul, adică cumpărarea şi vânzarea bunurilor economice în mod profesional în vederea obținerii de profit. O dezvoltare deosebită a cunoscut comerțul la fenicieni, greci şi romani.

În *Evul Mediu*, începând cu secolul XII, în republicile italiene (Genova, Florența, Veneția) şi în oraşele nordice din Germania (Bremen, Köln, Lubeck şi Hamburg) se dezvoltă un comerț intens.

La început piața a cuprins raporturile dintre oraş şi ținuturile agrare, pe baza diviziunii muncii dintre oraş şi sat. Odată cu apariția meşteşugurilor şi cu dezvoltarea industriei, ca rezultat al adâncirii diviziunii sociale a muncii, schimbul de mărfuri a cuprins întregul teritoriu al diferitelor țări, apărând în acest fel pieţele naționale.

În procesul dezvoltării capitalismului, ca urmare a descoperirilor geografice, a revoluției industriale şi a diviziunii internaționale a muncii, piața a căpătat un caracter internațional, apărând în acest fel piața mondială.

În condițiile economiei moderne, piața ocupă un loc esențial în activitatea agenților economici îndeplinind mai multe funcții:

a) Piața este spațiul economic şi geografic unde se desfăşoară activitatea de schimb dintre agenții economici, unii purtători ai ofertei de mărfuri (vân-zători), iar alții purtători ai cererii (cumpărători);

b) Cu ajutorul pieței are loc autoreglarea economiei naționale prin stabilirea de proporții şi echilibre în procesul reproducției, folosindu-se în acest scop o serie de pârghii adecvate: cerere – ofertă, con-curență, preț, profit etc.;

c) Mijlocind vânzarea bunurilor, piața asigură trans-formarea valorii acestora în bani, iar prin aceasta şi recuperarea costului şi obținerea profitului fără de care nu sunt posibile reluarea şi dezvoltarea pro-ducției; pentru consumatori „piața asigură alegerea soluțiilor de satisfacere a trebuințelor".

În concluzie, noțiunea de piață nu desemnează numai spațiul economic de desfăşurare a schimbului, ci şi ansamblul relațiilor de vânzare – cumpărare dintre agenții economici; ea este mecanismul economico – social prin care se realizează susținerea şi dezvoltarea producției şi consumului, a întregii economii.

Subliniind acest rol esențial al pieței, un reputat analist al gândirii şi istoriei economice, afirmă:

„Piețe au existat încă de la începuturile istoriei …Ele nu sunt totuna cu ***sistemul de piață***. Pentru că acesta din urmă nu este doar un mijloc de a face schimb de bunuri; ***el este un mecanism de susținere şi perpetuare a unei întregi societăți".*** (Robert L. Heilbroner, *Filosofii lucrurilor pământeşti. Viețile, epocile şi ideile marilor economişti*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 28 – 29)

1.3. Principalele tipuri de piață

Economia de piață presupune existența mai multor tipuri de piață, care se grupează după următoarele criterii:

1. *După natura economică a bunurilor tranzacționate* se disting:

a) piața bunurilor de consum (satisfactori);

b) piața bunurilor pentru producție (prodfactori), adică: piața resurselor naturale, piața pământului, piața muncii, piața monetară, piața capitalului etc.

2. *După spațiul geografic*, se disting: piața locală, piața națională, piața regională și piața mondială.

3. *După timpul la care se transferă obiectul tranzacționat*, distingem: piața la vedere și piața la termen.

4. *După existența (inexistența) bunurilor în momentul schimbului*, distingem:

a) piața reală (cererea și oferta de bunuri reale);

b) piața simbolică (bursa) și, mai nou, piața virtuală.

Principalele pârghii ale mecanismului pieței în condițiile economiei concurențiale bazate pe dominația proprietății private și pe libertatea de acțiune a agenților economici sunt: cererea și oferta, concurența, banii și moneda, prețul etc., pârghii care reglementează întreaga activitate economică, constituind acea „mână invizibilă", care acționează peste voința oamenilor, armonizând în mod spontan cererea și oferta, interesele producătorilor și consumatorilor.

Bunurile care trec de la producător la consumator prin intermediul pieței sunt mărfuri. Ele au două însușiri: utilitatea și valoarea.

II. Utilitatea și valoarea

2.1. Utilitatea bunurilor

Utilitatea în sens general este capacitatea unui bun de a satisface o nevoie. Ea este dată de proprietăţile naturale, fizice şi chimice ale bunului respectiv, precum şi de aprecierea pe care i-o acordă consumatorul.

În afară de sensul general, utilitatea are şi un sens economic. ***Utilitatea economică este satisfacţia pe care o simte un consumator prin folosirea unei cantităţi determinate dintr-un bun, obţinut de pe piaţă, prin procesul de vânzare – cumpărare.***

Aprecierea utilităţii economice are un caracter eminamente individual şi subiectiv, în sensul că ea diferă de la un individ la altul, în funcţie de volumul şi intensitatea nevoilor sale, de situaţia sa economică, de nivelul de cultură şi de aspiraţiile sale.

Prin folosirea bunurilor de acelaşi fel, satisfacţia se diminuează progresiv până la saturare. Pornind de la acest fapt, economistul german Gossen a formulat *„Legea utilităţii marginale descrescânde”* conform căreia „Mărimea intensităţii unei plăceri descreşte progresiv până la saturare, dacă respectiva plăcere este satisfăcută în mod continuu şi neîntrerupt”. Pentru un individ satisfacţia cea mai mare o oferă consumarea primei unităţi dintr-un anumit produs, iar fiecare nouă unitate îi aduce o satisfacţie mai mică, deoarece se adresează unei nevoi în scădere.

Pornind de la această determinare se disting trei tipuri de utilitate şi anume: utilitate individuală, utilitate totală şi utilitate marginală.

a) *Utilitatea individuală* este satisfacţia pe care o aduce fiecare doză dintr-un bun consumat de un individ dintr-o mulţime de bunuri omogene;

b) *Utilitatea totală* este satisfacția resimțită în urma consumării tuturor dozelor dintr-un bun de către un individ dintr-o perioadă dată;

De exemplu, un bun x este format din n doze:x_1, x_2, x_3…$x_n$având ca utilități individuale U_1, U_2, U_3,…U_n. În acest caz utilitatea totală (UT) va fi:

$$UT = U_1 + U_2 + U_3 + \ldots U_n = \Sigma U$$

c) *Utilitatea marginală* reprezintă prețuirea pe care un consumator dat o acordă ultimei doze consumate dintr-un bun economic. Cu fiecare unitate de bun economic atras spre consum, utilitatea marginală se reduce, în timp ce utilitatea totală crește, prin adăugarea de fiecare dată a mărimii utilității marginale a bunului.

$Um = \frac{\Delta UT}{\Delta x}$ în care: ΔUT = variația absolută a unității totale; Δx = variația absolută a unității (dozelor) consumate din bunul x

Relația dintre utilitatea individuală, marginală şi totală este sugestiv redată în următorul tabel:

Doze cantitative utilizate din bunul x	Utilitatea totală	Utilitatea marginală
1	30	30
2	50	20
3	65	15
4	75	10
5	83	8
6	88	5
7	91	3

8	93	2
9	94	1
10	95	1
11	95	0

În acest tabel este prezentată utilitatea totală a consumurilor, pentru cantităţi crescătoare din bunul luat în considerare, care a fost notat cu x. Exemplul are în vedere doze succesive din acest produs, astfel încât cantitatea creşte, dar cu utilităţi descrescătoare şi se bazează pe presupunerea că individul consumator poate să măsoare şi să aprecieze diferit fiecare doză suplimentară. La doza 11, utilitatea totală este maximă, dar cea marginală este zero, prin aceste niveluri definindu-se starea de saţietate.

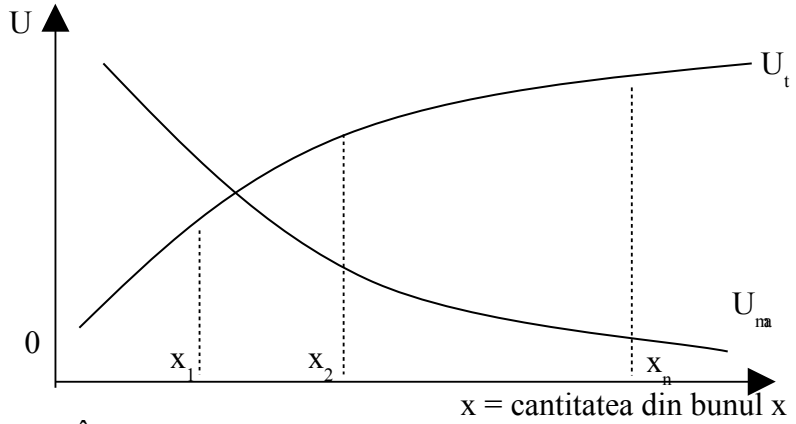

În legătură cu utilitatea, o problemă importantă o reprezintă ***comportamentul consumatorului***. Analiza acestei probleme are la bază teoria utilităţii formulată de gândirea neoclasică (marginalistă) şi porneşte de la premisa că un consumator este capabil să-şi ordoneze în mod raţional preferinţele şi programul de satisfacere a trebuinţelor. El urmăreşte să-şi maximizeze satisfacţia sau utilitatea obţinută din consumul unor bunuri, cu resursele băneşti disponibile.

În general, comportamentul consumatorului reprezintă totalitatea actelor decizionale realizate de un individ sau grup, privind achiziționarea şi utilizarea de bunuri şi servicii în vederea satisfacerii trebuințelor actuale şi viitoare.

Într-o perioadă de timp determinată, consumatorul cu un buget limitat trebuie să decidă asupra structurii şi cantității bunurilor cumpărate. Libertatea lui de alegere este influențată de mărimea bugetului (venitul disponibil) şi de nivelul prețurilor la bunuri şi servicii.

Structura bunurilor cumpărate este optimă când utilitatea marginală pe unitatea monetară cheltuită este aceeaşi pentru toate bunurile cumpărate (aceasta se calculează prin raportarea utilității marginale (U_{mg}) la prețul (P) bunului, adică: $\frac{U_{mg}}{P}$.

2.2. Valoarea şi valoarea adăugată

Al doilea factor al mărfii constituie valoarea. Cu privire la esența şi cauzele care determină mărimea valorii mărfurilor s-au cristalizat două mari curente de gândire economică, şi anume: teoria obiectivă a valorii şi teoria subiectivă a valorii.

1. *Teoria obiectivă a valorii* a fost fundamentată de reprezentanții economiei clasice engleze: Adam Smith, David Ricardo şi apoi de Karl Marx.

Reprezentanții teoriei obiective susțin că izvorul valorii îl constituie munca producătorilor cheltuită pentru în producerea bunurilor economice.

În procesul muncii oamenii consumă energie fizică şi nervoasă; în general (muncă abstractă) indiferent de caracterul concret al diferitelor munci.

Mărimea valorii unui bun economic este dată de cantitatea de muncă consumată pentru producerea lui (atât în muncă vie consumată în procesul de producție dat, cât şi

muncă trecută, materializată în mijloacele de producţie consumate pentru obţinerea bunului respectiv).

Pe piaţă, valoarea se manifestă sub forma valorii de schimb. *Valoarea de schimb este raportul cantitativ în care se schimbă o marfă cu o altă marfă.*

În condiţiile economiei de schimb, pentru producerea aceluiaşi bun economic, diferiţii agenţi economici (producători) autonomi, consumă diferiţi timpi de muncă individuali în funcţie de condiţiile lor de producţie (înzestrare tehnică, îndemânare, calificare etc.). *Timpul de muncă individual determină valoarea individuală a bunului respectiv*. Pe piaţă, însă, ca rezultat al acţiunilor legilor economice şi al intereselor agenţilor economici, bunurile nu se vând la valoarea lor individuală, ci sunt reduse la valoarea lor economică, adică la valoarea lor de piaţă sau socială.

Mărimea valorii sociale este dată de cantitatea de muncă consumată în condiţii normale de obţinere a bunurilor economice (tehnică predominantă, îndemânare medie şi intensitate medie a muncii). În aceste condiţii agenţii economici care produc bunurile economice la un timp de muncă individual mai mic decât cel social, treptat – treptat se îmbogăţesc. În schimb, agenţii economici, care consumă un timp de muncă individual mai mare decât cel social, se ruinează.

2. *Teoria subiectivă a valorii*, cunoscută şi sub denumirea de teorie marginalistă, apare în ultima treime a secolului XIX, având ca fondatori pe austriacul K. Menger, englezul W.S. Jewons şi francezul elveţian Leon Walras.

Reprezentanţii teoriei marginaliste pun la temelia valorii de schimb *utilitatea*. *Ca atare, un bun are o valoare mai mare sau mai mică decât altul, cu cât este mai mult sau mai puţin util.*

Analize ulterioare au căutat soluţii pentru depăşirea unilateralismului în explicarea valorii economice. Prima tentativă aparţine „şcolii matematice" marginaliste reprezentate îndeosebi prin englezul Alfred Marshall care, încercând o

conciliere a celor două teorii asupra valorii, a introdus în analiza neoclasică raritatea bunurilor şi costul de producţie, ca elemente obiective, de sorginte ricardiană.

Mai târziu, profesorul Mihail Manoilescu a fundamentat ideea că formarea valorii este un proces mai complex, *multifactorial*: „Noi înţelegem să luăm în considerare toţi factorii, atât obiectivi cât şi subiectivi care contribuie la formarea valorilor şi ne situăm pe terenul teoriei moderne a echilibrului, care, de asemenea, are în vedere multilateralitatea factorilor constituenţi ai valorii… În consecinţă, *teoria noastră nu ignoră şi nu neglijează nici unul din acei factori care determină valorile şi echilibrul valorilor de schimb”*. (Mihail Manoilescu, *Forţele naţionale productive şi comerţul exterior. Teoria protecţionismului şi a schimbului internaţional*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 72-73)

Sintetizând, se poate concluziona că valoarea bunurilor produse are ca izvor primar şi principal cantitatea şi calitatea muncii depuse pentru producerea lor, corelată cu abundenţa sau raritatea lor, în raport cu nevoia socială, manifestată prin cerere şi ofertă.

În mod practic, la întreprindere şi la nivel de ramură se determină *valoarea adăugată, care însumată la nivelul economiei conduce la produsul naţional brut*.

Potrivit metodologiei de determinare a conturilor naţionale, formulate de Institutul Naţional de Statistică, valoarea adăugată (brută) reprezintă soldul contului de producţie şi măsoară *excedentul valorii bunurilor sau a serviciilor obţinute, într-o perioadă de timp, peste valoarea bunurilor şi serviciilor consumate pentru producţie, reprezentând, deci, valoarea nou creată în procesul de producţie*. (Anuarul Statistic al României, 2001, p. 272)

Dacă presupunem că o întreprindere produce într-o perioadă dată (un an) 1.000 de automobile pe care le vinde cu

5.000 de dolari bucata, obţinând în total 5.000.000 de dolari. Dacă pentru producerea acestor automobile au fost achiziţionate pe piaţă materii prime, semifabricate, materiale auxiliare, combustibili şi au fost plătite servicii (de transport, telefoane etc.) în sumă de 3.000.000 de dolari, atunci valoarea adăugată este de 2.000.000 de dolari (5.000.000-3.000.000). *Ea cuprinde valoarea nou creată (care ia forma salariilor şi contribuţiilor asupra acestora, profitului pe valoarea adăugată, dobânzii, rentei şi TVA precum şi cota din valoarea capitalului fix transmisă sub formă de amortizare.*

III. Cererea şi oferta

Cererea şi oferta constituie două categorii economice importante ale mecanismului pieţei, aflate în interdependenţă, deoarece exprimă forma specifică de manifestare a legăturilor dintre producţie şi consum.

Raportul dintre cerere şi ofertă are un caracter legic, care se reflectă în legea cererii şi ofertei.

3.1. Cererea

Cererea reprezintă cantitatea de bunuri şi servicii care poate fi cumpărată, la un anumit preţ, într-o perioadă determinată de timp şi pe o piaţă dată.

Cererea poate fi individuală, de piaţă şi totală.

a) *Cererea individuală* rezultă din opţiunile cumpără-torului consumator, şi din reacţiile lui faţă de variaţiile venitului pe care îl poate aloca pentru cumpărarea unui bun, precum şi faţă de modificările preţului bunului respectiv.

b) *Cererea de piaţă* este suma cantităţilor solicitate dintr-un anumit bun, la fiecare nivel de

preț cu condiția ca acei care solicită bunul să ia deciziile lor independent unul de altul.

c) *Cererea totală* pentru un anumit bun reprezintă suma tuturor cantităților cerute de către toți consumatorii individuali.

$$Ct = \sum_{i=1}^{n} Ci(p)$$

unde: Ct = cererea totală pentru un anumit bun la un preț dat;
n = numărul de consumatori;
Ci = cererea consumatorilor „i" la un preț dat (p).

Mărimea cererii depinde de doi factori principali şi anume: nivelul prețului bunului care se solicită şi partea din venitul consumatorului ce poate fi alocat pentru cumpărarea bunului respectiv.

Evoluția cererii pe piață în funcție de preț poate fi ilustrată cu ajutorul unui tabel, sau prin grafic, după cum urmează:

Preț unitar (u. monetare)	**Cantitatea solicitată lunar (bucăți)**
250	500
500	400
750	250
1000	100
1250	50

Evoluția cererii pe piață poate fi ilustrată sugestiv printr-o diagramă care ne înfățișează curba cererii (descrescătoare în funcție de preț).

Preț
Unitar (P)

1250

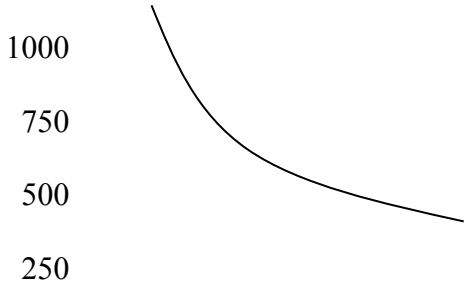

Creşterea preţului unitar al unui bun economic determină reducerea cantităţii solicitate din bunul respectiv, iar reducerea preţului unitar conduce la creşterea cantităţii solicitate (legea cererii).

În timp, pe termen scurt sau lung, cererea se modifică datorită influenţei exercitate de diferiţii factori. Pentru a exprima această evoluţie se foloseşte *noţiunea de elasticitatea cererii prin care se înţelege modificarea (sensibilitatea) cererii în funcţie de factorii care o influenţează.*

Elasticitatea cererii se măsoară cu ajutorul coeficientului de elasticitate, care se determină în raport de preţ şi de venit.

a) *în raport de preţ*, coeficientul de elasticitate se determină pe baza raportului dintre modificarea relativă a cererii (variabilă dependentă) şi modificarea relativă a preţului (variabilă independentă), pe baza formulei:

$$\frac{Kec}{p} = \left(\frac{\Delta C}{C} \div \frac{\Delta P}{P} \right) = -\left(\frac{\Delta C}{\Delta P} \times \frac{P}{C} \right)$$

unde: Kec/p: coeficient de elasticitate a cererii în raport cu preţul;
ΔC: modificarea cantităţii cerute pentru un anumit produs;
C: cantitatea cerută iniţial pentru acel produs;
ΔP: modificarea preţului produsului respectiv;

P: preţul iniţial al acelui produs.

b) *În raport cu venitul*, coeficientul de elasticitate se calculează astfel:

$$\frac{Kec}{v} = \frac{\Delta C}{Co} \div \frac{\Delta V}{Vo} = \frac{\Delta C}{\Delta V} \times \frac{V}{Co}$$

unde: ΔV: modificarea venitului într-o perioadă dată;
Vo: venitul din perioada iniţială.

După elasticitatea cererii în funcţie de preţ, bunurile economice se clasifică astfel:

a) bunuri cu cerere elastică, când Kec/p >1;
b) bunuri cu cerere inelastică, când Kec/p<1;
c)bunuri cu elasticitate unitară, când Kec/p = 1;
d)bunuri cu cerere perfect elastică, când Kec/p $\rightarrow \infty$;
e) bunuri cu cerere perfect inelastică = 0.

Alţi factori care determină modificarea cererii sunt: gradul de substituire a bunurilor şi preţul substituenţilor, urgenţa necesităţii de consum, psihologia şi gusturile consumatorului, particularităţi istorice etc..

3.2. Oferta

Oferta reprezintă cantitatea dintr-un bun economic sau serviciu, furnizat pe piaţă spre vânzare la un anumit preţ, într-o perioadă determinată de timp.

Ca şi cererea, oferta are întotdeauna legătură cu preţul de vânzare. *Ori de câte ori preţurile cresc, furnizorii măresc cantitatea de produse oferite, iar când preţurile scad ei micşorează cantitatea de produse oferite (Legea ofertei).*

Ca şi cererea, oferta poate fi:
a) pentru un anumit bun economic;
b) pentru o anumită unitate economică;
c) ofertă totală.

Oferta totală pentru un bun economic, reprezintă suma tuturor cantităților oferite de toți producătorii individuali ai bunului oferit şi se determină astfel:

$$Qt = \sum_{i=1}^{n} Qi$$

unde: Qt = oferta totală a unui bun economic;
n = numărul producătorilor;
Qi = oferta producătorului „i" al bunului respectiv la un preț dat.

Evoluția ofertei de piață a unui produs în funcție de preț poate fi redată printr-un tabel sau o diagramă a curbei ofertei după cum urmează:

Evoluția ofertei pe piață în funcție de preț

Preț unitar (u. monetare)	Cantitatea solicitată lunară (bucăți)
500	100
750	250
1000	400
1250	500

Curba ofertei din diagramă se va prezenta astfel:

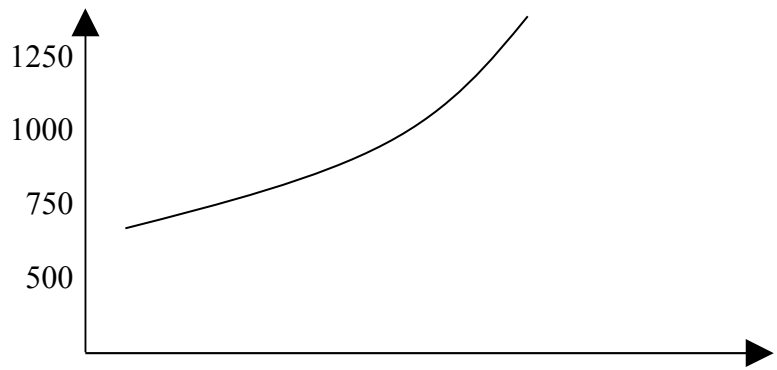

0	100	250	400	500	Cantitate (Q)

Oferta se modifică în timp atât pentru fiecare bun în parte cât şi în totalitatea sa. *Modificările care intervin în mărimea ofertei un bun economic (serviciu) ca urmare a acţiunii factorilor care o influenţează, reprezintă elasticitatea ofertei.* Principalul factor care influenţează elasticitatea ofertei îl constituie preţul de vânzare.

Coeficientul de elasticitate al ofertei în raport cu preţul se determină astfel:

$$\frac{Keo}{p} = \frac{\Delta Q}{Qo} \div \frac{\Delta P}{Po} = \frac{\Delta Q}{\Delta P} \times \frac{P}{Qo}$$

unde: Keo/p = coeficient de elasticitate al ofertei în raport cu preţul;
ΔQ = modificarea cantităţii pentru bunul economic;
ΔP = modificarea preţului bunului economic;
P = preţul iniţial al bunului respectiv;
Qo = cantitatea oferită iniţial.

În funcţie de preţ, oferta poate fi:
a) ofertă elastică, când Keo>1;
b) ofertă inelastică, când Keo<1;
c) ofertă cu elasticitate unitară, când Keo = 1;
d) ofertă perfect elastică, când Keo $\rightarrow \infty$;
e) ofertă perfect inelastică (rigidă), când Keo = 0.

Alţi factori de care depind mărimea şi evoluţia ofertei sunt: costul de producţie; posibilităţile de stocare; numărul ofertanţilor aceluiaşi produs; nivelul şi evoluţia tehnologiilor de producţie; mărimea taxelor şi impozitelor; cerinţele ecologice etc.

3.3. Legea cererii şi ofertei şi echilibrului pieței

Legea cererii şi ofertei este legea economiei de piață care exprimă raporturile de cauzalitate şi interdependență dintre preț, cerere şi ofertă, raporturi prin care se realizează alocarea resurselor şi echilibrul pe o piață dată.

Variația prețului pe o piață dată determină mişcarea cererii şi ofertei în sens invers una față de alta. Dar prețul este, într-o altă relație şi variabilă dependentă, evoluția lui fiind influențată de raportul dintre cerere şi ofertă, crescând atunci când cererea este în exces şi reducându-se în situația excesului de ofertă. Important pentru piață este raportul dintre cererea totală şi oferta totală, iar egalitatea dintre acestea se produce întâmplător, ca o tendință realizată prin intermediul prețului de echilibru.

Prețul de echilibru este prețul la care cantitatea ce se poate vinde dintr-un bun economic este cea mai mare, iar cererea şi oferta bunului respectiv se egalizează la nivelul celui mai mare volum al vânzării şi cumpărării pe piață.

Exemplificăm formarea prețului de echilibru pe baza datelor din cele două tabele anterioare concentrate în tabelul următor şi a graficului cerere – ofertă.

Preț unitar	**Cantitate a oferită lunar**	**Cantitate a ce s-ar cere lunar**	**Diferența dintre ofertă şi cerere**	**Tendința de variație a prețului pentru stabilirea echilibrului**
u.m.	buc.	buc.	buc.	
1250	500	50	450	scade
1000	400	100	300	scade
750	250	250	0	prețul de echilibru
500	100	400	300	creşte
250	50	500	450	creşte

Rezultă din tabel că la preţul de 1250u.m., oferta este mai mare decât cererea, iar preţul reacţionează prin scădere. Tendinţa de scădere se menţine până se ajunge la preţul de 750 u.m., când se stabileşte echilibrul dintre cererea şi oferta bunului respectiv.

Interacţiunea dintre cerere şi ofertă şi determinarea preţului de echilibru sunt sugestiv redate prin această diagramă:

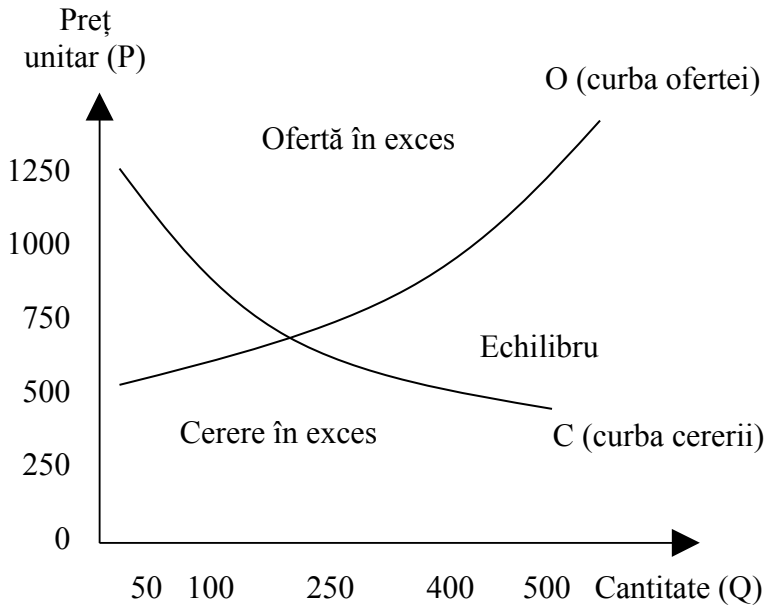

IV. Concurenţa

4.1. Definiţia şi funcţiile

Concurența este o componentă esențială a mecanismului economiei de piață. *Ea se defineşte ca acea stare de referință sau ca acel complex de condiții în cadrul căreia (cărora) are loc o confruntare liberă, amplă şi veridică între toți agenții economici, atât la nivelul ofertei, cât şi al cererii de bunuri, fiecare putându-şi promova liber propriile interese de piață*. Privind lucrurile din perspectiva producătorilor – vânzători, fiecare este preocupat să producă şi să comercializeze bunurile sale în condițiile cele mai avantajoase, cu un câştig cât mai mare. Consumatorii – cumpărători caută să obțină bunuri la momentul oportun, de calitate şi la prețul cel mai convenabil.

Concurența şi mecanismele concurențiale au numeroase elemente comune, dar se şi particularizează de la o țară la alta şi de la o etapă la alta în funcție de gradul de dezvoltare a economiei de piață, de gradul de liberalizare a economiei şi de formele de proprietate, precum şi în funcție de nivelul de cultură şi civilizație, de normele care acționează şi de comportamentul agenților economici în raport cu aceste norme.

În lupta de concurență se pot folosi două genuri de metode:

a) Metode care se încadrează în uzanțele şi regulile admise de reglementările comerciale în vigoare, numite economice, ca de exemplu: reducerea costurilor de producție şi a prețurilor de vânzare, îmbunătățirea calității produselor etc.., metode care conferă concurenței un caracter loial.

b) Metode care nu se încadrează în uzanțele şi normele comerciale (metode extraeconomice) ca de exemplu: înțelegeri cu caracter monopolist, răspândirea de informații false despre concurenți, spionajul eco-nomic, corupția etc.., acțiuni care contravin regulilor democratice, imprimând concurenței un caracter neloial.

Concurența este o lege economică obiectivă specifică economiei de schimb. Ea exprimă relațiile dintre producători şi consumatori, în vederea asigurării unor condiții cât mai favorabile pentru producerea şi desfacerea produselor.

Concurența normală, desfăşurată în concordanță cu uzanțele şi normele adoptate în societate, joacă un rol activ şi îndeplineşte funcții importante în economie.

1. Stimulează inițiativa, inovația, spiritul creativ şi emulația între agenții economici, conducând la promovarea tehnologiilor şi produselor noi şi la înlăturarea celor depăşite;

2. Favorizează formarea normală şi stabilitatea sau chiar reducerea prețurilor sub presiunea concurenței prin prețuri, întreprinzătorii perfecționând tehnica, mărind productivitatea şi reducând costurile;

3. Contribuie la satisfacerea mai bună cerințelor de consum, oferind consumatorilor posibilități mai largi de alegere;

4. Concurența joacă şi un important rol de asanare a economiei, eliminând pe cei ineficienți şi recompensând pe cei eficienți.

Concurența neloială are efecte nocive asupra economiei.

4.2. Tipuri de concurență

În funcție de gradul de rivalitate al participanților la schimb, cât şi de condițiile de confruntare pe piață, concurența este de două feluri şi anume: concurența perfectă şi concurența imperfectă. Pe această bază şi piața îmbracă două forme şi anume: piața cu concurență perfectă şi piața cu concurență imperfectă.

a) Concurența pură şi perfectă are loc între un număr foarte mare de producători şi consumatori, astfel încât nici unul dintre ei, luat individual, nu poate influența prețul, iar cumpărătorul are o mare libertate de alegere;

b) Concurența imperfectă are loc în cazul în care nu sunt întrunite toate elementele concurenței perfecte.

4.2.1. Piața cu concurență perfectă

Principalele trăsături (premise) ale concurenței pure şi perfecte sunt următoarele:

A) *Atomicitatea perfectă* a pieței, respectiv existența unui număr foarte mare de producători şi cumpărători pentru bunul respectiv. Toți participanții au o forță economică egală sau apropiată şi în consecință nu pot influența piața, ci sunt dependenți de ea;

B) *Omogenitatea produselor*, adică pe piață vin produse care au caracteristici absolut identice, indiferent de la ce producător se obține produsul;

C*) Intrarea şi ieşirea liberă pe piață în funcție de eficiență*, adică producătorul intră pe piață atunci când costul producției este inferior prețului de vânzare şi iese de pe piață când prețul de vânzare este mai mic decât costul producției;

D) *Transparența perfectă a pieței*, ceea ce înseamnă că toți producătorii şi consumatorii sunt perfect informați şi cunosc complet toate elementele pieței (cantități, ofertă, calitate, preț) precum şi schimbările ce pot interveni pe piață, astfel încât să poată obține cel mai bun produs sau cel mai bun preț;

E) *Perfecta mobilitate a factorilor de producție*, ceea ce presupune ca toți agenții economici (producători) să poată găsi pe piață liber şi nestingherit factorii de producție (capital şi forță de muncă) de care au nevoie la un moment dat.

Concurența poate fi considerată perfectă, numai dacă cele cinci trăsături sunt prezente concomitent. Concurența reală este concurența imperfectă.

4.2.2. Piața cu concurență imperfectă

Piața cu concurență imperfectă este tipul de piață în care agenții economici producători şi consumatori în confruntarea dintre ei sunt capabili prin acțiunile lor unilaterale să influențeze raportul dintre cerere şi ofertă, precum şi prețul bunurilor şi serviciilor.

Concurența imperfectă caracterizează realitatea economică din țările cu o economie de piață dezvoltată.

Piața cu concurență imperfectă îmbracă următoarele forme:

- piața cu concurență monopolistică
- piața de oligopol
- piața oligopsonică
- piața de monopol
- piața monopsonică

a) *Piața cu concurență monopolistică* se caracterizează prin diferențierea produselor şi existența pe piață a unui număr suficient de mare de producători ofertanți şi de consumatori. Pe această piață oferta şi cererea au un caracter de atomicitate, dar se pierde omogenitatea produselor. Acest tip de piață permite o mai bună satisfacere a cererii, deoarece cumpără-torii au posibilitatea de a alege din numărul mare de vânzători, pe cei care le satisfac mai bine dorințele;

b) *Piața de oligopol* reprezintă tipul de piață unde un număr mic de producători – ofertanți dau cea mai mare parte a ofertei unui anumit produs, acesta fiind solicitat de numeroşi consumatori. Oligopolul permite influențarea pieței şi în general a activității economice prin deciziile pe care le iau ofertanții în privința producției şi a prețului, dar nu permite controlul total din partea unor agenți economici. Astfel, fiecare producător ofertant trebuie să țină seama de deciziile celorlalți producători şi de efectul propriilor sale decizii.

c) *Piaţa de monopol* se caracterizează prin faptul că oferta pentru un anumit produs este concentrată în mâna unui singur producător, ceea ce îi permite să controleze piaţa şi să fixeze preţul produsului – numit „preţ de monopol". Preţul de monopol este mai ridicat decât preţul de piaţă cu concurenţă monopolistică sau oligopolistă. Fiind un singur ofertant, piaţa de monopol nu poate asigura maximum de satisfacţie pentru cumpărătorul-consumator. Din acest motiv, în toate ţările cu economie de piaţă dezvoltată, pentru a proteja consumatorul, statul intervine prin promovarea unor „legi antimonopoliste" prin care se urmăreşte limitarea tendinţei de monopolizare a producţiei şi a pieţei;

d) *Piaţa monopsonică* se caracterizează prin existenţa unui număr foarte mare de producători-ofertanţi şi a unui singur cumpărător. În cazul în care sunt câţiva cumpărători piaţa este *oligopsonică.*

În ţările cu economie de piaţă, concurenţa imperfectă se manifestă preponderent sub forma concurenţei de tip *„oligopol*".

Situaţia reală a pieţei diferă de la o ţară la alta şi de la o perioadă la alta. Robert Heilbroner estima, de exemplu, că în SUA între 10% şi 15% din produse se realizau, acum un deceniu, în condiţii de concurenţă completă, iar restul de circa 85% se produceau în întreprinderi aflate în condiţii de concurenţă imperfectă, îndeosebi de oligopol şi cvasimonopol. Potrivit altor aprecieri, concurenţa liberă caracterizează activitatea şi producţia din agricultură, horticultură, atelierele meşteşugăreşti, producţia de mobilă standard ş.a. Concurenţa monopolistică, bazată pe o mare diversitate a nomenclatorului de produse, caracterizează comerţul cu amănuntul şi producţia de îmbrăcăminte, încălţăminte, serviciile. În producţia de automobile, electronică, pentru marele public predomină situaţiile

de oligopol diferențiat, iar industria oțelului, aluminiului, cimentului ș.a. se caracterizează prin piața de oligopol nediferențiat. Există şi domenii, îndeosebi în industria grea şi a energiei electrice, unde piața este de cvasimonopol, dar legislația combate această tendință.

În România au fost adoptate două legi importante pentru crearea unui mediu concurențial: Legea nr. 11/1991 pentru combaterea concurenței neloiale, şi Legea nr. 21/1996, intrată în vigoare la începutul anului 1997. Legea nr. 21/1996 conține principii şi norme prin care se urmăreşte promovarea şi apărarea mediului concurențial în România, precum şi combaterea practicilor anticoncurențiale.

Sunt considerate practici anticoncurențiale şi sancționate de lege următoarele:

- fixarea concertată, în mod direct şi indirect, a prețurilor de vânzare sau cumpărare, a tarifelor, rabaturilor şi adaosurilor comerciale;
- limitarea sau controlul producției şi distribuției bunurilor;
- participarea, în mod concertat, cu oferte trucate, la licitații sau la orice alte forme de concurs de oferte;
- practicarea unor prețuri excesive sau a unor prețuri de ruinare, sub costurile de producție, în scopul înlăturării concurenței;
- eliminarea de pe piață a altor concurenți ș.a.

Administrarea acestei legi este încredințată Consiliului Concurenței, care este o autoritate autonomă ce funcționează sub supravegherea Parlamentului.

V. Banii şi moneda

5.1. Geneza şi evoluția

La începuturile economiei, schimbul se realiza sub forma *trocului,* marfă contra marfă. Funcționarea acestui sistem a devenit tot mai dificilă, datorită unor insuficiențe organice ale trocului:

a) dificultățile de coincidență a necesităților şi produ-selor oferite şi solicitate pe o piață dată;
b) indivizibilitatea bunurilor care făceau obiectul schimbului şi dificultatea egalizării valorilor.

Depăşirea acestor dificultăți s-a realizat prin separarea unor mărfuri care a început să joace rolul de *mijlocitor al schimbului* între oameni: scoicile, vitele, blănurile ş.a. Rolul de bani s-a fixat, în final, asupra aurului şi argintului datorită unor *proprietăți* intrinsece ale acestora: valoare mare sub volum mic; divizibilitate perfectă, omogenitate, inalterabilitate etc. La început aurul şi argintul circulau sub formă de lingouri, bare, etc., dar treptat s-a impus confecționarea monedelor din metale prețioase dar şi din metale comune: aramă, bronz etc.. Primele monede au fost folosite în China, în Asia Mică, în Grecia Antică şi apoi în Europa etc.

Începând cu secolul XVII alături de monedele metalice au început să circule **bancnotele sau biletele de bancă**, ca simbol al banilor cu valoare deplină. Până la primul război mondial, bancnotele erau convertibile în aur la cerere. După această dată încetează convertibilitatea bancnotelor, precum şi circulația banilor de aur şi argint, bancnotele rămânând doar un **simbol** recunoscut şi acceptat în actele de vânzare-cumpărare. Bancnotele nu au valoare intrinsecă, ele sunt semne monetare, cunoscute sub denumirea de monede fiduciare (bazate pe încredere), având cursul recunoscut şi garantat de către stat.

Procesul istoric de evoluție a banilor, a condus la apari-ția şi extinderea **monedei scripturale**, adică a sumelor de bani înscrise pe numele agenților economici în conturile bancare.

O variantă nouă a acestei forme o reprezintă **moneda electronică** (e-money) prin care se înțelege în esență, **valoarea**

stocată electronic într-un dispozitiv care poate fi fie un cip electronic (IC cip), circuite integrate pentru stocarea informațiilor, fie în memoria calculatorului (hard drive) de capacitate mai mare, aflat la unul din parteneri. Mijloacele purtătoare de e-money sunt menite să asigure transferul electronic al valorii între parteneri, dar de la un mijloc tehnic de stocare la altul. Ca instrument, moneda electronică a fost menită să vehiculeze în rețele deschise specifice Internetului; care implică legături directe între cumpărător, vânzător şi intermediarii lor. În cadrul rețelelor închise, valabile în cazul filierei cardurilor, legăturile directe sunt bilaterale, între cumpărător şi intermediarii săi, între cei doi intermediari ai plăților.

Această succintă prezentare a genezei banilor şi monedei (definită la origini ca o piesă metalică, de valoare şi formă diferită) pune în evidență transformările importante care au avut loc atât în forma materială a banilor, trecându-se de la banii-marfă la banii semn, cât şi rolul şi formele lor, în relațiile economice exprimate de această noțiune. Pe lângă creşterea ponderei banilor sau monedei de cont şi electronice importantă este şi adoptarea noului statut al F.M.I. (în 1975/1976) după care nici o monedă nu mai este convertibilă în aur şi nu-şi mai defineşte valoarea în raport cu aurul.

În aceste condiții, termenul de monedă a fost extins mult, identificându-se cu orice semn bănesc.

Cu toate acestea, se impun două concluzii importante:

1. Esența banilor este comună. Ea a fost caracterizată foarte bine de *Acad. Costin Kirițescu*, reputat specialist în acest domeniu, după care *„banul este un instrument social, o formă particulară imediat mobilizabilă a unei părți din avuția socială, o întruchipare transmisibilă omnivalentă a puterii de cumpărare, care conferă deținătorului dreptul de a dispune asupra bunurilor şi a serviciilor şi uneori asupra conştiințelor”*.

(*Moneda-mică enciclopedie*, Editura Enciclopedică, 1982 şi Expert, 1998; *Idei contemporane în acţiune*, Biblioteca BNR, Editura Enciclopedică, 1996)

2. Din punct de vedere teoretic, este larg îmbrăţişată concepţia că banii reprezintă o noţiune generală prin care se desemnează intermediarul general al schim-burilor şi întruchiparea generalizată a valorii indiferent de forma concretă pe care o îmbracă.

Noţiunea de monedă, însă desemnează o formă (stare) concret-istorică şi naţională de existenţă a banilor, care presupune o denumire concretă (dolar SUA, dolar canadian, liră sterlină, Euro, leu etc.) şi structuri instituţional-juridice bine definite de emisiune, răspundere, circulaţie etc.

5.2. Rolul şi funcţiile banilor

Banii au rol deosebit de important în economie prin funcţiile pe care le îndeplinesc, şi anume:

a) **Funcţia de măsurător al valorii.** Cu ajutorul banilor *măsurăm valoarea tuturor mărfurilor şi evaluăm activităţile economice, cheltuielile şi rezultatele trecute, prezente şi viitoare*. Expresia bănească a măsurării valorii este preţul.

b) **Mijloc de schimb**. Banii sunt un intermediar în schimbul de mărfuri. Odată cu apariţia banilor schimbul sub forma trocului (M-M) este înlocuit cu schimbul de marfă contra bani, adică M-B-M (schimbul de mărfuri prin intermediul banilor). Această formulă conţine două acte distincte şi anume: M-B (vânzarea) şi B-M (cumpărarea)

c) **Mijloc de plată**. Banii îndeplinesc această funcţie în cele mai diferite împrejurări şi anume: la plata salariilor, la plata impozitelor, chiriilor, amenzilor, la plata datoriilor faţă de creditori, datorii rezultate din cumpărarea pe credit sau din împrumuturile de bani.

d) **Mijloc de economisire şi acumulare**.

e) **Formă universală sub care se constituie rezervele agenţilor economici, simbol al avuţiei**, deţinerea lor conferind posesorului forţă şi putere economică.

f) **Funcţia de bani universali**, este îndeplinită de bani în relaţiile dintre ţări. În această calitate a funcţionat mult timp marfa aur, îndeplinind funcţia de măsură a valorii, mijloc de schimb şi de plată. În prezent în relaţiile dintre ţări funcţionează monedele converti-bile (dolarul, Euro). În funcţia de bani universali, banii facilitează schimburile economice internaţio-nale, turismul, investiţiile în străinătate,

repatrierea profiturilor, împrumuturile internaţionale etc.

5.3. Denominarea leului

La 1 iulie 2005a avut loc punerea în circulaţie a noii emisiuni monetare – cea a *leului nou*, prin operaţiunea numită *denominarea monedei naţionale, care a însemnat reducerea valorii nominale* a însemnelor monetare (prin tăierea a patru zerouri), *10.000 lei vechi devenind 1 leu nou*.

La baza acestei operaţiuni au stat următoarele raţiuni:

- a marcat încheierea unui ciclu inflaţionist;
- a simplificat mult înregistrările contabile şi informatice;
- a marcat revenirea preţurilor la niveluri uzuale în Europa;
- simplificarea trecerii ulterioare la moneda Euro.

(B.N.R., *Raport anual*, 2005)

5.4. Masa monetară

Pentru a-şi putea îndeplini rolul şi funcţiile, banii trebuie să existe pe piaţă într-un anumit volum şi într-o structură adecvată.

Masa monetară reprezintă totalitatea mijloacelor băneşti aflate în circulaţie într-o economie într-o anumită perioadă.

Masa monetară este formată din **numerar**, compus din bancnote şi monedă metalică şi **bani scripturali** adică sume de bani din conturile bancare ale agenţilor economici (persoane fizice, societăţi comerciale, instituţii) sau din conturile de la casele de economii.

Ponderea covârşitoare a masei monetare (cca. 75-80%) o reprezintă moneda scripturală.

Mărimea masei monetare este determinată de o serie de factori economico-financiari, şi anume:

a. volumul bunurilor economice oferite pe piață;
b. nivelul prețurilor şi tarifelor;
c. viteza de circulație a banilor;
d. amploarea creditului etc.

Volumul bunurilor economice oferite pe piață influențează direct proporțional masa monetară. Viteza de rotație a banilor, adică numărul mediu de operațiuni de vânzare-cumpărare şi de plăți efectuate de o unitate monetară într-o anumită perioadă de timp, influențează **invers proporțional masa monetară.**

În funcție de aceşti doi factori, mărimea masei monetare se exprimă prin formula:

$$M = \frac{Py}{V}$$

unde: P = nivelul prețurilor şi tarifelor;
Y = cantitatea bunurilor economice puse în vânzare;
V = viteza de rotație a banilor.

De unde rezultă că, pe de o parte, cu cât este mai dezvoltată economia națională, cu atât volumul producției de bunuri materiale şi servicii este mai mare şi, la un nivel dat al prețurilor este necesară o masă monetară mai mare. Pe de altă parte, cu cât este mai dezvoltat şi mai perfecționat sistemul bancar, cu atât sunt mai diversificate formele şi metodele de accelerare a rotației banilor, sunt mai dezvoltate creditul şi operațiunile de compensare a plăților între agenți economici.

O problemă fundamentală a oricărei economii o constituie **asigurarea echilibrului monetar**, care se realizează atunci când cantitatea de monedă aflată pe piață este în concordanță cu cererea de monedă, ambele laturi ale egalității trebuind să fie în concordanță deplină cu cererea şi oferta de bunuri şi servicii.

Respectarea acestei concordanțe are ca rezultat stabilitatea valorii banilor.

Valoarea banilor se măsoară prin puterea de cumpărare, dată sau exprimată prin cantitatea de bunuri materiale şi de servicii ce se poate procura cu o unitate monetară. Rolul hotărâtor în acest sens revine nivelului şi evoluției prețurilor şi tarifelor.

Puterea de cumpărare a banilor este direct proporțională cu activitatea economică şi invers proporțională cu masa monetară. În cazul în care ritmul de creştere a activității economice depăşeşte ritmul de creştere a masei monetare, puterea de cumpărare a unităților monetare creşte, iar prețurile se reduc, fapt ce atrage după sine creşterea salariului real şi a bunăstării în general. Dacă dimpotrivă, masa monetară creşte într-un ritm mai accelerat decât activitatea economică, prețurile cresc iar puterea de cumpărare a monedei scade.

Puterea de cumpărare sau valoarea banilor depinde de numeroşi factori economici şi extraeconomici. Factorul hotărâtor îl constituie starea economică. Țările cu o economie puternică, modernă, eficientă, cu cele mai mari producții medii pe locuitor, care realizează bunuri economice de o calitate superioară, asigurând populației un nivel de trai ridicat, au o monedă cu putere de cumpărare stabilă.

VI. Prețurile în economia de piață

6.1. Conceptul de preț

Prețul constituie un element fundamental în teoria şi practica economică, în mecanismele economiei de schimb.

În condițiile economiei de piață, prețul influențează toate procesele economice şi sociale. Se pune problema: care este conținutul categoriei economice de preț?

Pornind de la cele două teorii ale valorii (teoria obiectivă şi teoria subiectivă), s-au conturat două concepţii cu privire la preţ şi anume:

a) *preţul este valoarea bunului-marfă* exprimată în bani;

b) *preţul reprezintă numărul de unităţi monetare cerut/plătit pentru un bun pe piaţă*.

Fiecare din aceste teorii conţine adevăruri parţiale. Îmbinând elementele celor două concepţii se poate conchide că *preţul este un instrument complex de măsurare monetară, care reflectă în mărimea lui atât cheltuielile de muncă efectuate pentru obţinerea bunului, cât şi utilitatea şi raritatea acestuia, cererea şi oferta precum şi alţi factori.*

6.2. Funcţiile preţurilor

Principalele funcţii ale preţurilor în economia de piaţă sunt următoarele:

a) *Funcţia de evaluare* a cheltuielilor şi rezultatelor. Cu ajutorul preţurilor evaluăm dimensiunile canti-tative şi structural-calitative ale cheltuielilor, cât şi ale rezultatelor activităţii agenţilor economici;

b) *Funcţia de informare* a agenţilor economici cu pri-vire la raportul cerere-ofertă, raritatea sau abundenţa bunurilor economice, orientându-le activitatea şi dimensiunile acestora;

c) *Funcţia de stimulare a producătorilor* în direcţia producerii bunurilor solicitate de consumator, orien-tându-le activitatea spre ramurile sau sectoarele mai profitabile;

d) *Funcţia de redistribuire a veniturilor*. Mărimea veniturilor obţinute de producători depinde de condiţiile lor de producţie: producătorii care produc produsele la costuri mai mici, obţin venituri mai

mari decât ceilalţi care produc aceleaşi produse la costuri mai mari.

6.3. Formarea preţurilor în economia de piaţă

Factorii care influenţează nivelul şi dinamica preţurilor în economia de piaţă se grupează în două mari categorii şi anume: factori interni şi factori externi mecanismului pieţei.

a) Factorii interni pieţei acţionează în trei direcţii şi anume:

- *dinspre cererea consumatorilor* ca de exemplu: preţul de vânzare al fiecărui bun, structura cererii, veniturile consumatorilor, preţuirea acordată bunurilor oferite pe piaţă etc.;
- *dinspre oferta producătorilor* cum ar fi: costul unitar, preţul factorilor de producţie, marja de profit proiectată de vânzător ş.a.;
- *alţi factori*: raportul cerere-ofertă, factori monetari, structura pieţei etc..

b) *Factori externi* mecanismului pieţei: intervenţia organelor guvernamentale în stabilirea preţurilor în vederea menţinerii unor echilibre social-economice ca: protecţia consumatorilor, protecţia producătorilor agricoli, nivelul taxelor vamale, al accizelor, TVA etc.

Principalele tipuri de preţuri folosite sunt: preţurile libere, preţurile administrate şi preţurile mixte.

a) *Preţurile libere* sunt preţurile bunurilor şi serviciilor, formate în condiţiile concurenţei deschise, prin confruntarea cererii cu oferta;

b) *Preţurile administrate* sunt stabilite de către firmele cu un anumit control al pieţei, precum şi cele aflate sub intervenţia organelor de stat. Intervenţia statului este uneori prezentă la

formarea preţurilor unor produse de strictă necesitate pentru populaţie (pâine, lapte, carne etc.), sau pentru a stăvili creşterea nelimitată a preţurilor în perioade inflaţioniste.
c)*Preţurile mixte* sunt preţuri formate ca rezultat al acţiunii tuturor factorilor (interni şi externi)

A. Teme pentru dezbatere

1. Caracterizaţi conţinutul, trăsăturile şi rolul schimbului.
2. Geneza, funcţiile şi rolul pieţei
3. Analizaţi şi precizaţi conţinutul şi trăsăturile următoarelor noţiuni: piaţă, economie de piaţă, şi mecanism (sistem) al economiei de piaţă.
4. Caracterizaţi conţinutul şi rolul conceptelor de utilitate, valoare şi valoare adăugată.
5. Explicaţi conţinutul şi acţiunea legii cererii şi ofertei.

B. Teste grilă

1. În ce condiţii un bun economic dobândeşte calitatea de marfă?
a) să fie un produs al muncii omeneşti;
b) să satisfacă o trebuinţă (nevoie) material, culturală, culturală, socială;
c) să fie destinat consumului propriu;
d) să fie destinat schimbului;
e) să fie produs în ţară şi nu importat.

2. Elasticitatea cererii reprezintă:
a) creşterea cererii de bunuri economice;
b) micşorarea volumului de bunuri solicitate de cumpărători;

c) modificarea (sensibilitatea) cererii în funcție de factorii care o influențează;
d) modificarea cererii în funcție de prețul de echilibru.

3. Piața care se apropie cel mai mult de trăsăturile pieței cu concurență perfectă este:
a) piața muncii;
b) piața ipotecară;
c) piața progresului tehnic;
d) piața bursieră;
e) piața factorilor de producție

5. Marcați care sunt trăsăturile pieței de monopol:
a) mai mulți producători ofertanți pentru un produs;
b) un singur producător ofertant;
c) înlăturarea liberei concurențe;
d) producătorul unic controlează piața şi fixează prețul;
e) nu poate asigura maximum de satisfacție pentru cumpărător.

C. Rezolvați următoarele probleme:

1. Pentru realizarea producției o firmă face următoarele cheltuieli: capital circulant: 450.000 unități monetare; amortizarea reprezintă 20% din valoarea capitalului fix (1.000.000 u.m.); salariile reprezintă 30% din valoarea adăugată. Veniturile încasate din vânzarea producției lunare sunt 1.000.000 u.m.

Să se determine:
a) valoarea adăugată;
b) costul producției;
c) valoarea nou creată;

2. Relația dintre prețul unui bun şi cantitatea cerută din acel bun este redată din următorul tabel:

P	100	150	225	300	350	400	u.m.
Quc	800	700	350	100	50	0	u.m.

Să se traseze graficul acestei serii şi să se calculeze coeficientul de elasticitate în diferitele puncte ale sale.

3. La diferitele niveluri ale prețului un producător este dispus să ofere următoarele cantități:

P-u.m	500	600	800	1000	1100	1200
Quc	100	500	750	825	850	900

Să se traseze graficul acestei oferte şi să se calculeze coeficientul de elasticitate pentru diferitele niveluri ale prețului.

4. Când prețul unitar al unui bun este de 1.000 u.m., cantitatea cerută este cerută săptămânal este de 100.000 bucăți (/cg). Reducerea prețului unitar la 900 u.m. determină creşterea cantității cerute la 120.000 bucăți. Să se determine tipul elasticității cererii de consum.

D. Bibliografie

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, Ion Bucur, *Economie*, Editura All Beck, 2003, capitolele VI, VII, VIII, IX, şi X

2. Gh. Crețoiu, Ioan Cavachi, Pavel Zăbavă, *Teste grilă şi probleme rezolvate – sinteze şi dicționar de termeni economici*, Editura Antet, Bucureşti, 2002, capitolele 6, 7, 8

Capitolul 6
PIEȚELE FINANCIARE

Desfăşurarea activităţii economice atât la nivelul fiecărei unităţi (întreprinderi),cât şi la scara întregii economii naţionale necesită şi totodată generează mari resurse băneşti, care trebuie gestionate în mod raţional şi cu eficienţă ridicată. În acest cadru un rol esenţial revine activităţii de finanţare şi finanţelor.

I. Conceptul şi formele finanţării

Noţiunea de finanţare desemnează, în prezent, funcţia şi activitatea prin care se realizează procurarea, posesiunea şi gestiunea banilor de către o unitate economico-administrativă, de o colectivitate sau la nivelul economiei.

La nivelul întreprinderilor, sursele de finanţare sunt: a) interne, formate din veniturile proprii şi îndeosebi din profitul obţinut; b) emisiunea de titluri de valoare: acţiuni şi obligaţiuni; c) credite bancare.

Gospodăriile populaţiei pot să-şi mărească activele reale (imobile, bunuri tehnice etc.) precum şi activele financiare pe baza economiilor din venituri; în anumite împrejurări se apelează şi la credite.

Modalităţile (mecanismele) de finanţare sunt:

a) finanțarea ne-monetară, care are la bază resurse preexistente, economiile agenților economici, realizate în perioadele precedente din veniturile obținute;
b) finanțarea monetară, care corespunde creației de noi resurse monetare prin mecanismul specific activității bancare sau al acordării de credite prin conturi bancare.

Finanțarea nemonetară se asigură prin două circuite, care pun în legătură pe cei ce au *nevoie* de finanțare cu cei ce *dispun de lichidități* sau disponibilități de finanțare: 1)băncile comerciale; 2) piața de capital.

Finanțarea asigurată prin piața de capital se numește finanțare directă, iar cea realizată prin intermediere bancară corespunde metodei de finanțare indirectă.

Activitățile respective, în care băncile joacă un rol complex, multiplu, se realizează prin intermediul a două piețe specifice: *piața monetară şi piața de capital*. Schimburile internaționale şi mişcarea banilor între țări au dat naştere la *piața valutară*. O formă specifică a relațiilor financiare o constituie asigurările şi reasigurările şi, respectiv *piața asigurărilor*. În unele lucrări toate aceste patru piețe sunt analizate sub denumirea generală de *piețe financiare*. (vezi de exemplu Raportul anual 2001 al Băncii Naționale a României. (p.53-68).

Pentru a înțelege esența şi rolul acestei pieței este necesară analiza creditului.

II. Conținutul şi formele creditului

Creditul este o relație economică prin care se realizează schimbul de bunuri prezente contra unor bunuri viitoare; într-o altă definire, esența creditului o constituie „*schimbul a două prestații disociate în timp: bunuri sau mijloace de plată în*

schimbul promisiunii sau al perspectivei de plată sau de rambursare. (Yves Bernard şi Jean-Claude Colli, *Vocabular economic şi financiar*, Editura Humanitas, 1994, p. 144)

La baza creditului stau două categorii importante de operaţiuni:

- acordarea de împrumuturi de bani unor persoane fizice şi juridice, pentru o perioadă determinată de timp;
- vânzarea de mărfuri sau prestarea de servicii, a căror plată urmează să se efectueze, la o dată ulterioară numită scadenţă.

Principalele trăsături ale creditului sunt următoarele*:*

a) Este o relaţie ce intervine între doi subiecţi şi anume:
   - Creditorul, care acordă creditul;
   - Debitorul – care primeşte creditul, având obligaţia de a-l restitui;

b) Rambursabilitatea, adică obligaţia debitorului de a-şi achita la scadenţă datoria;
c) Este purtător de dobândă
d) Creditul necesită o garanţie reală (materială) sau personală.

Clasificarea creditului *se face după mai multe criterii şi anume:*

1. **Din punct de vedere al formei în care se acordă**, creditul este de două feluri şi anume: credit comercial şi credit bancar.

a) *Creditul comercial* este creditul pe care şi-l acordă industriaşii şi comercianţii, sub formă de plăţi amânate pentru mărfurile vândute. În acest caz între parteneri pot să intervină următoarele **instrumente de credit** sau **efecte de comerţ**: a) biletul la ordin, prin care debitorul se angajează să plătească la scadenţă suma prevăzută în acest înscris; b) cambie

sau trată, prin care creditorul, numit trăgător dă dispoziție debitorului (numit tras) să plătească la scadență unei a treia persoane numită beneficiar valoarea înscrisă pe cambie, adică suma datorată de debitor pentru mărfurile cumpărate pe credit;

b) *Creditul bancar* reprezintă un împrumut acordat de către bancă întreprinderilor particulare sau publice, precum şi persoanelor fizice.

2. **Din punct de vedere al relațiilor pe care le implică**, se disting:

a) Credit privat, acordat persoanelor fizice sau juridice particulare;
b) Credit public, acordat statului sau instituțiilor publice.

3. **Din punct de vedere al termenului de acordare,** se disting:

a) credit pe termen scurt, cu scadență până la 1 an;
b) credit pe termen mediu, cu scadență până la 5 ani;
c) credit pe termen lung cu o durată de peste 5 ani.

4. **Din punct de vedere al condițiilor de acordare**, distingem:

a) credit personal – acordat fără garanții materiale;
b) credit real întemeiat pe o garanție (amanet, ipotecă etc.).

5. **Din punct de vedere al destinație finale**, distingem:

a) credit pentru producție, utilizat pentru producție şi comerț;
b) credit pentru consum, utilizat pentru achiziționarea unor bunuri de consum.

III. Băncile în economia de piață

Băncile au apărut din cele mai vechi timpuri, iar într-o formă mai nouă în republicile oraşelor italiene. Virgil Madgearu menţiona în lucrările sale că în secolul al XII-lea zarafii genovezi nu se ocupau numai cu schimbul monedelor, ci primeau, de la particulari, depozite de bani pentru păstrare, acordau împrumuturi şi efectuau plăţi pe baza depozitelor.

Forma tipică de organizare bancară s-a consacrat, însă, prin crearea băncii din Amsterdam (1609) şi a Băncii Angliei (1694).

O dată cu dezvoltarea economiilor naţionale s-au format diverse genuri de bănci: de depozit, de afaceri (de investiţii), de comerţ, ipotecare, de comerţ exterior etc., cu un grad mai important sau mai redus de specializare. Într-o anumită etapă tendinţa spre specializare era mai dezvoltată, în prezent fiind intensă preocuparea pentru diversificarea serviciilor bancare şi formarea unor bănci universale.

În fiecare ţară cu economie de piaţă există un sistem bancar dezvoltat. Există, de asemenea bănci internaţionale: Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (B.I.R.D. Banca Reglementelor Internaţionale (B.R.I.), Banca Europeană de Reconstrucţie şi Dezvoltare (B.E.R.D.) ş.a.

Banca este o unitate economică specială şi complexă care pe de o parte, gestionează o „materie primă" deosebită – banii- iar pe de altă parte joacă un rol major în finanţarea activităţii economice prin acordarea de credite şi prin creaţia monetară.

În prezent se disting două tipuri de bănci:

a) banca centrală a fiecărei ţări: Banca Angliei, Banca Franţei, Sistemul Federal de Rezerve (F.E.D) – în S.U.A. ş.a.;
b) bănci comerciale.

Banca centrală este investită cu diferite funcţii care pot diferi de la o ţară la alta, dar, în general privesc: emisiunea monetară, supravegherea întregului sistem bancar, operaţiuni

pentru Trezoreria statului, influenţarea directă şi indirectă a volumului şi costului creditului la nivel naţional, administrarea rezervelor de aur şi devize ale statului. Atribuţia esenţială a băncii centrale este de a asigura echilibrul monetar şi stabilitatea monedei naţionale.

Băncile comerciale desfăşoară activităţi de intermediere financiară, efectuând patru categorii principale de operaţiuni:

- operaţiuni pasive, care constau în primirea de depozite spre păstrare şi fructificare de la persoanele juridice şi fizice care dispun de lichidităţi temporar disponibile;
- operaţiuni active, constând în utilizarea acestor sume pe cont propriu pentru acordarea de credite şi în alte operaţiuni;
- deschiderea de conturi curente şi prestarea de servicii de încasări şi plăţi pentru clienţii titulari ai acestor conturi;
- alte servicii şi operaţiuni financiare.

În România, trecerea la economia de piaţă a însemnat şi restructurarea sistemului bancar pe principiile acestei economii.

Restructurarea a urmărit, pe de o parte să garanteze poziţia cheie şi independentă a Băncii Naţionale în domeniul politicii monetare şi în sistemul bancar, iar pe de altă parte să garanteze autonomia societăţilor bancare în exercitarea atribuţiilor lor.

În prezent activitatea bancară în România este reglementată de două legi de bază: Legea nr.58 – Legea bancară şi Legea nr.101 privind Statutul Băncii Naţionale a României, ambele adoptate de Parlament în 1998.

Potrivit acestor legi, B.N.R. (a luat fiinţă în 1880) este banca centrală a statului român. Activitatea ei are ca obiectiv fundamental asigurarea stabilităţii monedei naţionale, pentru a contribui la stabilirea preţurilor. În acest scop B.N.R. elaborează, aplică şi răspunde de politica valutară, de credit, de plăţi,

precum şi de autorizarea şi supravegherea prudențială bancară, în cadrul politici generale a statului.

Capitolul III al Legii nr.101 reglementează o altă funcţie de bază - dreptul exclusiv de emisiune monetară, precum şi atribuțiile B.N.R. privind emisiunea, punerea în circulație şi schimbarea însemnelor monetare. De asemenea B.N.R. poate acorda credite celorlalte bănci, pe termene de până la 90 de zile, garantate cu titluri de stat, cambii şi bilete la ordin etc., este trezorier al statului şi stabileşte şi administrează rezervele internaționale ale țării, formate din aur, active externe (bancnote, monede metalice sau disponibil în conturi la alte bănci), cambii, biletele al ordin, obligațiuni şi alte valori mobiliare emise şi garantate de persoane juridice nerezidente.

Legea bancară (nr.58/1998) defineşte banca drept persoană juridică autorizată să desfăşoare, în principal, activități de atragere de depozite şi acordare de credite în nume şi pe cont propriu. Băncile se constituie ca societăți comerciale pe acțiuni, pe baza autorizației emise de B.N.R.. Băncile comerciale, persoane juridice române şi sucursalele băncilor străine pot desfăşura următoarele activități: acceptarea de depozite, acordarea de credite, scontarea efectelor de comerț; emiterea şi gestiunea instrumentelor de plată şi de credit; plăți şi decontări; leasing financiar; transferuri de fonduri; emiterea de garanții şi asumarea de angajamente; tranzacții în contul clienților cu valută; instrumente financiare derivate, metale prețioase, valori mobiliare, consultanță financiar-bancară ş.a.

În activitatea lor, băncile trebuie să respecte o serie de principii şi norme prudențiale stabilite de B.N.R. şi care decurg din reglementările internaționale.

IV. Piața monetară

4.1. Conceptul

Piața monetară este acel segment al pieţelor financiare pe care se realizează tranzacţii cu lichidităţi, sau disponibilităţi băneşti pe termen scurt.

Principalele categorii de agenţi economici care participă pe această piaţă sunt:

a) Statul care conferă putere liberatorie monedei legale şi se împrumută pe această piaţă contra unor titluri de trezorerie;
b) Banca centrală care emite monedă, exercită controlul asupra monedei aflate în circulaţie şi acordă credite pe termen scurt, la cerere, celorlalte bănci;
c) Băncile comerciale care primesc depozite, acordă credite, scontează (cumpără) efecte de comerţ neajunse la scadenţă de la deţinătorii acestora şi creează monedă de cont (scripturală);
d) Firmele industriale, agricole, comerciale etc., precum şi instituţiile;
e) Gospodăriile populaţiei.

4.2. Componentele

Piața monetară are două componente:

a) piața interbancară, care asigură întâlnirea cererii cu oferta de monedă exprimate de băncile care dispun de excedente sau au deficite de lichidităţi;
b) piața titlurilor pe termen scurt, pe care băncile, întreprinderile, statul etc., emit şi schimbă titluri negociabile.

Operaţiunile de pe această piaţă se clasifică astfel:

1. După complexitatea relațiilor dintre agenții economici se disting:

a) Operațiile de finanțare: constau în acordarea de către bănci a împrumutului solicitat de diferite firme pentru a-şi putea desfăşura activitatea;
b) Operațiile de refinanțare: intervin în situația în care banca ce acordă credite a utilizat disponibilitățile sale băneşti şi se adresează băncii centrale (banca de emisiune) pentru a obține credite în vederea acordării de bani cu împrumut diferiților agenți economici.

2. Din punct de vedere al duratei pentru care se acordă creditul pe termen scurt, distingem:

a) operații pentru credite de o zi;
b) operații pentru credite pe perioada de 2-90 zile;
c) operații pentru credite de peste 90 de zile, până la 12 luni.

Piața monetară îndeplineşte un rol foarte important în economie:

a) mobilizează resursele temporar disponibile la unii agenți economici şi le dirijează pentru acoperirea nevoilor de lichiditate ale altor agenți;
b) contribuie la realizarea echilibrului dintre cererea şi oferta de monedă;
c) contribuie la formare şi reglarea nivelului dobânzii.

V. Piața de capital

5.1. Conceptul şi componentele

În activitatea economică se lucrează cu bunuri (obiecte), care prin valorificare au proprietatea de a genera venituri în viitor. Aceste bunuri se numesc active şi se clasifică în două categorii: active fizice şi active financiare.

1. *Activele fizice* (reale) cuprind bunurile de capital fix (clădiri, echipamente, utilaje, suprafețe de teren), stocuri şi rezerve de materiale etc., care prin introducerea în circuitul economic aduc profit;
2. *Activele financiare* constau din depozite monetare şi semimonetare (acțiuni, obligațiuni, bonuri de tezaur etc.), care conferă deținătorului anumite drepturi băneşti: dobânzi, dividende, comisioane etc..

Activele financiare fac obiectul tranzacțiilor pe o piață specială numită *piața capitalului.*

Piața capitatului este piața titlurilor de valoare (acțiuni, obligațiuni), prin intermediul cărora sunt atrase resursele băneşti ale unor agenți economici pentru finanțarea pe termen mijlociu şi lung a altor agenți economici.

Principalele componente ale pieței capitalului sunt următoarele:

1. *Piața acțiunilor* este prima şi totodată cea mai importantă componentă a acestei piețe.

Acțiunea este o hârtie de valoare care dovedeşte participarea deținătorului la formarea capitalului societăți pe acțiuni, în virtutea căreia primeşte o parte din profitul societății sub formă de *dividend.* Acțiunea reprezintă o parte (o fracțiune) a capitalului social.

Acțiunile se clasifică după diferite criterii şi anume:

a) *după modul de individualizare* se disting:
- acțiuni nominative care poartă pe ele numele, prenumele şi domiciliul deținătorului (acționarului);
- acțiuni la purtător al căror beneficiar este cel ce le deține (nenominalizat).

b) *Din punct de vedere al drepturilor conferite deținătorului*, se disting:
- acțiuni ordinare, care dau drepturi egale tuturor acționarilor, corespunzător cu numărul de acțiuni deținute.

- acţiuni privilegiate, care conferă posesorilor unele drepturi pe care nu le au ceilalţi acţionari.

Acţiunile conferă deţinătorilor următoarele drepturi:

- dreptul de a obţine o parte din profitul societăţii sub formă de dividend, care variază de la un an la altul în funcţie de rezultatele economico-financiare ale societăţii precum şi de modul de repartizare a profitului adoptat de societate. Deci acţiunile sunt titluri cu venit variabil;
- dreptul de a participa la luarea deciziilor referitoare la activitatea firmei, în funcţie de numărul şi valoarea acţiunilor;
- dreptul de a obţine o parte din capitalul societăţii în cazul in care acesta se lichidează, dar şi obligaţia de a suporta o parte din pierderi, în cazul în care societatea înregistrează pierderi.

Acţiunile sunt *titluri negociabile*, ele putând fi vândute şi cumpărate la bursa de valori, la un anumit preţ, numit, cursul acţiunii, care este determinat de raportul dintre cerere şi ofertă.

2. *Piaţa obligaţiunilor* este ca importanţă a doua componentă a pieţei capitalurilor.

Obligaţiunile sunt hârtii de valoare emise de unele societăţi comerciale sau instituţii publice, care primesc bani cu împrumut, având calitatea de *debitori*. În calitate de creditori apar posesorii obligaţiunilor numiţi *obligatari*. Emitenţii de obligaţiuni trebuie la scadenţă să răscumpere obligaţiunile, iar la anumite intervale să plătească o dobândă, indiferent de rezultatele obţinute prin folosirea împrumutului.

Obligaţiunile, ca şi acţiunile, pot fi nominale sau la purtător.

3. *Piaţa derivatelor*. Derivatele reprezintă un termen generic pentru activele financiare care rezultă din alte active financiare (opţiuni de cumpărare etc..).

Piața capitalului este de două feluri şi anume: *piața primară şi piața secundară*.

a) *Piața primară* este piața pe care se vând şi se cumpără titlurile nou emise. Emitenții de titluri (vânzătorii) urmăresc obținerea de capital bănesc, iar cumpărătorii (posesorii de economii) urmăresc plasarea economiilor, devenind investitori.

Agenții economici care cumpără titluri de valoare pe termen lung sunt gospodăriile (menajele), întreprinderile, casele de pensii şi societățile de asigurare. Prețul la care se vând titlurile se numeşte curs şi este un preț ferm egal cu *valoarea nominală* înscrisă pe titlu. Operațiunile pe piața financiară primară se efectuează de către bănci, acre în schimbul unui comision primit, plasează noile titluri în schimbul capitalului bănesc mobilizat.

b) *Piața secundară* este piața pe care se vând şi se cumpără titlurile *emise anterior*. Tranzacțiile se efectuează la bursa de valori sau în afara acesteia . Părțile contractante (vânzătorii şi cumpărătorii de titluri) efectuează tranzacțiile prin intermediul agenților de schimb numiți brokeri. Brokerii lucrează din ordinul cumpărătorilor şi vânzătorilor, iar pentru serviciile efectuate primesc un comision. Pe această piață cursul se formează în funcție de cerere şi ofertă.

În economiile de piață moderne, piața de capital ca şi celelalte piețe financiare joacă un rol de seamă şi prezintă un interes major pentru macroeconomie.

1. *Asigură legătura între oferta de capitaluri (dispo-nibile) şi nevoile (cererea) de fonduri pentru finan-țarea activității întreprinderilor* pe termen lung.
2. Piața de capital *măreşte mobilitatea capitalurilor şi lărgeşte paleta oportunităților*

pentru investitorii pe această piaţă, care au posibilitatea să schimbe mai uşor plasamentele prin vânzarea titlurilor deţinute.

3. *Contribuie la mai buna gestionare a riscului* pentru investitorii pe această piaţă. *Pe de o parte*, pentru că reglementările specifice acestei pieţe impun anumite obligaţii celor care emit valori mobiliare pe piaţa de capital. *Pe de altă parte*, prin formele diverse de investire pe care le promovează piaţa de capital şi celelalte pieţe financiare, cei care economisesc şi urmăresc fructificarea optimă a economiilor lor, *îşi reduc riscul prin diversificarea activelor achiziţio-nate şi deţinute*, potrivit regulii potrivit căreia "activele compozite sunt mai puţin riscante decât componentele individuale".

Oferta de titluri de valoare, prin care vor să atragă investitori şi fonduri provine de la societăţile comerciale, de la bănci, colectivităţile locale şi de stat. *Cererea* de asemenea titluri izvorăşte de la cei ce dispun de fonduri (economii) – persoane fizice şi juridice – şi vor să investească.

Piaţa de capital, ca şi alte pieţe financiare, prezintă unele trăsături.

În primul rând, ea este deschisă accesului tuturor celor care dispun de fonduri/economii mobilizabile, dar pe această piaţă *acţionează profesionişti*, agenţi specializaţi, organizaţii ale acestora şi instituţii specializate.

În al doilea rând, piaţa de capital operează cu active cu *un grad ridicat de standardizare*, cu conţinut şi caracteristici bine definite şi recunoscute, fiind destinate afacerilor pe scară largă, derulate de profesionişti.

În al treilea rând, piaţa de capital *este o piaţă deschisă*, caracterizată prin concurenţă liberă, dar şi printr-un grad ridicat de reglementare în ceea ce priveşte regimul de funcţionare.

În România, aceste reglementări au fost adoptate în 1994, intrând în vigoare în 1995, odată cu înființarea (de fapt, reînființarea) Bursei de Valori din Bucureşti.

5.2. Instituțiile. Cotațiile

Principalele instituții ale pieței capitalului sunt:

1. *Comisia titlurilor de valoare* s-a constituit în țara noastră în anul 1994 sub denumirea de

Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, având următoarele atribuții:

- Înregistrarea hârtiilor de valoare ce se emit pe piața primară;
- Atestarea instituțiilor de brokeraj (mijlocitori), prin confirmarea persoanelor care pot îndeplini funcția de broker, precum şi a societăților de brokeraj;
- Aprobarea funcționării burselor de valori, precum şi controlarea activității acestora.

2. *Societățile de valori mobiliare (de brokeraj)* sunt instituții private ale pieței financiare, deoarece prin ele se face legătura dintre piața primară şi cea secundară. Aceste instituții funcționează la trei niveluri: brokerul (agentul de bursă), care este persoană fizică cu rolul de mijlocitor în circulația hârtiilor de valoare; *asociația de brokeri şi casele de brokeraj.*

3. *Bursa de valori* este o piață publică organizată pentru a mijloci tranzacțiile cu titluri de valoare pe termen lung, emise de marile societăți comerciale pe acțiuni, precum şi de către autoritățile publice.

Cele mai importante burse de valori sunt cele de la New York, Londra, Paris, Frankfurt Tokyo.

Bursele de valori sunt organizate şi funcționează ca societăți comerciale pe acțiuni private, publice sau mixte. Organul de conducere operativă al bursei este *Consiliul de conducere al bursei* (format din reprezentanți aleşi ai acționarilor, emitenților şi salariaților), care este împuternicit cu organizarea şi conducerea întregii activități a bursei. Bursa de valori îndeplineşte următoarele funcții:

a) plasarea economiilor agenţilor economici în titluri de valoare şi alimentarea pe această cale a întreprinderilor cu capitaluri;
b) finanţarea trezoreriei publice prin vânzarea titlurilor publice;
c) asigură mobilitatea capitalurilor şi posibilitatea schimbării plasamentelor acționarilor.

Preţul la care se vând şi se cumpără acţiunile la bursa de valori se numeşte cursul acţiunii *(cotația)*. Mărimea cursului este influențată de cererea şi oferta pentru valorile respective, de situația economico-financiară a întreprinderii exprimat prin rata profitului, de mărimea dividendului, respectiv a dobânzii plătite, precum şi de alți factori şi anume: evoluția conjuncturii economice, factori politici interni şi internaționali.

Operațiunile la bursa de valori sunt de două feluri: *operațiuni la vedere şi operațiuni la termen.* Bursa de valori din Bucureşti a fost inaugurată (reînființată) în iunie 1995 şi a devenit operațională în noiembrie 1995.

În prezent, baza juridică a acestui domeniu este *Legea pieței de capital*, nr. 297, din 26 iunie 2004 (M.Of. nr. 575/29 iunie 2004) care "reglementează înființarea şi funcționarea pieţelor de instrumente financiare, cu instituțiile şi operațiunile specifice acestora, precum şi a organismelor de plasament colectiv, în scopul mobilizării disponibilităților financiare prin intermediul investițiilor financiare". (art.1)

VI. Piața valutară

6.1. Valuta şi piața valutară

Piața schimburilor valutare reprezintă un segment de piață, prin intermediul căreia se realizează operațiile de vânzare-cumpărare de valute (efective şi în cont), precum şi devize.

Obligaţiile ce rezultă din tranzacţiile comerciale şi financiare dintre firmele din diferitele ţări se achită folosind mijloacele de plată internaţionale, şi anume: valutele, monedele internaţionale şi devizele.

1. *Valutele* sunt monedele naţionale ale diferitelor ţări privite în relaţiile lor de schimb cu monedele naţionale ale altor ţări.

2. *Monedele internaţionale* sunt monedele naţionale *convertibile* care pot circula pe piaţa internaţională. În rolul de monede internaţionale funcţionează trei categorii de monede şi anume:

a) *monedele naţionale liber convertibile (liber utilizabile) cu convertibilitate absolută:* dolarul S.U.A., lira sterlină, yenul japonez ş.a.;

b) unităţile de cont emise de organismele financiare internaţionale şi anume:

- Drepturile speciale de tragere (DST) utilizate de Fondul Monetar Internaţional (FMI);
- ECU (European Currency Unit), monedă de cont, utilizată până la 1 ianuarie 1999 în cadrul Uniunii Europene.

c) EURO, monedă internaţională efectivă, care a intrat în funcţiune începând de la 1 ianuarie 1999 pentru 11 ţări membre ale U.E. emisă de Banca Centrală Europeană (astăzi sunt 12 ţări).

3. Devizele sunt titluri de credit sau efecte de comerţ (cambii, bilete la ordin şi cecuri) exprimate în valută străină.

Piaţa valutară prezintă două trăsături:

a) Pe această piaţă acţionează numai *agenţi specializaţi* (Banca Centrală, băncile comerciale autorizate, casele de schimb autorizate şi alte instituţii financiare autorizate). De asemenea, pe această piaţă acţionează vânzătorii şi cumpărătorii, care îşi

exprimă cererea şi oferta prin casele de schimb, populaţia şi, prin intermediul băncilor, întreprinderile care au conturi bancare;

b) Pieţele valutare existente în cadrul fiecărei economii naţionale se supun legislaţiei monetare şi financiare a statului pe teritoriul căreia funcţionează, fiind supuse controlului Băncii Centrale.

6.2. Forme şi tipuri de operaţiuni

Piaţa valutară mijloceşte, aşadar, comerţul cu valute. Ea determină întâlnirea dintre cererea şi oferta de valută, atât în formă de numerar, cât şi din conturile curente. Din punct de vedere al locului de desfăşurare a tranzacţiilor se disting teoretic două tipuri de pieţe valutare şi anume: piaţa valutară naţională şi piaţa internaţională.

a) *Piaţa valutară naţională* este piaţa pe care se vând şi se cumpără contra monedei naţionale, valute liber convertibile;

b) *Piaţa valutară internaţională* este piaţa care mijloceşte comerţul cu valute reprezentând monede străine atât pentru vânzător, cât şi pentru cumpărător.

Practic cele două pieţe nu sunt delimitate geografic, schimburile valutare desfăşurându-se în centrele financiare din întreaga lume. Schimbul dolarului pe alte monede nu se realizează numai la New York, ci şi la Londra, Paris, Tokyo şi, în general, în întreaga lume.

În general, piaţa valutară are următoarele componente:

- bursa valutară;
- băncile (tranzacţiile realizate pe piaţa interbancară);
- casele de schimb valutar.

Primele două sunt preponderente pentru operaţiunile valutare ale agenţilor economici persoane juridice; casele de schimb se adresează persoanelor fizice.

Ponderea covârşitoare în operaţiile de schimburi valutare revine băncilor şi pieţei interbancare.

Sumele utilizate pe această piaţă reprezintă, în special, depozite bancare, bani în cont, iar proprietarii sunt firme industriale, comerciale, agricole, bancare, precum şi persoane fizice. Acolo unde funcţionează burse valutare, piaţa valutară este discontinuă, iar mecanismul de stabilire a cursului este *fixingul*, adică organizarea unor şedinţe zilnice de stabilire a cursului monedei naţionale în raport cu una sau mai multe valute.

Finalizarea operaţiunilor de schimb se face prin transferul depozitelor bancare între cumpărători şi vânzători. Băncile operează pe piaţa valutară fie pe cont propriu, fie în contul şi la ordinul clienţilor lor. Clienţii care au conturi în bănci cu depozite în valută şi în monedă, emit ordine către băncile lor pentru schimbarea anumitor sume din conturi, într-o altă monedă.

Pentru operaţiile respective, băncile îşi stabilesc cursuri de cumpărare şi cursuri de vânzare pentru monedele convertibile ale diferitele ţări, pe care le afişează pe terminale video şi le comunică clienţilor interesaţi. Diferenţa dintre cursul de vânzare (mai mare) şi cursul de cumpărare (mai mic), revine băncii sub formă de *comision*.

Pe piaţa valutară au loc două genuri de operaţii: la vedere şi la termen.

a) Piaţa la vedere constă în vânzări şi cumpărări ale diferitelor monede care trebuie livrate în câteva zile lucrătoare (două) de la încheierea tranzacţiilor;
b) Piaţa la termen cuprinde tranzacţiile de vânzare şi de cumpărare care se încheie la cursul existent în momentul respectiv, dar care se finalizează prin

livrare şi plată ulterioară la scadență. Termenele pot fi 1-6 sau 12 luni.

6.3. Piața valutară în România

La 1 august 1994 s-a creat la noi piața valutară interbancară, ca piață continuă. Ulterior a apărut o serie de modificări şi perfecționări importante, pe linia liberalizării pieței valutare, a eliminării restricțiilor existente la efectuarea operațiunilor valutare, în direcția asigurării convertibilității operațiunilor valutare curente.

În ianuarie 1998 a intrat în vigoare un nou *Regulament privind efectuarea operațiunilor valutare, elaborat de Banca Națională a României.*

Prevederile acestui regulament sunt armonizate cu cele din Statutul F.M.I. La baza acestui regulament stau o serie de principii şi anume:

a) dreptul rezidenților, persoane fizice şi juridice, de a dobândi, deține şi utiliza orice active în valută: numerar, cecuri de călătorie, cărți de credit, sume în conturi etc.;
b) dreptul rezidenților şi nerezidenților de a-şi deschide conturi în valută în bănci;
c) asigurarea convertibilității operațiunilor valutare (încasări, plăți, transferuri) prin efectuarea lor liberă şi fără restricții, ceea ce înseamnă, în fapt, convertibilitatea operațiunilor curente conform articolului VIII din Statutul FMI;
d) în anul 2005 au fost liberalizate şi operațiunile de capital, adică accesul nerezidenților la conturi de depozit în lei deschise la băncile din România;
e) operațiunile de cumpărare-vânzare de valută se pot efectua numai prin intermediari autorizați de BNR;
f) obligația de repatriere a sumelor în valută obținute din operațiunile cu străinătatea, în principal din export.

6.4. Cursul valutar

Cursul valutar (cursul de schimb) reprezintă preţul unei unităţi monetare naţionale sau internaţionale exprimat într-o altă monedă, cu care se compară valoric.

Cursul de schimb îmbracă două forme: curs oficial şi curs de piaţă.

a) *Cursul oficial* poate fi protejat administrativ de autoritatea monetară şi este predeterminat (fix sau fix ajustabil) sau poate fi comunicat de Banca Centrală pe baza celor libere.
b) *Cursul de piaţă* este determinat de raportul dintre cerere şi ofertă, de obicei flexibil sau cu flotare administrată. *Cursul valutar de piaţă constituie preţul reprezentativ al pieţei valutare.*

Cursul de schimb îndeplineşte următoarele funcţii:

a) *funcţia de măsurare a valorii* priveşte exprimarea în valută a unei părţi din producţia naţională – bunuri comercializabile – sau a întregii producţii;
b) *funcţia de instrument de politică economică* vizează manevrarea nivelului de curs pentru atingerea anumitor ţinte economice obiective;
c) funcţia de transmitere parţială sau integrală a semnalelor dinspre piaţa mondială spre economia naţională.

Principalii factori care acţionează asupra cursului de schimb sunt:

- *pe termen scurt*, cel mai important factor îl repre-zintă *raportul dintre cererea şi oferta a două monede.* Dacă oferta monedei naţionale este mare, iar cererea pentru o valută este ridicată, cursul valutei creşte, iar moneda naţională se depreciază. Alţi factori de influenţă sunt: evoluţia dobânzii, inflaţia internă care depreciază moneda naţională, la

fel ca şi *deficitul bugetar* sau *deficitul balanței de comerț exterior*, în raport cu alte valute.

- *Pe termen lung,* rolul principal în evoluția cursului *revine parității (raportul) puterii de cumpărare* a monedelor care se schimbă, care se determină pe baza comparării nivelului general al prețurilor din țările ale căror monede se schimbă, metodă care permite determinarea şi compararea puterilor de cumpărare ale monedelor respective.

VII. Piața asigurărilor

Asigurarea reprezintă o funcție economică sau o activitate economico-financiară care decurge dintr-o obligație prevăzută de lege sau dintr-un contract şi care are ca obiect (finalitate) de a permite despăgubirea pentru daunele survenite în legătură cu bunuri sau persoane, ca o consecință a asumării riscurilor şi a compensării acestora.

Prin asigurare are loc transferarea riscului de al individ sau întreprindere la un grup. Asiguratorul îşi asumă obligația ca la producerea evenimentului sau riscului bine definit, prin contract să plătească asiguratorului sau beneficiarului despăgubirea de asigurare sau suma asigurată contra unei prime plătite de către asigurat.

Prin extensie, prin asigurare se înțelege şi sectorul care reuneşte întreprinderile/societățile profilate în acest domeniu şi activitatea acestora. În ultimele decenii acest sector cunoaşte o dezvoltare accentuată pe plan mondial. În România, acest sector este reprezentat prin peste 40 de societăți de asigurare iar gradul de penetrare (determinat ca raport procentual între primele brute şi PIB era în anul 2001 sub un procent (0,88),față de 2,49 în Europa Centrală şi de Est şi de 8,83 în Uniunea Europeană (B.N.R. Raport anual 2001, pag.63-64).

Piața asigurărilor este definită ca totalitate a tranzacțiilor exprimate ca cereri şi oferte de asigurare în cadrul şi între societățile de asigurare dintr-o altă țară sau din diferite țări, într-o perioadă dată de timp. (Prof.dr. Gh. Bistriceanu, Prof.dr. Fl. Bercea, Prof.dr. E.I. Macavei, *Lexicon de protecție socială, asigurări şi reasigurări*, Editura Karat, Buc 1997, p. 52-89, 496-497)

Principalele segmente ale acestei piețe sunt stabilite pe baza formelor principale ale asigurărilor identificate după obiectul tranzacțiilor: a) asigurări de persoane (de viață); b) asigurări de bunuri, din țară şi externe; c) asigurări de răspundere civilă.

Din punct de vedere al naturii raporturilor care se stabilesc între asigurat şi asigurator se disting: a) asigurări directe, în care raporturile juridice de asigurare între asigurat şi asigurator se stabilesc nemijlocit prin lege sau prin contract; b) asigurări indirecte, numite şi reasigurări, în care raporturile juridice se stabilesc între societăți de asigurare, una fiind în calitate de reasigurat, iar alta
de reasigurator.

În România, piața asigurărilor s-a organizat prin desființarea monopolului de stat asupra asigurărilor la 1 ian.1991 şi crearea condițiilor pentru înființarea unor societăți cu capital de stat, mixt şi privat, la această dată s-au înființat trei societăți. Ulterior s-au constituit şi multe alte societăți private şi au pătruns multe firme străine, astfel încât numărul societăților a crescut de la 17 în 1993 la 73 în anul 2000.

Caracteristica principală a acestei piețe în acest an a fost subcapitalizarea multor companii. Prin aplicarea prevederilor noii legi a asigurărilor (Legea nr. 32/2000) în anul 2001, numărul societăților s-a redus de la 73 la 47 prin asimilarea unora de către cele viabile sau prin transformarea unor societăți în firme de brokeraj. Încă se menține ridicată componența

obligatorie a contractării polițelor- asigurarea de răspundere civilă auto obligatorie şi cea cu valabilitate în afara granițelor României; asigurările de răspundere civilă ale mijloacelor de transport aerian şi naval, asigurările de protecție juridică şi cele de asistență turistică reprezentând 21,4%.

În schimb sunt slab reprezentate asigurările de viață. Această situație se explică prin mai multe cauze: a) decalajul de putere financiară dintre consumatorii de servicii de asigurare: venitul pe locuitor al României reprezintă mai puțin de un sfert din cel al Sloveniei, țara cu cel mai ridicat grad de penetrare a asigurărilor; b) discrepanța dintre complexitatea produselor oferite, îndeosebi în domeniul asigurărilor de viață şi evoluția lentă a procesului educațional; c) reticența populației în a imobiliza resurse pe termen lung. (B.N.R., *Raport anual*, 2001, p.63)

A. Teme pentru dezbatere

1. Conținutul şi formele finanțării activității economico-sociale.

2. Precizați care sunt trăsăturile şi funcțiile creditului în economia contemporană.

3. Caracterizați rolul, funcțiile şi particularitățile pieței de capital, comparativ cu piața monetară.

4. Funcțiile cursului de schimb (valutar) şi factorii care stau la baza formării cursului.

B. Teste grilă

1. Care din următoarele funcții ale băncilor comerciale sunt funcții active?

a) gestionarea conturilor clienților băncii;
b) coordonarea încasărilor din economia națională;

c) controlul activității băncilor subordonate;
d) urmărirea debitorilor rău platnici;
e) coordonarea plăților efectuate pe teritoriul țării;
f) acordarea de împrumuturi agenților economici.

2. Pe piața financiară se întâlnesc:
a) posesorii de economii;
b) posesorii de capital;
c) cererea de capital cu oferta de capital;
d) cererea de titluri de valoare cu oferta de titluri de valoare;
e) agenții economici care fac tranzacțiile cu hârtii de valoare;
f) posesorii de titluri de valoare cu posesorii de capital.

3. Marcați care dintre următoarele afirmații cu privire la obligațiuni sunt adevărate:
a) sunt titluri de credit pe termen lung;
b) emitentul obligațiunii este debitor;
c) emitentul obligațiunii este creditor;
d) deținătorul obligațiunii este creditor;
e) este un titlu de valoare;
f) obligațiunea aduce deținătorului dividend;
g) sunt emise numai de stat;
h) emitenții de obligațiuni sunt persoane particulare.

4. Obiectul pieței valutare este:
a) creditele internaționale;
b) operațiunile monetare;
c) transferul unei valute convertibile de la o bancă la alta.
d) schimbul unei valute pe altă valută.

5. În care din următoarele situații crește valoarea monedei naționale în procesul schimbului valutar?

a) când creşte numărul de unități monetare naționale pentru obținerea unei unități de monedă străină?
b) Când se reduce numărul de unități monetare naționale pentru obținerea unei unități monetare străine?
c) Când se reduce numărul de unități străine pentru obținerea unei unități monetare naționale?

C. Bibliografie

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Economie*, Editura All-Beck, Bucureşti, 2003, p. 260-326

2. Cezar Basno, N. Dardac, C. Floricel, *Monedă, Credit, Bănci*, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995, p. 310-320

3. Gabriela Anghelache, C. Obreja, *Piețe de capital şi tranzacții bursiere*, Editura ASE, 2000, capitolele 1 şi 2

4. Legea nr.58 – legea activității bancare, Monitorul Oficial al României nr. 121/23, martie 1998, republicată

5. Legea nr.101/1998 privind Statutul BNR, Monitorul Oficial al României nr.203/1, iunie 1998, republicată

6. O.U.G. nr.137/2001, Monitorul Oficial al României, nr.671 din 24 octombrie 2001 pentru modificarea şi completarea Legii bancare

7. Legea pieței de capital, nr. 297, din 26 iunie 2004 – Monitorul Oficial al României, nr. 575/29.06.2004

Capitolul 7
PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ

Moto:

„Indiferent de condițiile specifice unei societăți, cred că rămâne un adevăr universal valabil faptul ca oamenii reprezintă resursa principala, şi deci dezvoltarea resurselor umane trebuie sa constituie punctul central şi baza oricărui program de dezvoltare." (Saburo Okita, *Cu fața spre secolul 21*, AGER, Economistul &RAI, 1992, p.175)

I. Conținutul şi trăsăturile

În condițiile economiei de piață integrarea oamenilor în activitatea economico-socială şi formarea salariului ca venit sunt mijlocite de piața forței de muncă sau a muncii.

Piața forței de muncă este spațiul economic în care se întâlnesc, se confruntă şi se negociază cererea de forță de muncă (reprezentată prin deținătorii de capital) şi oferta de forță de muncă (reprezentată prin persoanele în vârstă apte de muncă).

Piața forței de muncă mai poate fi definită ca sistem al tranzacțiilor care asigură, prin mecanisme specifice – înainte de toate prin intermediul negocierilor şi al salariului – echilibrarea ofertei şi cererii de forță de muncă.

Piața muncii, ca piață derivată a celui mai important factor de producție – munca – este în legătură cu celelalte piețe.

Pe de o parte, ea receptează semnalele de pe piaţa bunurilor materiale şi a serviciilor şi ale pieţei de capital şi este influenţată de mişcarea acestora. Pe de altă parte, evoluţia pieţei muncii exercită influenţă asupra celorlalte pieţe mai ales prin rezultatele negocierilor realizate şi al nivelului veniturilor formate.

Piaţa muncii îndeplineşte funcţii importante de ordin economic, social şi educativ:

- mijloceşte alocarea resurselor de muncă, pe sectoare şi genuri de activitate în concordanţă cu cererea de muncă;
- asigură unirea şi combinarea celor doi factori de producţie: munca şi capitalul;
- mijloceşte formarea climatului de muncă şi furnizarea de informaţii utile pentru orientarea profesională.

Piaţa forţei de muncă are două particularităţi:

a) un grad mai ridicat de sensibilitatea la evoluţia factorilor economici şi social politici. Asigurarea locurilor de muncă, alegerea şi exercitarea liberă a profesiei reprezintă în egală măsură un act economic şi unul de justiţie socială, de echilibru economic şi social;

b) un grad mai ridicat de organizare şi reglementare.

Piaţa forţei de muncă nu este omogenă, ci se compune din segmente pe domenii de activitate, zone economice, meserii etc.

II. Cererea şi oferta de muncă

Cererea de muncă este reprezentată prin volumul total de muncă, respectiv, numărul total de oameni necesar pentru acti-

vitatea economico-socială. Condiția esențială ca nevoia de muncă să fie considerată ca cerere de forță de muncă este salarizarea.

Cererea de muncă reprezintă, deci, nevoia de muncă exprimată pe piața muncii drept cerere de muncă salarizată; nu se cuprind în această categorie cei care lucrează în gospodăria proprie, femeile casnice, studenții, militarii în termen şi alți nesalariați.

Oferta de muncă este reprezentată prin totalul resurselor de muncă disponibilă într-o perioadă de timp pentru angajare salariată. La un regim de muncă dat, oferta de forță de muncă se exprimă prin numărul celor ce solicită un loc de muncă salarizat, necuprinzând, deci, femeile ocupate în activități casnice, elevii, studenții, militarii în termen şi nici pe cei ce nu doresc să se angajeze ca salariați deoarece dispun de resurse pentru existență.

Oferta de muncă reprezintă o serie de particularități care îşi pun amprenta asupra relațiilor şi evoluțiilor de pe piața muncii:

- formarea resurselor de muncă, şi, deci a ofertei nu se subordonează numai legilor pieței, ci şi evoluțiilor demografice, mărimea populației active fiind influențată într-o măsură importantă şi de evoluția natalității, mortalității etc..
- formarea ofertei de muncă presupune un timp înde-lungat, necesar pentru creşterea şi instruirea fiecărei generații de oameni până la vârsta de muncă;
- mobilitatea relativ redusă a ofertei de muncă, deoarece oamenii sunt stabiliți într-un anumit loc, îşi întemeiază o gospodărie şi nu acceptă cu uşurință schimbarea acestor condiții;
- perisabilitatea ridicată a forței de muncă şi de aici, rigiditatea ridicată a ofertei de muncă, decurgând din faptul că cel ce face oferta nu

poate aştepta, trebuie să îşi procure mijloace, iar ceea ce nu s-a folosit într-o perioadă nu mai poate fi recuperat;

- purtătorii forţei de muncă nu sunt numai agenţi economici, care îşi oferă capacitatea ca pe o marfă şi nici nu sunt formaţi numai în această calitate.

Reputatul economist N. Georgescu-Roegen a criticat tendinţa de a trata omul numai ca exponent al unor interese economice, apreciind această orientare drept „păcatul mecanicist al ştiinţei economice", subliniind că analizând pe homo oeconomicus, această ştiinţă nu poate face abstracţie de homo eticus, homo religiosus şi toţi ceilalţi homini. (N. Georgescu-Roegen, *Legea entropiei şi procesul economic*, Bucureşti, E.P.,1979, p. 47 şi 511.

Mai trebuie menţionat că cererea şi oferta de muncă nu sunt omogene; ele se compun din categorii şi grupuri neconcurenţiale sau puţin concurenţiale şi, de aceea, ele nu se pot substitui decât în anumite limite sau sunt nesubstituibile.

Trebuie spus însă, că deşi piaţa forţei de muncă este imperfectă, ea cunoaşte, totuşi, diferite forme de concurenţă.

În perioada de tranziţie la economia de piaţă, datorită restructurărilor şi fenomenelor de criză care decurg din acestea sau din alţi factori, piaţa forţei de muncă se caracterizează înainte de toate, prin presiunea ofertei asupra cererii de forţă de muncă, trăsătură care influenţează negativ asupra utilizării resurselor de muncă şi veniturilor salariale.

III. Etapele negocierii

Negocierile şi tranzacţiile pe piaţa muncii se realizează în două trepte sau la două niveluri.

Prima cuprinde ansamblul economiei ţării sau a principalelor sectoare ale acesteia şi are drept conţinut stabilirea condiţiilor şi principiilor generale de angajare a salariaţilor şi de determinare a salariilor. La acest nivel negocierile se poartă între reprezentanţii salariaţilor, sindicatele, reprezentanţii întreprinzătorilor şi patronatul (patronatele).

Cea de-a treaptă cuprinde negocierile nemijlocite dintre parteneri la nivelul firmei, între patroni şi salariaţi şi vizează condiţiile concrete ale cererii şi ofertei care privesc volumul şi structura, programul de muncă şi de salarizare etc., toate, sau majoritatea dintre acestea fiind concretizate în contracte.

Această situaţie este caracteristică, desigur, ramurilor şi sectoarelor cu sindicate bine organizate şi cu asociaţii puternice ale patronilor.

Pe piaţa de muncă acţionează, într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcţie de condiţiile concrete şi guvernul, ca al treilea operator pe această piaţă. El stabileşte orientările generale de politică economică, iar uneori poate juca rol de arbitru. Totodată el trebuie să prevină „erodarea standardului de viaţă al părţii neorganizate a comunităţii – pensionari, tineri şi muncitori slab organizaţi" – sau să combată inflaţia.

Rolul şi funcţiile sindicatelor în zilele noastre nu sunt identice în toate ţările, dar în esenţă ele privesc următoarele domenii:

- îmbunătăţirea condiţiilor de muncă ale salariaţilor şi îndeplinirea obligaţiilor contractuale asumate de patroni;
- respectarea principiilor şi normelor de salarizare şi asigurarea plăţii adecvate;
- asigurarea facilităţilor educaţionale, sociale şi recreative.

A. Teme pentru dezbatere

1. Definiți piața forței de muncă şi evidențiați rolul ei.
2. Care sunt particularitățile cererii şi ofertei de muncă?
3. Care sunt principalele segmente ale pieței forței de muncă?

B. Teste grilă

1. Care din următoarele particularități sunt specifice ofertei de muncă?

a) oamenii sunt dispuşi să lucreze numai dacă sunt plătiți în acord;
b) se formează numai în perioadele de prosperitate economică ale unei țări;
c) ofertanții acceptă să muncească numai dacă li se oferă salarii foarte mari;
d) formarea ofertei de muncă se subordonează numai legilor demografice;
e) formarea ofertei de muncă se subordonează atât legilor pieței cât şi legilor demografice;
f) oferta de muncă are un grad ridicat de rigiditate şi perisabilitate.

2. Care din următoarele trăsături sunt comune atât cererii, cât şi ofertei de muncă?

a) sunt două mărimi omogene;
b) sunt două mărimi statice;
c) sunt mărimi dinamice;
d) reflectă dezvoltarea economico-socială a țării;

e) nici unul din răspunsurile de la a) la d) nu este corect.

C. Dicţionar

Populaţia ocupată civilă - cuprinde totalitatea persoanelor care, în anul de referinţă, au desfăşurat o activitate economico-socială aducătoare de venit, cu excepţia cadrelor militare şi a persoanelor asimilate acestora (potrivit metodologiei balanţei forţei de muncă).

Populaţia ocupată – cuprinde, conform metodologiei „anchetei trimestriale asupra forţei de muncă în gospodării", toate persoanele de 15 ani şi peste, care au desfăşurat o activitate economică sau socială producătoare de bunuri materiale sau servicii de cel puţin o oră în perioada de referinţă (săptămâna înaintea înregistrării; pentru lucrătorii pe cont propriu şi lucrătorii familiali neremuneraţi din agricultură, durata minimă este de 15 ore.

Şomerii – conform criteriilor Biroului Internaţional al Muncii (BIM) sunt persoanele de 15 ani şi peste care în perioada de referinţă îndeplinesc simultan următoarele condiţii:

a) nu au loc de muncă şi nu desfăşoară o activitate în scopul obţinerii unor venituri;

b) sunt în căutarea unui loc de muncă;

c) sunt disponibile să înceapă lucrul în următoarele 15 zile.

Statutul profesional – reprezintă situaţia unor persoane ocupate, în funcţie de modul de obţinere a veniturilor prin exercitarea unei activităţi şi anume: salariat, patron, lucrător pe cont propriu, membru al unei societăţi agricole sau al unei cooperative

(Anuarul Statistic al României, 2001, Institutul Naţional de statistică, p. 91-92)

D. Bibliografie

1. Gary S. Becker, *Capitalul uman*, Editura All Beck, Bucureşti, 1997, p. 15-27

2. Ilie Băbăiță, Alexandrina Duță, *Piețe şi prețuri*, Editura de Vest, Timişoara, 1995, capitolul 8. „Piața muncii", p. 173-190

3. Adam Smith, *Avuția națiunilor*, Editura Academiei RPR, 1962, p. 39-40, 103-104

Capitolul 8
REPARTIȚIA ŞI VENITURILE

Moto:

„Produsele pământului, adică tot ce se scoate din scoarța lui prin sforțările unite ale muncii, ale maşinilor şi ale capitalului, sunt împărțite între cele trei clase ale societății: proprietarii de pământ, posesorii de fonduri sau capitaluri necesare şi lucrătorii prin a căror muncă pământul este cultivat…

A determina legile care reglementează această distribuție, iată problema principală a economiei politice." (David Ricardo, *Principiile de economie politică şi de impunere*, Editura Antet, Bucureşti, 2001, p.17)

I. Conținutul şi formele repartiției

Repartiția reprezintă totalitatea operațiunilor prin care se realizează împărțirea roadelor activității de producție între participanții la această activitate.

În practică se utilizează, nu de puține ori, cu acelaşi sens, noțiunea de distribuție, preluată îndeosebi din gândirea clasică engleză; de exemplu, **John Stuart Mill definea economia ca fiind „știința practică a producerii şi distribuției bunăstării"**. Întrucât Camera de comerț Internațională a propus, încă din 1949, o definiție prin care distribuția este stadiul care îl urmează pe cel al producției de bunuri din

momentul în care ele sunt comercializate până la livrarea lor consumatorului final, pentru operațiile şi relațiile economice implicate de împărțirea rezultatelor producției în societate **este corespunzătoare noțiunea de repartiție.**

Repartiția conduce la formarea veniturilor în societate; veniturile oamenilor (salariaților), veniturile firmelor şi grupurilor sociale, veniturile cu destinație socială (generală şi de grup).

Ea cuprinde două faze şi forme:

a) **repartiția primară**, care are loc la nivelul produc-ției şi conduce la formarea **veniturilor primare**. Ea este o repartiție funcțională care arată cum se împarte valoarea creată în activitatea economică între diferiții factori de producție şi conduce la următoarele forme fundamentale de venituri: **salarii şi cotizații sociale; profit; dobândă; rentă; impozite indirecte etc.**

b) **repartiția secundară**, legată de mecanismele de redistribuire a veniturilor primare între agenții eco-nomici: **impozite directe, dividende; subvenții, prestații sociale** ş.a.; ea conduce la formarea unor **venituri derivate**. Această fază cuprinde, pe de o parte, preluarea de către stat a unei părți din veniturile primare, iar pe de altă parte, alocarea unor venituri suplimentare, prestarea unor servicii gra-tuite pe seama alocațiilor bugetare (învățământ, sănătate), sau satisfacerea unor cerințe generale.

Redistribuirea îmbracă două forme:

a) **pe verticală**, care tinde să diminueze sau să atenueze inegalități existente între cei ce obțin acelaşi gen de venituri, ca de exemplu, între salariile cele mai mici şi cele mai mari;

b) **pe orizontală**, care tinde să atenueze diferenţele între diferite tipuri de venituri (salariu, profit).

Principalele mijloace folosite pentru politica de redistribuire sunt: bugetul şi politica fiscală, plăţile drept contribuţii sociale ale salariaţilor, alocaţiile bugetare pentru învăţământ şi sănătate, politica socială ş.a.

În acest fel de la veniturile primare ale agenţilor economici se ajunge la **veniturile disponibile** după formula: veniturile primare-impozite-cotizaţiile sociale+prestaţiile (serviciile) sociale = veniturile disponibile ale gospodăriilor.

Din istoria dezvoltării economico-sociale se desprind concluzii importante pentru practica socială.

În primul rând, **mărimea repartiţiei depinde de producţie**, de **posibilităţile create prin producţia de bunuri economice**. Dacă facem abstracţie de posibilele donaţii sau câştigurile din schimburi externe, venitul global care poate fi redistribuit într-o ţară este legat de nivelul producţiei sale, de nivelul productivităţii şi de mărimea venitului naţional al fiecărei ţări.

În al doilea rând, **mărimea şi creşterea veniturilor** exercită o influenţă directă atât asupra pieţei interne, cât şi asupra nivelului de viaţă al populaţiei.

În măsura în care veniturile se cheltuiesc pentru cumpărarea de mărfuri, iar prelevările la buget, iau apoi forma alocaţiilor cu destinaţie socială şi măresc venitul global al gospodăriilor, schema relaţiilor dintre producţie, repartiţie şi puterea de cumpărare a oamenilor se prezintă astfel:

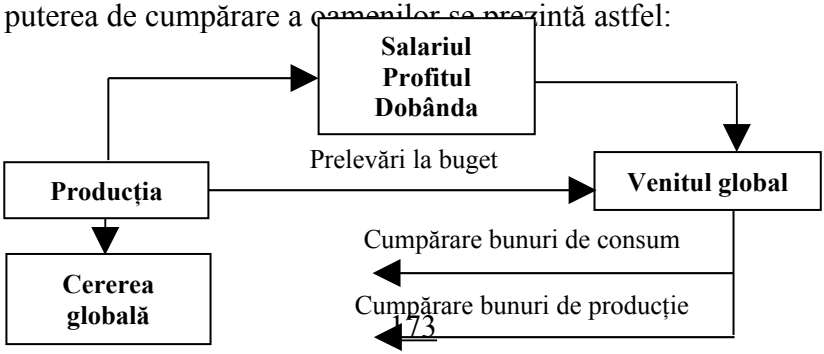

Relaţia dintre producţie şi repartiţie

II. Salariul

2.1. Conceptul

Salariul este un venit contractual primit în formă bănească, pentru munca depusă de un salariat într-o întreprindere sau instituție.

Privit ca rezultat al unei tranzacții de piață, salariul a fost interpretat de-a lungul timpului *fie ca plată pentru muncă sau pentru închirierea forței de muncă, fie ca preț al forței de muncă*, în care situație el urmează aceleaşi legi cu prețul oricărei mărfi.

Pentru întreprinzătorul care îl plăteşte salariul este un **cost**, o componentă a costului total al unui bun-marfă, a cărui pondere în acest cost total diferă de la o întreprindere la alta şi de la o ramură la alta, în funcție de specificul producției, de tehnicitatea acesteia şi de productivitatea muncii.

Din dubla ipostază în care se află realitatea economică – venit pentru salariat şi cost pentru întreprinzător – rezultă concluzii importante pentru activitatea economico-socială:

- mărimea salariului depinde atât de munca prestată de salariat, cât şi de rezultatele obținute, de mărimea şi calitatea producției obținute;
- formarea salariului nu este ferită de contradicții, de tensiuni, a căror rezolvare implică negocieri reale între parteneri;
- mărimea concretă a salariului pentru fiecare salariat se determină cel mai bine la nivelul fiecărei întreprinderi.

Ca venit bănesc, salariul are mai multe componente, care se realizează printr-un sistem de pârghii şi instrumente ce definesc împreună *sistemul de salarizare*.

a) Componenta principală o reprezintă *salariul de bază sau de încadrare*, care se stabileşte pentru fiecare salariat în funcţie de calificare şi competenţa sa, de munca pe care o efectuează, de complexitatea lucră-rilor, de importanţa muncii, de gradul de asiduitate şi conştiinciozitate în activitate;

b) *Adaosurile şi sporurile* care se acordă în raport de rezultatele obţinute în muncă, de condiţiile în care aceasta se desfăşoară şi, după caz, în funcţie de vechimea în muncă;

c) sistemul de salarizare cuprinde şi *garanţiile salariale*, care pot îmbrăca forme diferite: salariul minim pe economie stabilit de autorităţi, indexările salariale pentru compensare integrală sau parţială a creşterii preţurilor, precum şi plăţile efectuate în caz de reducere a activităţii şi disponibilizare a salariaţilor.

Din punct de vedere al originii sau al sursei şi rolului său distingem două forme de salariu:

a) *salariul de randament*, care se plăteşte în funcţie de muncă şi randamentul în muncă;

b) *salariul social*, care se acordă de către societate anumitor categorii de salariaţi sau numai anumitor grupuri ale acestora, care se confruntă cu dificultăţi mari, cum sunt accidentele de muncă, bolile profesionale, şomajul etc.

Din punct de vedere al modului de stabilire şi atribuire se formează salariul individual – formă principală – primit de fiecare salariat şi salariul *colectiv* care se determină şi se atribuie în sumă globală tuturor salariaţilor unei întreprinderi sub formă de participare la rezultatele activităţii, la profit sau prin alte facilităţi.

Salarizarea se realizează în mai multe forme sau sisteme:

- *Salarizare în regie sau după timpul lucrat;*
- *Salarizare în acord sau cu bucata,* în care drepturile băneşti se stabilesc cu ajutorul unor tarife pe produs sau operaţii;
- Sistem mixt de salarizare în care se împletesc elemente ale celor două forme.

Legislaţia domeniului (muncii) stabileşte anumite principii care stau la baza salarizării:

- Primul dintre acestea este *egalitatea salariului la muncă egală*, care exclude discriminările în salarizare pe bază de sex sau rasă. Principiul „*La muncă egală – salariu egal*" a fost enunţat în „Declaraţia universală a drepturilor omului", adoptată la Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948.
- Un alt principiu îl reprezintă *diferenţierea salariilor între persoane ţinând seama de următorii factori: gradul de calificare, aptitudinile şi calităţile fiecăruia, caracterul muncii (grea, foarte grea, uşoară) şi condiţiile de muncă – mediu toxic, subteran, temperaturi ridicate, răspunderea în muncă ş.a.*

Practica economio-socială a impus concluzia că mărimea salariului şi diferenţierile salariale trebuie să asigure totdeauna stimulentele necesare pentru ridicarea gradului de pregătire şi a contribuţiei oamenilor la rezultatele activităţii din întreprinderea sau instituţia în care lucrează.

Salariul diferă de la o firmă la alta, în funcţie de nivelul şi eficienţa activităţii, de politica salarială a firmelor, de gradul de organizare a mişcării sindicale şi de negociere cu patronatul, de legislaţia muncii etc..

Pe termen lung, mărimea salariului are tendinţa de creştere. La baza acestei tendinţe se află, pe de o parte, creşterea cerinţelor şi cheltuielilor de calificare, transport, cultură, locuâinţă, odihnă, iar pe de altă parte, creşterea productivităţii

muncii şi, în general, a nivelului de dezvoltare economico-socială. Primul din aceşti factori determină necesitatea, iar cel de-al doilea creează posibilitatea creşterii salariilor. „Productivitatea pe lucrător explică şi diferenţele veniturilor pe cap de locuitor între ţări – arată doi economişti americani. De exemplu, un lucrător mediu din SUA este mai bine educat, lucrează cu maşini mai productive şi beneficiază de o organizare economică mai eficientă decât o persoană de nivel mediu din India sau China. Lucrătorii americani câştigă mai mult pentru că produc mai mult. Dacă nu ar produce mai mult, nu ar câştiga mai mult." (James D. Gwartney, Richard J. Stromb, *Economie şi prosperitate, Introducere în teoria şi practica progresului economic*, Editura Alutus-D, Bucureşti, 1995, p. 22)

Din punct de vedere al salariului este importantă nu numai creşterea salariului nominal, ci şi a celui real.

2.2. Salariul nominal şi salariul real

Salariul nominal este suma de bani pe care o primeşte salariatul pentru munca depusă. Salariul real reprezintă cantitatea de bunuri materiale şi servicii care pot fi sau sunt achiziţionate cu banii astfel obţinuţi.

Nivelul şi evoluţia salariului real depind de doi factori esenţiali:

a) mărimea şi evoluţia salariului nominal;
b) nivelul şi evoluţia preţurilor şi tarifelor la bunurile-marfă şi servicii. În raport cu primul factor, nivelul salariului real este direct proporţional, iar în raport cu nivelul preţurilor şi tarifelor salariul real evoluează în raport invers proporţional.

Formula de calcul este:

$$SR = \frac{SN}{P}$$ unde: SN – salariul nominal;

P – preţurile şi tarifele.

Evoluția salariului real în raport cu cel nominal se determină ca raport între indicele salariului nominal (ISN) şi indicele mediul al prețurilor şi serviciilor (IP).

$$Indicelesa\ lariuluire\ al = \frac{ISN}{IP}$$

Atunci când indicele salariului nominal net creşte mai repede decât indicele prețurilor de vânzare cu amănuntul (prețurile de consum) salariul real creşte, dar nu în aceeaşi proporție cu salariul nominal. În cazul creşterii mai accentuate a prețurilor de consum în raport cu salariul nominal, salariul real se reduce.

III. Profitul

Din punct de vedere contabil, profitul este un venit rezidual, determinat ca diferență între prețul de vânzare al unui bun şi costurile sale totale de producție.

Prețul de vânzare al unui bun-marfă are două componente: prețul =cost + profit.

La nivelul întreprinderii, profitul este rezultatul activității de producție şi comercializare şi se stabileşte pe baza datelor existente în două conturi: cheltuieli şi venituri (încasări din vânzarea produselor şi serviciilor).

Din compararea acestor două conturi şi componente pot rezulta următoarele situații:

Cheltuieli < Venituri = Profit

Cheltuieli > Venituri = Pierderi

Cheltuieli = Venituri = 0, punct mort al activității întreprinderii, sau pragul de rentabilitate

Profitul reprezintă scopul şi rațiunea activității economice. Totodată, el este expresia eficienței. Pe de altă parte, el

reflectă, într-o formă concentrată, rezultatul activității de producție şi inovație, de creştere a productivității, precum şi de reducere a costurilor. Pe de altă parte, mărimea şi evoluția profitului reflectă eficiența adaptării întreprinderii la cerințele în continuă mişcare şi diversificare ale pieței.

Fără profit nici o întreprindere nu poate supraviețui şi mai ales nu poate progresa. Ceea ce nu înseamnă, însă, că obținerea profitului este suficientă pentru a progresa.

Progresul real depinde în mod hotărâtor de modul cum este utilizat profitul, de economisirea şi investirea unei părți importante a acestuia pentru dezvoltare şi modernizare.

3.1. Natura complexă şi componentele profitului.

Profitul total obținut de o firmă la sfârşitul unui exercițiu financiar (an) şi determinat pe baza datelor din contabilitate, ca diferență dintre costul contabil (cost fix+cost variabil) şi veniturile încasate din vânzarea producției mai poate fi denumit profit contabil.

În teoria economică, el are două componente (forme):

a) profitul normal;

b) profitul supranormal.

1. Profitul normal, obişnuit sau ordinar, este acea parte a profitului total sau contabil, care revine întreprinzătorului ca remunerare pentru factorii de producție proprii utilizați în activitatea economică respectivă. El are două componente principale:

a) Salariul implicit al întreprinzătorului. Dacă organizarea întreprinderii este realizată, aşa cum se întâmplă la multe întreprinderi în lumea de azi, de administratori şi directori angajați, munca acestora este remunerată prin salariu care se include în costurile explicite (contabile).

Antreprenorul sau întreprinzătorul (patronul) firmei nu include, însă, nici o remunerație proprie în costul efectiv sau explicit de producție. Ceea ce nu înseamnă că el o exclude din calculele sale de oportunitate.

b) Profitul sau dobânda considerate ca recompensă pentru capitalul investit în afacerea respectivă. Dacă el nu ar dispune de capital propriu dar l-ar procura printr-un împrumut bancar pentru acesta ar plăti dobândă, inclusă de asemenea în costul explicit.

2. Profitul supranormal, căruia i se mai spune şi profitul economic, reprezintă acea parte a profitului total care depăşeşte profitul normal.

El poate fi constituit din:

a) ceea ce literatura economică numeşte „quasi-rentele", adică profiturile anormale, formate din profiturile suplimentare pe baza unor factori sau împrejurări cu caracter limitat ca de exemplu: avantajul de care dispune un întreprinzător care aplică o inovație, până la extinderea acesteia şi la celelalte întreprinderi din ramura respectivă: avantajul de a utiliza muncitori mai calificați, în condițiile în care numărul acestora este limitat (temporar).

b) cea de-a doua componentă a profitului supranormal o reprezintă profitul de monopol (uneori se numeşte rentă de monopol) pe care îl obține o întreprindere care dispune şi beneficiază de anumite condiții naturale sau economice pe care concurenții ei nu le au, prin drepturi de patent, drepturi de publicare, proprietate exclusivă asupra unor resurse naturale sau marcarea produselor.

Dacă vom considera costul de oportunitate ca sumă a costului explicit sau contabil (CF+CV) şi a costului implicit

(salariul implicit+profitul şi dobânda implicite) atunci rezultă că **profitul supranormal este diferenţa dintre veniturile sau încasările totale ale întreprinderii şi costul de oportunitate, determinat şi el în formă bănească.**

În cazul egalităţii dintre aceste două mărimi, înseamnă că nu se obţine profit supranormal, dar se obţine profit normal.

Un exemplu mai concret va fi edificator:

Costul explicit (CF+CV)+costul implicit (SI+Pr.i +Di.) = Costul de oportunitate. De aceea, firma care obţine profit supranormal sau economic obţine şi profit normal; reciproca nu este valabilă.

Dacă presupunem, de exemplu că un întreprinzător investeşte un capital propriu de 100.000.000 într-o întreprindere pentru producerea de textile.

Prin producţia şi comercializarea bunurilor respective obţine, într-un an de zile, venituri totale în sumă de 250.000.000 lei din care costul explicit reprezintă 150.000.000 iar profitul contabil 100.000.000 (250 milioane – 150 milioane).

Mai presupunem că rata anuală a dobânzii la depozitele bancare este de 40%, iar salariul mediu anual al unui manager (director) la o firmă similară este de 50.000.000 lei.

În acest caz, profitul total de 100.000.000 are următoarele componente:

- profit normal: 90.000.000 lei format din:
  a) 50.000.000 salariu implicit
  b) 40.000.000 dobânda implicită
- profit supranormal: 10.000.000 lei

Dacă însă profitul total, contabil, ar fi nu de 100, ci numai de 80.000.000 lei, înseamnă că el ar putea lua în calcul posibilitatea renunţării la afacere pentru a se angaja ca salariat şi a-şi plasa capitalul în acţiuni şi obligaţiuni sau pentru a-l depune la bancă.

Natura complexă a profitului ca formă de venit rezidual rezultă, aşadar, înainte de toate din modul său de

formare şi însuşire. Ea se amplifică dacă la această analiză se adaugă şi criteriul legitimității însuşirii.

Profitul normal poate fi considerat şi legitim, întrucât el revine inițiatorului firmei şi deținătorului capitalului în virtutea celor două calități şi a serviciilor cu care el contribuie la activitatea economică.

Profitul nelegitim, este profitul obținut de întreprinzător fără a fi avut vreo contribuție la activitatea economică, constituind ceea ce se numeşte o sursă de îmbogățire fără cauză sau un venit rezultând din circumstanțe favorabile, independente de procesul factorilor de producție şi de beneficiar.

Principalii factori care conduc la obținerea de profit legitim sunt: perfecționarea tehnicii şi tehnologiilor de producție, creşterea productivității, înnoirea şi îmbunătățirea produselor, organizarea superioară a producției.

Profitul nelegitim este cel obținut ca urmare a exploatării unor resurse mai favorabile, a inflației, a unor conjuncturi mai favorabile.

3.2. Funcțiile profitului

Profitul este privit în moduri foarte diferite de oameni cu convingeri diferite. Dacă avem în vedere abordările opuse, unii laudă excesiv motivul profitului, absolutizându-l ca indicator de eficiență. Alții, în schimb îl denigrează, considerându-l ca un profit ilegal.

Viața economico-socială a pus în evidență rolul important şi funcțiile esențiale pe care le îndeplineşte profitul pentru dezvoltare atât la nivelul întreprinderii, cât şi pe planul general al economii şi societății.

1. Profitul constituie un puternic factor **motivațional** pentru întreprinderi.

În mod nemijlocit el are funcția de a răsplăti factorul capital şi pe întreprinzător pentru a-şi asuma riscurile de a

investi într-un domeniu sau altul şi de a dezvolta inițiativa economică.

2. **Profitul permite creşterea economică**: pe de o parte, profitul constituie o sursă de bază a investițiilor pentru crearea de noi capacități de producție şi pentru dezvoltarea sau modernizarea celor existente.

Pe de altă parte, încurajând producția, el determină agenții economici să-şi plaseze capitalurile sau să le redistribuie acolo unde ele sunt mai necesare şi eficiente pentru producerea – profiturilor, dar şi în activitățile care produc bunuri materiale şi servicii solicitate de oameni, astfel încât maximizarea rezultatului net al firmei să se asigure odată cu maximizarea satisfacțiilor.

3. În condițiile în care se respectă principiile şi normele de acțiune pe piață, profitul constituie şi **expresia eficienței şi reuşitei economice**, a utilizării raționale a resurselor odată cu maximizarea satisfacțiilor.

4. Profitul îndeplineşte o **funcție de analiză şi control** asupra activității firmelor. În interiorul fiecărei întreprinderi oportunitatea şi raționalitatea acțiunilor şi deciziilor de orientare a activității şi investiții, precum şi de efectuare a cheltuielilor sunt analizate înainte de toate din perspectiva obținerii profitului.

Din punct de vedere al societății, controlul se efectuează îndeosebi cu prilejul îndeplinirii obligațiilor față de buget sub forma impozitului pe profit, precum şi prin intermediul acordării şi utilizării creditelor bancare, al respectării obligațiilor sociale, comerciale, etc..

În mod normal, trebuie avute în vedere şi anumite limite sau ceea ce în literatură se numesc **abuzurile sistemului de profit**. „Ar fi ridicol să sugerăm că nu se abuzează niciodată de

motivul profitului şi că individualismul operează neapărat pentru bunele colectiv" subliniază un cunoscut economist.

Profitul poate fi obținut, în primul rând, pe căi şi prin mijloace aflate în concordanță cu principiile şi normele economiei de piață, pe căi legale, dar el poate fi obținut şi prin abateri sau chiar din încălcări flagrante ale acestora.

De aceea, pe baza acestui criteriu – căile şi metodele de obținere – profitul întreprinderilor poate fi împărțit în două categorii: **profit legal**, care se realizează în condițiile respectării uzanțelor şi normelor legale şi **profit nelegal**, obținut prin metode şi acțiuni aflate în contradicție cu acestea.

Între procedeele care intră în această categorie pot fi menționate:

a) umflarea artificială a costurilor şi respectiv dimi-nuarea profitului în evidențele întreprinderii cu scopul diminuării obligațiilor fiscale, ceea ce reprezintă evaziune fiscală;

b) producerea şi vânzarea de produse cu efecte nocive directe pentru consumatori, deci prin abateri de la cerințele de calitate;

c) practicarea unor prețuri de vânzare excesiv de ridicate, abuzând de poziția dominantă pe piață;

d) obținerea de profit cu prețul poluării mediului înconjurător, pe seama înlăturării sau diminuării deliberate a investițiilor sau cheltuielilor destinate protecției mediului ş.a.

Aceste căi şi abuzuri pot fi combătute şi prevenite prin măsuri de ordin economic, administrativ şi juridic. Între acestea se remarcă înainte de toate o legislație bine ordonată şi articulată, precum şi un sistem de taxe şi impozite de combatere a abaterilor, taxe prin care se realizează redistribuiri de venituri şi formarea de fonduri destinate înlăturării prejudiciilor.

3.3. Masa şi rata profitului

Mărimea profitului, care diferă în timp şi de la o întreprindere la alta, se exprimă cu ajutorul a doi indicatori principali: masa şi rata profitului.

Prin **masa profitului** se înţelege suma totală a profitului obţinut de o întreprindere, de un agent economic sau la nivelul ramurii sau economiei naţionale într-o perioadă de timp.

Profitul se obţine în general, în întreprinderile sau de către firmele care investesc capital în industrie, construcţii, agricultură, comerţ, servicii, bănci, societăţi de asigurări şi alte domenii. Capitalul inactiv nu aduce posesorului său profit, iar în condiţii de inflaţie el se depreciază intens.

Cu privire la natura şi sursa profitului în timp s-au formulat diferite explicaţii şi teorii:

a) mercantiliştii considerau că profitul provine din comerţul exterior;

b) A. Smith considera profitul ca o formă de venit, alături de salariu şi rentă, rezultând din munca plătită;

c) J.B.Say a respins această explicaţie;

d) K. Marx considera profitul o formă transformată a plusvalorii ca muncă neplătită;

e) Neoclasicii îl considerau o remuneraţie a întreprinzătorului.

Natura complexă a profitului ca formă de venit rezidual, rezultă, înainte de toate din modul său de formare şi însuşire. Ea se amplifică dacă la această analiză se adaugă şi criteriul legitimităţii însuşirii.

Rata profitului, caracterizează mărimea relativă a acestuia, determinându-se ca raport procentual între masa profitului, pe de o parte, şi capitalul folosit sau cifra de afaceri, pe de altă parte. Deci:

$$\text{Rata profitului} = \frac{\text{Profit total}}{\text{Capital}} \cdot 100 \quad \text{sau}$$

$$\frac{\text{Profit total}}{\text{Cifra de afaceri}} \cdot 100$$

Uneori, rata profitului se exprimă şi ca raport procentual între profitul total şi costul total al producţiei.

Prin *cifra de afaceri* se înţelege totalul încasărilor din activitatea proprie a întreprinderi.

Masa profitului prezintă importanţă deosebită deoarece ea arată nu numai mărimea absolută a rezultatului net al activităţii întreprinderii, ci şi posibilităţile de autofinanţare a acesteia, care rezultă din modul de utilizare a profitului.

Din profitul total obţinut ca diferenţă între venituri şi costuri – denumit în mod curent profit brut – se plăteşte la bugetul de stat impozitul pe profit.

Potrivit articolului 7 din Legea nr. 414/26 iunie 2002 privind impozitul pe profit, profitul impozabil se calculează ca diferenţă între veniturile realizate din orice sursă şi cheltu-ielile efectuate pentru realizarea acestora, dintr-un an fiscal, din care se scad veniturile neimpozabile şi se adaugă cheltuielile nedeductibile.

Profitul obţinut după plata impozitului pe profit este **distribuibil**. El se repartizează pentru următoarele destinaţii: constituirea de rezerve; finanţarea investiţiilor şi a unor lucrări de dezvoltare şi modernizare; finanţarea creşterii normale a stocurilor de materii prime şi materiale în vederea creşterii producţiei; crearea de rezerve pentru prevenirea unor riscuri sau pentru acoperirea unor nevoi neprevăzute; participarea salariaţilor la profit; plata dividendelor cuvenite acţionarilor şi asociaţilor, susţinerea unor acţiuni sociale şi culturale etc..

Rata profitului exprimă gradul de profitabilitate sau de rentabilitate a întreprinderilor.

Prin profitabilitate se înţelege capacitatea unei întreprinderi de a genera profit.

Sinonim al rentabilităţii.

Masa şi rata profitului depind de:

1. mărimea preţului de vânzare al produselor respec-tive pe piaţă; la un cost de producţie şi

comerciali-zare dat, profitul este cu atât mai mare, cu cât preţul de vânzare este mai ridicat;

2. nivelul costului mărfii (mărfurilor) sau serviciilor. La un preţ de vânzare dat, profitul este cu atât mai mare cu cât costul producţiei este mai mic;

3. volumul producţiei de bunuri economice realizate de întreprindere cu care se află în relaţie direct proporţională;

4. structura produselor şi serviciilor realizate de între-prindere; dacă ponderea produselor care se vând cu profit ridicat creşte, creşte şi suma totală a profitului, iar dacă ponderea acestora în producţia totală se reduce în favoarea produselor cu profit mic, profitul se micşorează;

5. viteza de rotaţie a capitalului se exprimă fie prin numărul de rotaţii efectuate într-un an, fie prin durata de timp care se scurge din momentul avansării capitalului şi până la obţinerea profitului; cu cât este mai mare viteza de rotaţie, cu atât sunt mai mari masa şi rata anuală a profitului. Ea se determină ca raport între suma vânzărilor (anuale) şi activele totale ale firmei.

6. modul cum se împarte valoarea produsului între posesorii factorilor de producţie.

Masa şi rata profitului au o evoluţie diferită în timp, pe ramuri şi întreprinderi. Conform datelor oficiale, principalii indicatori economici şi financiari în anul 2000 se prezentau în felul următor (miliarde lei, preţuri curente).

	Total economie	**Industrie**	**Construcţii**

1. Cifra de afaceri	1.396.33	588.193	79.185
- din total, sector majoritar privat	2	342.785	71.009
2. Valoare adăugată (la costul factorilor)	1.070.09 8	173.051	24.389
3. Rezultatul brut al exercițiului financiar - contabil	336.959	-25.702	6.038
- din total, sector majoritar privat	-567	4446	5.982
	23.812		

Sursa: Anuarul Statistic al României, 2001, p. 355, 356 şi 357.

IV. Dobânda şi renta

Dobânda, în sens larg, reprezintă venitul sau remunerarea unui capital. *Dobânda reprezintă suma de bani pe care debitorul o datorează creditorului ca recompensă pentru avantajul adus de creditul utilizat.*

Mărimea dobânzii este evidențiată cu ajutorul a doi indicatori: suma absolută a dobânzii (D) şi rata dobânzii exprimată în procente (d).

Rata dobânzii este venitul anual, exprimat în procente, care este obținut fie ca remunerare pentru orice împrumut bănesc, fie că este adus de o obligațiune sau orice altă valoare mobiliară.

Rata dobânzii se calculează ca raport între mărimea dobânzii totale şi capitalul împrumutat.

$$D = C \cdot d` \qquad d` = \frac{D}{C} \cdot 100$$

Din punct de vedere al tehnicii de calcul, dobânda este de două feluri şi anume: simplă şi compusă.

a) *Dobânda simplă* se calculează numai asupra sumei împrumutate inițial. Exemplu: o bancă acordă un credit de 50.000.000 lei pentru un an cu o rată a dobânzii de 20%. În acest caz:

$$D = \frac{C \cdot d`}{100} = \frac{50.000.000 \cdot 20}{100} = 10.000.000\, lei$$

b) *Dobânda compusă* se calculează în situaţia în care creditul se acordă pe o perioadă mai mare de un an, iar dobânda se capitalizează, urmând să fie luată în calculul dobânzii împreună cu suma iniţială.

De exemplu, în cazul acordării împrumutului anterior de 50.000.000 lei cu dobânda de 20%, pe termen de 5 ani, după primul an, creditul va fi format din 50.000.000 la care se adaugă dobânda de 10.000.000, adică 60.000.000 lei.

În al doilea an se va obţine dobânda de 12.000.000 lei, calculată astfel:

$$\frac{60.000.000 \cdot 20}{100} = 12.000.000 \text{ lei}$$

În cazul dobânzii compuse, debitorul va trebui să plătească creditorului la expirarea celor 5 ani o sumă totală calculată astfel:

$$Sn = C(1+d')^n$$

unde:
Sn = suma totală ce va trebui plătită creditorului după n ani;
d'' = rata dobânzii
n = timpul în ani pentru care se alocă creditul

Principalele forme ale ratei dobânzii în condiţiile economiei de piaţă sunt următoarele:

a) dobânda pe piaţa monetară, care se aplică împru-muturilor pe termen scurt pe care băncile le contractează între ele sau cu Banca Centrală

b) dobânda pe care o percep băncile pentru creditele acordate persoanelor fizice şi juridice;

c) dobânda plătită de bănci pentru depozitele persoa-nelor fizice şi juridice;

d) dobânda cuvenită obligaţiunilor.

Mărimea ratei dobânzii este influenţată de următorii factori:

- raportul dintre cererea şi oferta de capital. Creşterea cererii atrage după sine sporirea ratei dobânzii, iar sporirea ofertei de monedă duce la scăderea ratei dobânzii;
- inflaţia acţionează asupra ratei dobânzii în sensul creşterii ei;
- durata pentru care se acordă creditul;
- riscul pe care îl comportă şi bonitatea (încrederea) pe care o prezintă debitorul;
- tipul de credit (pentru consum, ipotecar etc.).

Profitul bancar. Băncile, ca principale instituţii de credit, efectuează două categorii de operaţiuni şi anume: operaţiuni pasive şi operaţiuni active.

a) *Operaţiunile pasive* sunt operaţiunile prin care banca atrage disponibilităţile temporare de bani de pe piaţă. În această categorie se includ: depunerile în depozit la termen şi la vedere, depuneri în cont curent ş.a.

b) *Operaţiunile active* sunt operaţiunile de acordare de credite de către bănci întreprinzătorilor, populaţiei etc.. Depunătorii, în calitate de creditori ai băncii, primesc dobândă pentru banii depuşi la bancă. La rândul lor, băncile încasează dobândă pentru banii pe care îi acordă cu împrumut. Întotdeauna rata dobânzii percepută de bancă este mai mare decât cea plătită. *Din această diferenţă băncile realizează profitul bancar brut. Dacă din profitul bancar brut se scad cheltuielile făcute de bancă cu salariile, chiriile, întreţinerea, impozitele, se obţine profitul bancar net.*

Ratele dobânzii cunosc evoluţii foarte diferite. Ele sunt mai ridicate în perioadele de avânt economic, când cererea de credite este mare şi mai scăzute în perioadele de criză sau stagnare, când oferta de capitaluri care caută plasament este mare.

De asemenea, în perioadele de inflaţie ridicată, dobânzile au rate mai ridicate, pe de o parte pentru a asigura rate reale pozitive ale dobânzii, care să încurajeze economisirea şi depunerea disponibilităţilor la bănci, iar pe de altă parte pentru a tempera cererea de credite şi creaţia de monedă scripturală, care măreşte oferta de monedă.

Rata dobânzii reale se determină după formula:

R.d.r. = Rata dobânzii nominale – Rata inflaţiei

Dacă, de exemplu, rata dobânzii nominale este de 16% pe an, iar rata anuală a inflaţiei este de 14%, rata dobânzii reale este de 2% (16-14)

În fine, ca regulă, rata dobânzilor active este mai mare decât cea a dobânzilor pasive. Diferenţa dintre cele două rate se numeşte **marja dobânzii**, care trebuie să fie **real pozitivă**.

Iată cum se prezentau ratele medii ale dobânzilor pe piaţa interbancară la mijlocul lunii noiembrie 2006 (procente pe an):

Perioada	BUBID	BUBOR
1 lună	8,51	9,20
3 luni	8,24	9,18
6 luni	8,15	9,10
9 luni	7,87	9,03
12 luni	7,87	9,03

Notă: BUBID – Rata dobânzii la depozitele atrase de bănci;
BUBOR – Rata dobânzii pentru depozitele plasate de bănci.

Renta este un venit pe care îl aduce proprietarului un bun material (teren agricol, de construcţii etc.) sau mobiliar

(capital bănesc, hârtii de valoare) şi care nu este legat de o activitate productivă a proprietarului.

Inițial, renta a fost limitată la terenurile agricole, fiind cunoscută sub denumirea de rentă funciară, iar mai târziu a fost extinsă la exploatările miniere, terenurile de construcții etc.., fiind apoi generalizată la orice bun cu calități deosebite folosit în activitatea economică, dar un bun la care oferta este, însă, inelastică.

Principala formă de rentă este renta funciară (renta pământului), care se formează în agricultură şi silvicultură.

Renta funciară îmbracă trei forme: rentă diferențiată, rentă absolută şi rentă de monopol.

a) *Renta diferențiată* este de două feluri: diferențiată I şi diferențiată II.

- *Renta diferențiată I* este renta pe care o dau terenurile cu fertilitate bună sau foarte bună, precum şi cele situate în apropierea piețelor de aprovizionare sau de desfacere a produselor.
- *Renta diferențiată II* provine din investițiile suplimentare de capital făcute pe acelaşi teren.

b) *Renta absolută* este renta însuşită de proprietarii funciari de pe toate terenurile, indiferent de fertili-tatea şi poziția lor față de piața de aprovizionare şi desfacere; chiar terenurile cu cea mai slabă fertili-tate oferă posibilitatea obținerii rentei absolute;

c) *Renta de monopol* reprezintă suma încasată de posesorii unor suprafețe de teren de pe care se obțin produse cu calitate excepțională, produse care sunt foarte căutate de consumatori. Ea este determinată de posibilitatea vânzării produselor agricole la prețuri de monopol.

A. Teme pentru dezbatere

1. Care este conținutul repartiției şi ce rol îndeplineşte ea în economie?

2. Care este conținutul salariului nominal şi al salariului real?

3. Care este conținutul noțiunilor „masa şi rata profitului", „rentabilitate şi profitabilitate" şi care sunt relațiile dintre ele?

4. Analizați şi explicați factorii de care depind mărimea şi evoluția profitului

5. Analizați şi comentați datele din tabelul nr. 1 al acestui capitol

6. Care sunt factorii de care depinde rata dobânzii?

B. Teste grilă

1. Care din următoarele noțiuni reprezintă forme de venit cuvenit factorilor de producție?

a) salariul;
b) capitalul;
c) pământul;
d) dobânda;
e) profitul;
f) renta;
g) comisionul;
h) dividendul;
i) costul de producție.

2. Care din următoarele afirmații cu privire la salariu sunt corecte?

a) este un venit contractual;
b) este o parte din venitul întreprinzătorului;

c) este plata pentru munca prestată;
d) este o parte din dobândă;
e) este un cost, o componentă a costului total al unui bun produs.

3. Salariul real reprezintă:
a) suma de bani primită de salariat;
b) scăderea preţurilor la mărfurile cumpărate;
c) creşterea costului vieţii;
d) sumele de bani tezaurizate de salariaţi;
e) cantitatea de bunuri şi servicii ce poate fi cumpărată cu salariul nominal;
f) economiile populaţiei depuse la CEC.

4. În care din următoarele situaţii are loc creşterea salariului real?
a) când salariul nominal creşte, iar preţurile bunurilor şi serviciilor rămân constante;
b) când indicele salariului nominal este devansat de indicele preţului mărfurilor;
c) când salariul nominal este constant, iar preţurile mărfurilor înregistrează creşteri;
d) când preţurile bunurilor de consum scad, iar salariul nominal rămâne constant;
e) când salariul nominal creşte mai mult decât preţul mărfurilor şi serviciilor.

5. Rata dobânzii în economie reprezintă:
a) un preţ;
b) o mărime fixă impusă de creditor;
c) o mărime variabilă în timp;
d) o pârghie economico-financiară;
e) o parte din costul de producţie;
f) o cotă procentuală din profitul întreprinderii.

6. Profitul bancar este influenţat de:
a) dobânda încasată de bancă;
b) dobânda plătită de bancă;
c) raportul dintre rata dobânzii şi rata rentabilităţii agenţilor economici;
d) cheltuielile de funcţionare ale băncii.

7. Care din următoarele relaţii exprimă rata anuală a dobânzii?
a) profitul obţinut/capitalul împrumutat x 100;
b) dobânda plătită/profitul realizat x 100;
c) capitalul împrumutat/capitalul utilizat în afaceri x 100;
d) dobânda plătită/capitalul împrumutat x 100.

8. Rata profitului arată:
a) suma totală a profitului obţinut de întreprinzător;
b) gradul de rentabilitate cu care au fost consumaţi factorii de producţie;
c) capacitatea întreprinderii de a face faţă concurenţei;
d) proporţia în acre capitalul se împarte în capital fix şi capital circulant.

9. Principalii factori care conduc la obţinerea profitului legitim sunt:
a) perfecţionarea tehnicii şi tehnologiilor de producţie;
b) creşterea productivităţii muncii;
c) creşterea costului de producţie;
d) organizarea superioară a producţiei;
e) umflarea artificială a costurilor

C. Rezolvați următoarele probleme:

a) Referitoare la salariu:

1. În decursul unei perioade, salariul nominal a crescut de la 1.000.000 lei la 1.200.000 lei. Să se precizeze cum a evoluat salariul real dacă în acea perioadă rata inflației a fost de 25%.

2. Dacă salariul nominal a crescut cu 15%, iar prețurile cu 25%, cum s-a modificat salariul real?

3. La sfârşitul anului, un salariat a constatat că salariul nominal a crescut cu 80% iar rata inflației pentru anul respectiv a fost de 125%. Calculați evoluția salariului real.

b) Referitoare la profit:

1. Firma „A" a obținut un profit de 300.000.000 u.m. şi o cifră de afaceri de 2.000.000. u.m. Care a fost rata profitului în funcție de cifra de afaceri?

2. Ştiind că veniturile unei firme au fost de 100.000.000 u.m., iar rata profitului de 255 iar firma „B" la o cifră de afaceri de 400.000.000 lei are o rată a profitului de 23%. Care dintre cele două firme este mai eficientă?

3. Pentru realizarea producției firma Y face următoarele cheltuieli: cheltuieli cu materiile prime, materiale, semifabricate, combustibil, (capital circulant): 450.000 u.m.; amortizarea este de 20% din valoarea capitalului fix de 1.000.000 u.m., iar salariile reprezintă 30% din valoarea adăugată. Veniturile obținute din vânzarea produselor anuale (cifra de afaceri) sunt de 1.000.000 u.m.

Să se determine:

a) valoarea adăugată;
b) costul producției;
c) profitul obținut;

d) rata profitului în funcție de cost;
e) rata profitului în funcție de cifra de afaceri (C.A).

4. Ce cantitate de bunuri trebuie să producă o firmă „A" pentru a se afla la pragul de rentabilitate, dacă prețul de vânzare este de 4000 u.m., costurile variabile totale de 800.000 u.m., iar costurile fixe totale de 100.000 u.m?

N.B.: Pentru răspuns, precizăm că prin prag de rentabilitate se înțelege acel nivel al producției realizate de întreprindere la care venitul total = costul total; deci acel nivel de producție la care se acoperă costurile prin vânzarea produselor la prețul pieței.

Deci, U.T = p x Q
CT = CF + CV
4000 x Q = 800.000 + 100.000
de unde: $Q = \frac{900.000}{4000} = 225$ bucăți

c) Referitoare la dobândă:

1. Ce sumă totală va trebui să restituie o bancă după un an unui deponent care a creat la începutul anului un depozit de 1.000.000 lei, cu o rată a dobânzii de 255%pe an?

2. Care a fost rata anuală a dobânzii percepută de o bancă pentru un credit ştiind că împrumutul a fost de 1.000.000 lei, iar după 6 luni la scadență a primit 1.300.000 lei?

3. Ce profit realizează o bancă acordând un credit de 100.000.000 u.m. pe o perioadă de 1 an, cu o rată a dobânzii de 50%, iar cheltuielile de funcționare ale băncii au reprezentat 20% din câştigul său?

4. Care este marja ratei dobânzii în tabelul nr. 2 din acest capitol?

D. Bibliografie

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Economie*, Editura All Beck, Bucureşti, 2003, capitolele XIV, XV, XVI, p. 326-375.

2. D. Heyne, *Modul economic de gândire – Mersul economiei de piață*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1991, p. 201-223; 233-249

3. Legea salarizării nr. 14/1991

4. Legea nr. 414 din 26 iunie 2002 privind impozitul pe profit.

Capitolul 9

MACROECONOMIA. VENITUL, CONSUMUL ŞI INVESTIȚIILE

Macroeconomia este acel segment al economiei politice care studiază şi analizează procesele şi fenomenele la scara economiei naționale. Principalele ei probleme sunt:

- ***a) măsurarea rezultatelor activității la nivelul întregii economii şi caracterizarea acestora prin indicatori corespunzători;***
- ***b) repartizarea venitului, consumul, economiile şi investițiile; echilibrul economic şi creşterea economică;***
- ***c) dezechilibrele, formele şi implicațiile lor ş.a.***

I. Indicatorii macroeconomici

Statistica țărilor dezvoltate cu economie de piață şi unele organisme economice internaționale folosesc două grupe de indicatori macroeconomici finali şi anume: produsul intern şi produsul național. Determinarea lor se realizează cu ajutorul Conturilor Naționale.

Produsul intern se determină ca produs intern brut (PIB) şi produs intern net (PIN), iar produsul național se calculează ca produs național brut (PNB) şi produs național net (PNN).

Aceşti indicatori mai poartă denumirea de *agregate ce caracterizează situaţia globală a economiei şi se obţin prin însumarea operaţiunilor elementare efectuate de diferiţi agenţi economici. Principalul indicator macroeconomic este produsul intern brut.*

Pentru înţelegerea modului cum se formează acest indicator vom porni de la procesul de producere a bunurilor analizate însă printr-un concept teoretic mai cuprinzător: *produsul global, total (sau social)* prin care înţelegem totalitatea bunurilor create în toate ramurile economiei naţionale în decursul unei perioade determinate (de exemplu, într-un an).

Privite în *forma lor fizică* şi din punct de vedere al stadiului de prelucrare, bunurile care compun produsul global (total) se pot împărţi în trei categorii:

a) *produse primare*, obţinute în ramurile primare ale economiei (agricultură, ramurile extractive, silvicultură);

b) *produse intermediare*, care au parcurs anumite etape de prelucrare, fără a se încheia procesul;

c) *produse (bunuri) finale sau finite*, care au încheiat procesul de prelucrare şi urmează să intre în consumul oamenilor ca bunuri de consum sau în procesul investiţional, ca bunuri de investiţii (maşini, utilaje, construcţii etc.)

În valoarea produsului global (total) se reflectă următoarele componente:

a) consumurile intermediare, reprezentate prin materii prime, materiale auxiliare, combustibilul, semifabricatele utilizate la producerea bunurilor;

b) valoarea capitalului fix transferată corespunzător uzurii fizice şi morale – amortizarea;

c) valoarea nou creată în procesul de producţie şi care în practică se concretizează în următoarele: salarii şi contribuţii asupra salariilor, profit şi dobândă,

impozite legate de producţie, inclusiv taxa pe valoarea adăugată etc.

1. *Produsul intern brut reprezintă valoarea de piaţă exprimată în bani, a producţiei de bunuri materiale şi servicii finale create în decursul unei perioade de timp, de regulă într-un an, de agenţii economici care îşi desfăşoară activitatea în interiorul ţării.*

În formă valorică, el se determină scăzând din valoarea totală a bunurilor materiale şi serviciilor produse în perioada respectivă valoarea bunurilor şi serviciilor consumate în scopul producerii acestor bunuri, adică a consumurilor intermediare.

El este format din:

a) valoarea nou creată (inclusiv impozitele pe produs (TVA));
b) amortizarea capitalului fix.

PIB se poate calcula în primul rând prin metoda de producţie:

$$\text{PIB în preţuri de piaţă} = VAB + IP + TV - SP,$$

unde: VAB = valoarea adăugată brută (preţuri de bază)
IP = impozite pe produs, inclusiv TVA;
TV = taxele vamale;
SP = subvenţiile pe produs şi pentru import.

Se mai folosesc: metoda cheltuielilor, bazată pe însumarea consumului final, a cheltuielilor pentru formarea brută a capitalului fix, a variaţiei stocului şi a soldului, import – export (E – I), şi metoda repartiţiei, caz în care:

$$PIB = R + EBE + IPRI - SE,$$

unde: R = remunerarea salariaţilor,
EBE = excedentul brut de exploatare;
IPR = impozite legate de producţie şi de import;
SE = subvenţiile de exploatare şi de import;

(Anuarul statistic al României, 2001, p. 271)

Dacă din PIB se deduce valoarea capitalului fix consumat (amortizarea) atunci se obţine produsul intern net.

Bunurile şi serviciile care alcătuiesc produsul intern brut sunt destinate pentru satisfacerea următoarelor categorii de trebuinţe;

a) consumul gospodăriilor (consumul privat şi personal)
b) consumul public (guvernamental);
c) înlocuirea elementelor fizice ale capitalului fix (maşini, utilaje, etc.) uzate şi scoase din funcţiune sau formării capitalului fix;
d) creşterea stocului de capital al economiei;
e) export net.

2. *Produsul naţional brut reprezintă valoarea brută, curentă, de piaţă a bunurilor şi serviciilor finale produse într-un an, de agenţii economici care aparţin ţării respective (naţionali), indiferent unde îşi desfăşoară activitatea, în interior sau exterior.*

El se determină după formula:

PNB = PIB plus producţia finală brută a agenţilor economici care îşi desfăşoară activitatea în afara ţării respective minus producţia finală brută a agenţilor străini care îşi desfăşoară activitatea în interiorul ţării.

Dacă din PNB se elimină amortizarea (sau consumul de capital fix aferent componentelor mai sus enunţate) se obţine produsul naţional net.

Bunurile economice luate în calculul tuturor acestor indicatori se evaluează la *preţurile de achiziţie ale factorilor de producţie, precum şi la preţurile pieţei*; în funcţie de acestea şi indicatorii respectivi se exprimă în cele două feluri de preţ, rezultând anumite diferenţe între ei. Preţurile pieţei sunt mai mari decât preţurile factorilor deoarece cuprind şi obligaţii fiscale – impozite indirecte (taxa pe valoare adăugată, taxe vamale) – plătite de cumpărători.

Produsul național net exprimat în prețurile pieței mai poartă denumirea de venit național.

Din această analiză desprindem concluzia că noțiunea de „intern" din denumirea acestor indicatori, desemnează faptul că produsul sau venitul respectiv este rezultatul activității tuturor agenților economici care acționează într-o țară, indiferent de apartenența lor (rezidenți); noțiunea de *„național*" reflectă ceea ce creează toți agenții aparținând țării respective, indiferent dacă ei activează în interiorul sau în afara țării. Noțiunea de *„brut"* pune în evidență includerea în indicatorul respectiv a unor elemente de muncă materializate în maşini, utilaje, construcții etc.. – elemente ale capitalului fix, în timp ce noțiunea de „*net*" evidențiază faptul că indicatorul respectiv exclude consumul de capital fix, cuprinzând numai valoarea nouă.

II. Utilizarea venitului. Venitul şi consumul

Întocmai ca şi venitul fiecărei gospodări sau firme, şi venitul național este supus unui proces de repartizare-utilizare pentru satisfacerea trebuințelor. Fiecare agent economic se manifestă în viață ca producător de bunuri şi servicii, precum şi în calitate de consumator. Ca urmare, venitul său se va repartiza atât pentru consum personal, cât şi pentru cumpărarea factorilor de producție, necesari pentru activitatea de producție şi deci pentru manifestarea calității sale de întreprinzător. În primul caz, agentul economic este *cumpărător-consumator*, iar în cel de-al doilea caz el este *consumator-investitor*.

Prin urmare, venitul gospodăriei ca şi venit național se utilizează, în ultimă instanță, în două direcții: *pentru consum şi pentru investiții*.

Ceea ce se alocă pentru consum ia forma cheltuielilor făcute de gospodării şi de stat, pentru cumpărarea bunurilor necesare satisfacerii trebuinţelor, individuale şi colective.

Partea din venit care nu se cheltuieşte pentru consum se economiseşte îmbrăcând forma economiilor. J.M. Keynes definea economiile drept surplusul venitului peste cheltuielile pentru consum.

Prin urmare, din punct de vedere al destinaţiei pe care o capătă:

$$V = C + S$$

în care:
V = venitul (individual sau naţional; menţionăm că la Keynes, venitul este simbolizat cu Y)
C = consumul;
S = economiile (saving).

Consumul poate fi exprimat mai întâi, ca mărime absolută, printr-o valoare anumită, să spunem 8.000 unităţi monetare, dintr-un venit de 10.000 u.m.

El poate fi exprimat ca raport între consumul total şi venitul total, ceea ce ne indică *rata consumului, adică ponderea cheltuielilor pentru consum în totalul venitului.*

$$\textit{Rata consumului} \quad -c = \frac{C}{V} = 8.000 \div 10.000 = 0{,}8$$

sau :

$$\textit{procentual}: \quad \frac{8.000}{10.000} \cdot 100 = 80\%$$

Din relaţia de mai sus se poate deduce o relaţie funcţională importantă, după care mărimea consumului depinde de următorii factori:

a) rata consumului (sau coeficientul consumului);
b) mărimea venitului.

Deci: $C = c \cdot V$

La o rată a consumului dată, consumul total este cu atât mai mare, cu cât este mai mare venitul.

La un venit dat, atunci când creşte rata consumului se diminuează corespunzător partea economisită. Creşterea consumului, fără a se diminua economiile este posibilă numai pe baza creşterii mai accentuate a venitului, sau dacă sporul venitului este mai mare decât sporul consumului.

În lucrarea sa principală, *Teoria generală a folosirii mâini de lucru, a dobânzii şi a banilor*, economistul J.M. Keynes a împărţit factorii care acţionează asupra mărimii şi evoluţiei cheltuielilor pentru consum în obiectivi şi subiectivi. Între aceştia el a analizat următorii:

- mărimea şi dinamica salariilor;
- modificări neprevăzute ale valorii capitalului neluate în considerare în calculul de previzionare a venitului;
- modificări ale raportului de schimb dintre bunurile prezente şi bunurile viitoare, determinată de modificările puterii de cumpărare a banilor;
- modificările politicii fiscale;
- schimbarea aşteptărilor în ceea ce priveşte raportul dintre nivelul actual şi nivelul viitor al venitului;
- tendinţa oamenilor de a folosi venitul pentru menţinerea nivelului de viaţă;
- tendinţa de creştere a diferenţei dintre venit şi consum o dată cu creşterea venitului ş.a.

Generalizând, J.M. Keynes a formulat „*Legea psihologică fundamentală*" potrivit căreia *„oamenii înclină să-şi mărească consumul atunci când venitul lor creşte, dar nu cu atât cu cât creşte venitul"*.

Dacă, de exemplu venitul creşte de la 10.000 unităţi monetare (din exemplul anterior) la 15.000 u.m., consumul nu

va creşte în aceeaşi proporţie (de la 8.000 u.m. la 12.000 u.m.) ci numai la 10.000 u.m., ceea ce înseamnă o creştere cu 2.000 u.m.

Prin urmare, la o creştere dată a venitului ΔV, are loc o creştere a consumului ΔC, dar ΔV >ΔC, ceea ce înseamnă că raportul este pozitiv, dar subunitar.

Raportul este numit de economistul englez înclinaţia marginală spre consum, notată cu $c` = \frac{\Delta C}{\Delta V}$, acest raport arată cu cât va creşte consumul la o creştere cu o unitate a venitului. În exemplul de sus, sporul venitului este de 5.000 u.m. (15.000 – 5.000), sporul consumului este de 2.000, iar rata marginală a consumului este:

$$0,4 \cdot \frac{2.000\ u.m. \cdot (10.000\ -8.000}{5.000\ u.m. \cdot (15.000\ -10.000\ )}$$

Înclinaţia marginală spre economii arată, de asemenea, cu cât se măresc economiile atunci când venitul creşte cu o unitate. De unde rezultă egalitatea:

$$\Delta V = \Delta C + \Delta S$$

unde: ΔV = sporul venitului;
ΔC = sporul consumului;
ΔS = sporul economiilor.

Un procedeu statistic de studiere a consumului populaţiei utilizat în mai multe ţări este reprezentat de bugetele de familie. Ele sunt organizate de instituţia de specialitate statistică şi se bazează pe înregistrări sistematice efectuate de către gospodării familiale desemnate şi pun în evidenţă evoluţia veniturilor şi a consumurilor după necesităţile vitale ale existenţei: hrană, îmbrăcăminte, locuinţă etc. – în raport cu mediul urban şi rural, în funcţie de venituri etc.

III. Economiile şi investiţiile

Partea de venit care nu se consumă reprezintă economiile agenților economici, adică rezultatul economisirii, ca proces de reținere a unei părți din venit de la cheltuire.

Funcția de economisire se exprimă prin ecuația:

$$S = V - C$$

Ponderea economisirii în venit este denumită *înclinația medie spre economisire sau rata economisirii* (simbolizată prin s), care se determină ca raport între economii şi venit:

$$s = \frac{S}{V}$$

În exemplul nostru inițial, în care din 10.000 unități monetare venit, 8.000 u.m. reprezintă consumul:

$$S = 10.000 - 8.0000 = 2.000 \text{ u.m.}$$

De ude rata economisirii (notată cu s):

$$s = \frac{2.000}{10.000} = 0,2 \qquad \text{sau procentual:}$$

$$s = \frac{2.000}{10.000} \cdot 100 = 20\%$$

Raportul dintre variația, modificarea (sau în cazul nostru) sporul economiilor şi variația venitului este numit în teoria economică înclinația marginală spre economii (s'):

$$s` = \frac{\Delta S}{\Delta V}$$

În exemplul nostru, variația (sporul) venitului este de 5.000 u.m., iar sporul economiilor este de 3.000 u.m.

De unde: $s` = \frac{\Delta S}{\Delta V} = \frac{3.000\,u.m}{5.000\,u.m} = 0,6$

Înclinaţia marginală spre economii arată cu cât cresc economiile atunci când venitul creşte cu o unitate monetară. Ea este un număr pozitiv, dar subunitar.

Din relaţia de calcul a înclinaţiei marginale spre consum şi a înclinaţiei marginale spre economii rezultă că:

s' = 1 – c' c' = 1 – s'

deci: s' + c' = 1

În exemplul nostru: 0,4 + 0,6 =1

Funcţia de economisire poate fi individuală sau colectivă, la scară naţională.

La scară individuală, mărimea economiilor şi investiţiilor depinde, în primul rând, de mărimea venitului. O familie cu venituri mici cheltuieşte cea mai mare parte a venitului sau chiar întregul venit pentru consum. Posibilităţile de economisire sunt mult mai mari la gospodăriile sau firmele cu venituri mari sau foarte mari.

Economiile depind, în al doilea rând, şi de înclinaţia spre economisire şi ea depinde de factori multipli de ordin economic, psihologic etc., între care: nevoia de a crea rezerve pentru cheltuieli şi situaţii neprevăzute; nevoia de a se asigura pentru bătrâneţe, precum şi de a întreţine anumite persoane; dorinţa de a fructifica o parte din venit prin dispunere spre fructificare, îndeosebi atunci când dobânda este favorabilă; dorinţa de a se simţi independent, în libertate şi siguranţă; crearea de condiţii pentru a realiza unele proiecte de afaceri în viitor; tendinţa de a lăsa avere moştenitorilor, avariţie. Aceste mobiluri pot fi sintetizate astfel: prevedere, prudenţă, calcul şi dorinţa de prevenire a riscurilor asumate; independenţă, spirit de afacere, sete de propăşire, spirit de demonstraţie şi mândrie.

La scara economiei naţionale economiile joacă un rol hotărâtor în realizarea progresului atunci când ele sunt folosite în mod corespunzător.

Păstrate în forma de lichiditate, tezaurizate, ele nu exercită o funcție economică, productivă.

Economiile pot căpăta următoarele destinații: investiții pentru achiziționarea de noi utilaje şi punerea în funcție de noi capacități de producție; plasamente în valori imobiliare, în vederea obținerii de venituri etc.

În analiza sa, care a urmărit îndeosebi contribuția venitului şi economiilor la crearea de locuri de muncă şi la ocuparea forței de muncă J.. Keynes a pornit de la egalitatea dintre economii şi investiții (S = I).

Investițiile reprezintă partea de venit utilizată pentru formarea capitalului, pe două componente:

a) creşterea volumului capitalului fix, prin achiziționarea de noi maşini, utilaje, construcții sau prin dezvoltarea şi modernizarea acestora;

b) creşterea stocurilor de capital circulant (materii prime, materiale etc.)

Investițiile au un rol esențial în dezvoltarea economică, în creşterea producției şi a venitului național. Pentru relevarea acestei relații, Keynes a folosit noțiunea de multiplicator al investițiilor. El se determină ca un raport între creşterea producției sau a venitului (ΔV) şi sporul (creşterea) investițiilor (ΔI) şi se notează cu K.

$$K = \frac{\Delta V}{\Delta I}$$

Multiplicatorul investițiilor reprezintă coeficientul de creştere a venitului național (sau produsului intern brut) cu un volum de investiții adițional şi arată că la o sporire a investițiilor față de o situație sau un nivel dat, venitul (individual sau național) *va creşte cu o mărime de K ori mai mare decât sporul investițiilor.*

Pornind de la formula de mai sus, aceasta înseamnă că:

$$V = K \cdot I$$

Ţinând seama că nu numai venitul total, ci şi sporul de venit se împarte pe cele două destinaţii - consum şi investiţii – şi că, deci: $\Delta V = \Delta C + \Delta I$, se poate deduce că $\Delta I = \Delta V - \Delta C$.

Dacă în relaţia de calcul al multiplicatorului investiţiilor $\Delta K = \frac{\Delta V}{\Delta I}$ înlocuim pe $\Delta I = \Delta V - \Delta C$ se obţine:

$$K = \frac{\Delta V}{\Delta V - \Delta C}.$$

Împărţind ambii termeni ai raportului cu ΔV, vom obţine:

$$K = \frac{1}{1 - \frac{\Delta C}{\Delta V}}$$

Înlocuind $\frac{\Delta C}{\Delta V}$ cu c', care reprezintă înclinaţia marginală spre consum, se obţine o altă exprimare a multiplicatorului $K = \frac{1}{1 - c`}$ sau, dacă avem în vedere relaţiile demonstrate anterior între înclinaţiile marginale spre consum şi spre economie, după care c' + s' = 1, rezultă: $K = \frac{1}{s`}$.

Aceasta înseamnă că *multiplicatorul investiţiilor este inversul înclinaţiei marginale spre economisire s'.*

Întrucât înclinaţia marginală spre economisire are valoare pozitivă şi subunitară, multiplicatorul investiţiilor va fi supraunitar.

Relaţiile de interdependenţă dintre înclinaţia marginală spre economii (s') şi multiplicatorul investiţiilor K pot fi relevate şi cu ajutorul următoarelor date:

Dacă	c' =1/2	s = 1/2	K = 2
	c' =4/5	s = 1/5	K = 5
	c' =9/10	s = 1/10	K = 10

Înclinația sau incitația agenților economici pentru investiții în condițiile economiei de piață depinde de o serie de factori, între care cei mai importanți sunt următorii:

- cererea de investiții;
- rata dobânzii în economie şi raportul ei față de rata profitului;
- măsura în care îşi asumă riscul întreprinzătorul sau cel care dă banii cu împrumut;
- fluctuațiile cotidiene ale profiturilor la investițiile existente;
- frecvența sau numărul întreprinzătorilor optimişti;
- modul în care statul se implică în organizarea directă a investițiilor;
- situația existență în economia mondială ş.a.

Experiența dezvoltării economico-sociale pune în evidență concluzia că *investițiile reprezintă procesul economic fundamental care determină creşterea venitului național, iar această creştere creează premisa unei noi creşteri a consumului şi economiilor, adică un nou stimulent pentru a introduce noi factori de producție în economie.*

Efectele pozitive ale investițiilor asupra economiei sunt multiple şi complexe: crearea de noii locuri de muncă; înlocuirea şi modernizarea aparatului de producție; creşterea şi diversificarea ofertei de bunuri şi servicii, condiții mai bune de viață.

A. Teme pentru dezbatere

1. Ce înțelegeți prin PIB, PIN, PNB şi venitul național? Explicați rolul acestora şi diferențele dintre indicatorii respectivi.

2. Ce este şi ce rol îndeplineşte economisirea în societate?

3. În ce constau deosebirile dintre economii şi investiții şi ce corelație a stabilit J.M. Keynes între aceste noțiuni?

4. Ce este multiplicatorul investițiilor şi care sunt factorii care influențează incitația spre investiții?

B. Teste grilă şi probleme

1. Produsul global reprezintă:

a) totalitatea bunurilor materiale de care dispune societatea la un moment dat;

b) totalitatea bunurilor materiale create în toate ramurile economiei naționale în decursul unei perioade determinate (de exemplu 1 an);

c) valoarea nou creată de societate în decurs de 1 an.

2. Din punct de vedere fizic şi al stadiului de prelucrare, bunurile care compun produsul global cuprind:

a) produsele primare;
b) produsele intermediare;
c) produse finale;
d) produsele destinate exportului.

3. Produsul intern brut reprezintă:

a) parte a venitului național;
b) amortizările;
c) valoarea de piață, exprimată în bani, a producției de bunuri materiale şi servicii finale create în decursul unei perioade de timp de agenții economici care îşi desfăşoară activitatea în interiorul țării.

4. Care din următoarele formule de determinare a produsului intern brut sunt corecte?

a) PIB = PG (brut) – Consumurile intermediare;
b) PIB = VAB + IP + TV – SP

în care: VAB = valoarea adăugată brută (în prețuri de bază)
IP = impozit pe produs + TVA;

TV = taxele vamale;
SP = subvenţiile pe produs şi pentru import.

c) ambele a) şi b)

5. Creşterea mai accentuată a consumului intermediar faţă de produsul intern brut, are ca rezultat:

a) creşterea eficienţei economice;
b) scăderea eficienţei economice;
c) menţinerea constantă a eficienţei economice.

6. Care din următoarele relaţii sunt corecte?

a) PIB = PNN – A;
b) PGB = PIB + A;
c) PIN = PIB + A;
d) PNN = PNB –A;
e) PNB = PGB – A;
f) PIN = PIB – A.

7. Explicaţi semnificaţia următoarelor egalităţi şi precizaţi care sunt corecte:

a) V = C – S;
b) V = C + I;
c) S = V – C;
d) I = V – S.

C. Dicţionar

Contabilitatea naţională - un ansamblu coerent de conturi şi tabele care oferă o imagine sistematică, comparabilă şi completă a activităţii economice a unei ţări. Principalele conturi naţionale utilizate în contabilitatea naţională sunt: contul de producţie (C1); Contul de exploatare (C2); Contul de venituri (C3):. Contul de utilizare a veniturilor (C4); Contul de capital (C5); Contul financiar (C6); contul „restul lumii”.

Determinarea conturilor naţionale pentru România s-a făcut începând cu anul 1989, pe baza principiilor şi metodologiei Sistemului European de Conturi Economice Integrate (SEC 1979), din 1998 se aplică SEC 1995. Prin SEC 1995 sistemul conturilor naţionale a fost mult dezvoltat.

Consumul final al gospodăriilor populaţiei - însumează toate bunurile şi serviciile utilizate pentru satisfacerea directă a nevoilor umane individuale ale gospodăriilor;

Consumul final al administraţiei publice (sau private) - reprezintă valoarea serviciilor nedestinate pieţei, produse de administraţie publică (sau privată) în folosul colectivităţii sau al unor grupe de gospodării.

Consumul final total - însumează consumul final al gospodăriilor populaţiei, al administraţiei publice şi administraţiei private.

„Restul lumii” - reprezintă conturile prin care se reflectă operaţiunile desfăşurate între unităţile din ţară şi unităţile din celelalte ţări.

Valoarea adăugată brută - reprezintă soldul contului de producţie, exprimat (măsurat) prin excedentul valorii bunurilor şi a serviciilor produse peste valoarea bunurilor şi serviciilor consumate în producţie; acest sold exprimă valoarea nou creată. (Anuarul Statistic al României, 2001, pag. 268 şi urm.)

D. Bibliografie

1. Gh. Creţoiu, V. Cornescu şi Ion Bucur, *Op.cit.*, capitolul XVII

Capitolul 10

ECHILIBRUL ECONOMIC ŞI DEZECHILIBRELE

Funcționarea normală a economiei naționale şi asigurarea optimă a celor necesare oamenilor şi societății implică realizarea anumitor corelații/proporții între procesele economice şi îndeosebi între producție şi consum, între economii şi investiții, între venituri şi cheltuieli, între cererea şi oferta globală etc.

I. Echilibrul economic

Pentru definirea echilibrului economic se porneşte de la conceptul similar adoptat de ştiințele naturii: „Echilibrul este starea macroscopică a sistemelor materiale (corpuri) capabile de transformare, ce se formează sub acțiunea reciprocă a unor forțe externe, respectiv interne, stare ce rămâne invariabilă în timp". Dacă se modifică acțiunea reciprocă, respectiv parametrii care caracterizează mărimea respectivă, atunci se modifică şi echilibrul.

În condițiile economiei de piață se porneşte de la premisa că există *două reguli de bază care ghidează comportamentul agenților economici şi anume: producătorii urmăresc maximizarea profitului în condițiile unor prețuri date, iar*

consumatorii urmăresc maximizarea funcţiilor de utilitate, în raport de restricţiile de venit de care dispun.

Ca rezultat al acţiunii agenţilor economici *se stabileşte o stare de concordanţă (un echilibru economic) între elementele interdependente şi toate variantele necesare a fi corelate ale activităţii economice şi sociale*. Astfel de concordanţe (echilibre) se stabilesc între cerere şi ofertă pe diferitele pieţe: piaţa bunurilor economice, piaţa monetară, a capitalului, a forţei de muncă etc., cunoscute sub denumirea de echilibre parţiale. Din confruntarea cererii cu oferta pe ansamblul pieţelor rezultă echilibrul general.

Echilibrul economic general (macroechilibrul) reprezintă starea spre care tind toate pieţele: cea a bunurilor şi serviciilor, cea monetară, a capitalului şi a muncii, precum şi piaţa naţională în ansamblul ei, stare caracterizată printr-o concordanţă relativă a cererii cu oferta în diferitele lor segmente, abaterile dintre ele încadrându-se în limite considerate normale, nesemnificative pentru dezvoltarea economico-socială.

Echilibrul îmbracă diferite forme şi anume:

a) *După manifestarea în timp*, echilibrul este de două feluri: echilibru dinamic pe termen scurt şi echilibru dinamic pe termen lung.
b) *După conţinutul proceselor economice şi modul de exprimare a rezultatelor*: echilibru material, valoric şi al resurselor de muncă.

- *Echilibrul material* exprimă starea de concordanţă relativă dintre oferta globală sub aspect cantitativ, calitativ şi structural.
- *Echilibrul valoric* exprimă concordanţa relativă dintre diferitele structuri valorice ale rezultatelor economice, ca de exemplu: echilibrul monetar, financiar, bugetar, valutar etc.

- *Echilibrul resurselor de muncă* exprimă concordanța relativă dintre factorul uman disponibil şi necesitățile de muncă ale unităților economice.
- Echilibrul ecologic, între economie şi mediul natural.

II. Condițiile de echilibru pe diferite piețe

Din punct de vedere teoretic, echilibrul economic cuprinde înainte de toate, *egalitatea dintre ofertă şi cerere pe piața bunurilor economice şi serviciilor,* în funcție de evoluția acestui raport, având loc adoptarea deciziilor de către agenții economici.

Ca urmare, *pentru toate piețele, condiția de echilibru general este ca oferta globală (Y) să fie egală cu cererea globală (D).*

$$Y = D$$

Pe diferitele piețe echilibrul economic se prezintă astfel:

1. *În domeniul pieței bunurilor economice şi a serviciilor*, dacă se are în vedere faptul că cererea globală cuprinde cererea pentru bunurile de consum (C) şi cererea pentru bunurile de investiții (I), iar venitul (producția) este destinată consumului (C) şi economiilor (S), se obțin următoarele relații:

$$D = C + I$$

$Y = C + S$ de unde, pe baza relației $Y = D$, rezultă că:

$$C + S = C + I$$

Prin simplificare (eliminarea termenului comun), se ajunge le una din ecuațiile de echilibru ale teoriei lui Keyne: $S = I$.

2. *Economia națională nu se dezvoltă izolat de economia şi piața mondială*. De aceea, teoria echilibrului economic general porneşte de la ipoteza deschiderii economiei spre exterior, legăturile cu piața mondială realizându-se în primul rând prin importuri şi exporturi. Importul, notat cu H, supli-

mentează oferta pe piața internă, iar exportul (E) măreşte cererea totală. Ca urmare, relația de echilibru devine:

$$Y + H = D + E, \text{ sau } C + S + H = C + I + E$$

În formă mai simplă şi generală, echilibrul economic implică şi condiția egalității exporturilor cu importurile (E = H). Mai mult, diferența dintre economii şi investiții (S – I) trebuie să fie egală cu soldul dintre export şi import (E – H).

3. Pe piața monetară se realizează atunci când cantitatea de monedă oferită pe piață este egală cu cererea de monedă, ambele laturi ale egalității trebuind să fie în concordanță deplină cu cererea şi oferta de bunuri şi servicii, adică:

$$Ym = Dm,$$

unde: Ym = oferta de bani;
Dm = cererea de bani.

Dacă se iau în calcul şi factorii care influențează oferta de bani, adică masa monetară (M), viteza de rotație a banilor (V), volumul global al tranzacțiilor pe piață (T) şi nivel general al prețurilor (P), condiția de echilibru devine:

$$MV = PT,$$

unde: MV = oferta reală de bani;
PT = cererea reală de bani.

4. Pe piața muncii, unde oferta de forță de muncă (YL) se întâlneşte cu cererea de muncă (CL), condiția de echilibru este exprimată de relația:

$$YL = CL$$

5. În fine, astăzi nu poate fi vorba de echilibru general fără echilibru ecologic, care ține seama de ceea ce savantul Nicolae Georgescu-Roegen numea „contribuția perenă a naturii".

La nivel macroeconomic, aceasta înseamnă formularea şi adoptarea unei strategii ferme, precum şi a unui set de

instrumente de ordin economic, tehnic, juridic şi instituţional cu ajutorul cărora protejarea resurselor naturale şi a mediului înconjurător să fie efectivă şi durabilă, iar satisfacerea cerinţelor generaţiilor prezente să nu afecteze interesele generaţiilor viitoare.

Luate în interdependenţa lor, toate acestea alcătuiesc componente esenţiale ale echilibrului general.

„Luarea în considerare a principiului ecologic înseamnă, pe de o parte, tratarea naturii ca unic rezervor general de resurse cu diferite calităţi şi grade de accesibilitate în timp, iar pe de altă parte, ca un receptor general, pentru efluenţi, deşeuri şi alte asemenea consecinţe ale producţiei, repartiţiei, circulaţiei şi consumaţiei, în interacţiunea şi cu consecinţele lor asupra stării naturii şi societăţii omeneşti...

În baza principiului ecologic, ştiinţa economică reprezintă o ştiinţă a omului din punctul de vedere al intereselor sale materiale, de existenţă şi dezvoltare liberă atât în contextul relaţiilor sociale, cât şi ca parte a naturii, de a cărei soartă depinde." (Nicolae N. Constantinescu, *Principiul ecologic în ştiinţa economică*. Discurs de recepţie rostit la Academia Română, 24 martie, 1993. În *Reforma economică*, Editura Economică, 1993, p. 119)

III. Dezechilibrele economice

În economie se pot forma şi dezechilibre. Cele mai importante cazuri de dezechilibre sunt următoarele:

a) Excesul de ofertă pe piaţa bunurilor economice şi pe piaţa muncii, ceea ce are ca rezultat atât o producţie fără desfacere, cât şi subocuparea forţei de muncă (şomajul).

În acest caz, dezechilibrul economic generează o stare de presiune ale cărei trăsături sunt: resursele nu sunt utilizate

integral, subutilizarea capacităţilor de producţie care generează risipă, concurenţa mai puternică între vânzători.

b) Excesul de cerere pe piaţa bunurilor şi serviciilor şi excesul de ofertă pe piaţa muncii. Dacă excesul de ofertă pe piaţa muncii înseamnă şomaj, surplusul de cerere pe piaţă a mărfurilor este rezultatul unei producţii mai mici, al penuriei. În acest caz, dezechilibrele de pe piaţa mărfurilor iau forma absorbţiei.

În stare de absorbţie apar următoarele fenomene: concurenţa este numai între cumpărători; producătorii găsesc cumpărători pentru tot ce se produce; vânzătorul are posibilitatea să selecteze cumpărătorii; cumpărătorul nu are posibilitatea de a alege; stimulenţii producătorilor pentru calitate scad.

Dezechilibrele economice peste anumite limite afectează profund economia, conducând la crize, inflaţie, şomaj, şi degradarea condiţiilor de viaţă.

Criza economică reprezintă o ruptură a echilibrului între oferta şi cererea de bunuri şi servicii care conduce la restrângerea sau chiar prăbuşirea producţiei şi comerţului, la „răsturnarea" brutală a conjuncturii economice, a mediului de afaceri, precum şi la deteriorarea condiţiilor de viaţă ale oamenilor. Crizele îmbracă forme diferite şi au intensitate diferită de la ţară la ţară şi de la o perioadă la alta. Cea mai cuprinzătoare este criza economică de supraproducţie, care apare pe fondul contradicţiilor dintre producţie şi consum.

IV. Inflaţia

4.1. Conceptul de inflaţie

Inflaţia este un fenomen economico-social complex al epocii noastre, care afectează în proporţii diferite multe ţări. *Inflaţia reprezintă un dezechilibru de ansamblu al economiei*

între masa monetară şi volumul producţiei de bunuri şi servicii, însoţit de două tendinţe majore şi anume: creşterea generalizată a preţurilor şi scăderea puterii de cumpărare a banilor.

Nu orice creştere a preţurilor este o creştere inflaţionistă. Astfel creşterea sezonieră a preţurilor la anumite produse înaintea sărbătorilor nu este o creştere inflaţionistă.

Creşterea inflaţionistă prezintă o serie de caracteristici şi anume:

- este o creştere generală, neuniformă şi neegală a preţurilor la diferitele grupuri de mărfuri;
- este o creştere de durată, şi nu un fenomen conjunctural;
- este o creştere cumulativă, creşterea preţurilor unor produse antrenând în lanţ şi creşterea preţurilor celorlalte produse;
- creşterea preţurilor prezintă şi aspecte economico-sociale patologice, afectând condiţiile de viaţă ale categoriilor sociale cu venituri fixe.

Din punct de vedere al *ordinii de mărime*, inflaţia este de mai multe feluri şi anume:

a) **Inflaţia târâtoare (latentă),** caracterizată printr-o creştere medie anuală a preţurilor de 3-4%, care duce la creşterea lentă a preţurilor, fără zguduiri economice;

b) **Inflaţia moderată**, în care preţurile cresc cu 5-10%;

c) **Inflaţia galopantă**, în care preţurile cresc anual cu peste 20%, provocând dezechilibre economice şi sociale;

d) **Hiperinflaţia** este forma cea mai periculoasă a inflaţiei, în care preţurile cresc la intervale scurte de timp, antrenând dezechilibre generale în economia

națională cu efecte sociale dureroase pentru majoritatea populației.

Pentru fostele țări socialiste aflate în tranziție la economia de piață, aprecierea inflației *se face prin corelarea dinamicii inflației cu unii indicatori de exprimare a dinamicii macroeconomice*. După acest criteriu se disting: creşterea economică neinflaționistă, creşterea economică inflaționistă, stagflația şi slumpflația.

Stagflația caracterizează acea stare a economiei în care inflația coexistă cu absența creşterii economice, cu stagnarea sau chiar scăderea producției.

Slumpflația este expresia coexistenței inflației galopante cu recesiunea economică, cu scăderea importantă a producției.

4.2. Cauzele inflației

Inflația ca fenomen complex are cauze multiple:

1) **Cauza monetară a inflației** constă în faptul că la baza creşterii prețurilor, stă creşterea excesivă a masei monetare în raport cu cantitatea de mărfuri existentă pe piață.

Creşterea masei monetare este cauzată de:

- emisiunea de monedă fără legătură cu cerințele economiei reale ale circulației mărfurilor
- crearea de monedă scripturală de către bănci fără legătură cu economia reală;
- creşterea vitezei de rotație a masei monetare, anticipările monetare.

2) **Dezechilibrul dintre cerere şi ofertă**, creşterea cererii şi rigiditatea ofertei.

Excesul cererii în raport cu oferta are multiple surse şi anume:

- excesul cererii de consum a populației care poate proveni fie din tezaurizare (economisire), fie

din creşterea salariilor fără o creştere corespunzătoare a productivității muncii;

- excesul cererii de stat, care provine din cheltuielile bugetare, care constituie o premisă a inflației;
- creşterea necontrolată a cheltuielilor publice, finan-țate, dintr-un buget deficitar.

3) **Inflația prin costuri**. Principalii factori care determină creşterea costurilor şi implicit creşterea prețurilor sunt următorii:

- sporirea de către stat a sarcinilor fiscale ale între-prinderilor în scopul obținerii de venituri destinate acoperirii cheltuielilor publice;
- creşterea salariului mediu ca rezultat al presiunii salariaților şi sindicatelor în condițiile în care indicele salariului mediu, este superior indicelui productivității muncii;
- creşterea prețurilor la produsele importate, în special a prețurilor la materii prime, combustibil, energie, care se repercutează în costul producției interne ş.a.

4.3. Consecințele inflației şi politici antiinflaționiste

Consecințele inflației, cunoscute şi sub denumirea generică de „costuri", sunt negative atât pentru populație cât şi pentru societate, deoarece:

- În primul rând, creşterea inflaționistă a prețurilor determină reducerea puterii de cumpărare a salaria-ților şi mai ales a oamenilor cu venituri fixe;
- În al doilea rând, prin devalorizarea banilor pe care o antrenează, inflația provoacă modificări în

com-portamentul agenţilor economici, alimentând ten-dinţele speculative, devalorizând economiile acumulate şi descurajând investiţiile productive.

- În al treilea rând, inflaţia accentuează scăderea pu-terii de cumpărare a monedei naţionale în raport cu alte monede.
- În al patrulea rând, ea măreşte cheltuielile publice şi dezorganizează finanţele ţării.

Lupta împotriva inflaţiei constituie o problemă majoră a politicii economice.

În perioada postbelică au fost definite şi folosite următoarele strategii de luptă împotriva inflaţiei: în ţările dezvoltate cu economie de piaţă: „îngheţarea preţurilor"; „îngheţarea veniturilor şi cheltuielilor publice din bugetul statului" etc..

Din analiza teoriilor şi practicilor de până acum se desprind următoarele concluzii:

1) **În primul rând inflaţia trebuie abordată totdeauna în contextul istorico-social dat al fiecărei ţări şi perioade.** Din acest punct de vedere, ceea ce particularizează tranziţia de la o economie hipercentralizată la cea de piaţă, este amploarea şi complexitatea problemelor şi dezechilibrelor care se împletesc cu inflaţia şi criza. Ca urmare, inflaţia nu poate fi abordată după modelul economiilor dezvoltate, în care structurile producţiei materiale, precum şi mecanismele economiei de piaţă sunt aşezate printr-o evoluţie îndelungată, iar comportamentul agenţilor economici este adaptat la mecanismele economiei de piaţă.

2) **În al doilea rând**, dată fiind această trăsătură **lupta contra inflaţiei** nu se poate rezuma la pârghii monetare, ci **trebuie să aibă la bază redresarea producţiei de bunuri şi servicii şi refacerea echilibrului material şi de piaţă – cererea şi oferta globală.** În această abordare lupta contra inflaţiei se duce atât la nivel macro-social de către autorităţile guvernamentale, cât şi la nivel micro-social de către întreprinderi.

3) **În al treilea rând**, **lupta contra inflației, implică o politică monetară, de credit şi fiscală echilibrată, sănătoasă, care să încurajeze şi să stimuleze producția, agenții economici, dar care să asigure şi echilibrele necesare în economie.**

Măsurile antiinflaționiste pot fi grupate în două categorii şi anume:

1. **Prima măsură priveşte protecția împotriva scă-derii puterii de cumpărare** şi cuprinde îndeosebi, indexarea salariilor şi altor forme de venituri, (pen-sii, burse etc.), prin care se urmăreşte acoperirea totală sau parțială, a creşterii prețurilor prin sporuri de venituri.

În această categorie de măsuri se mai cuprind şi creşterea dobânzilor pentru economiile păstrate la instituțiile financiare, subvenționarea prețurilor la unele produse de mare consum şi de strictă necesitate etc..

2. **A doua grupă de măsuri trebuie să urmărească refacerea echilibrului economic**, creşterea şi diver-sificarea producției de bunuri şi servicii, creşterea productivității muncii şi întărirea concurenței. Numai în acest fel se pot ataca rădăcinile fenomenului inflaționist.

Lupta împotriva fenomenului inflaționist trebuie cana-lizată în patru direcții şi anume: politica monetară, politica valutară, politica bugetară şi politica bancară.

a) **Politica monetară**.

Obiectivul final al politicii antiinflaționiste este realizarea stabilității relative a puterii de cumpărare a monedei naționale. Ea presupune:

- eliminarea tendinței de creştere a masei monetare fără justificare economică;

- realizarea unui echilibru între cererea solvabilă şi posibilităţile de producţie pentru piaţa internă;
- politică fiscală care să sprijine iniţiativele sănătoase ale producătorilor şi să combată practicile ilicite;
- reducerea şomajului şi restrângerea masei monetare canalizate spre consumul neproductiv.

b) **Politica valutară**. Liberalizarea cursului valutar şi stabilitatea lui în funcţie de cererea şi oferta de valută, implică existenţa unei rezerve valutare corespunzătoare prin exporturi active şi competitive, precum şi prin credite externe destinate intervenţiilor stabilizatoare.

c) şi d) **Politica bugetară şi politica bancară**, trebuie astfel corelate, încât să contribuie la restabilirea echilibrului monetar, prin reducerea deficitului bugetar şi printr-o politică de credite flexibilă, care să asigure lichidităţi pentru agenţii economici şi să prevină totodată emisiunea excedentară de masă monetară, reducerea şi prevenirea blocajelor, promovarea ordinii şi disciplinei în acordarea creditelor şi efectuarea plăţilor.

V. Şomajul

5.1. Definiţia şomajului

Definirea şomajului a fost o problemă mult dezbătută în literatura economică. **Şomajul apare ca rezultat al dezechilibrului dintre cererea de muncă** (numărul locurilor de muncă existente) **şi oferta de muncă** (numărul celor care caută de lucru).

De regulă, sunt consideraţi **„şomeri" persoanele care fac parte din categoria populaţiei active disponibile şi care**

deşi doresc să lucreze, nu găsesc un loc de muncă. Definiția cea mai frecventă pe care o dau specialiştii „şomerului" este următoarea: **orice persoană care caută un loc de muncă remunerat şi care nu are un asemenea loc de muncă în mod curent.**

O largă răspândire o are şi definiția dată „şomajului" de către Biroul Internațional al Muncii – organizație din Sistemul Națiunilor Unite – care elaborează statistici, studii şi analize pe problemele muncii, potrivit căreia **este „şomer" orice persoană care are mai mult de 15 ani şi îndeplineşte cumulativ următoarele condiții:**

- este apt de muncă;
- nu are loc de muncă;
- este disponibil pentru o muncă salarială;
- caută un loc de muncă.

Deşi formulează indicii mai concrete şi mai clare, nici această definiție nu elimină riscul de a lăsa in afara şomerilor anumite persoane care nu muncesc, dar care ar dori să o facă.

Încercând o caracterizare a fenomenului, se poate spune că şomajul **reprezintă o stare negativă a economiei, caracterizată printr-un dezechilibru important al pieței muncii prin care oferta de forță de muncă este mai mare decât cererea de forță de muncă din partea agenților economici.**

5.2. Nivelul şi formele şomajului

1) **Nivelul şomajului** se caracterizează prin intermediul a doi indicatori şi anume: nivel absolut şi nivel relativ

a) **Nivelul absolut al şomajului** exprimă în mărimi absolute numărul şomerilor

b) **Nivelul relativ al şomajului** se determină ca rată a şomajului, calculată ca raport dintre numărul şomerilor şi populația activă disponibilă.

2) **Intensitatea cu care se manifestă şomajul**. **Din punct de vedere al intensității**, şomajul este de două feluri:

a) **şomaj total** care presupune pierderea locului de muncă şi încetarea totală a activității;

b) **şomaj parțial**, adică diminuarea activității depuse cu scăderea duratei săptămânii de lucru şi în mod corespunzător scăderea salariului.

3) **Durata şomajului**, reprezintă timpul scurs din momentul pierderii locului de muncă până la reluarea activității.

4) **Structura (componența) şomajului** se face pe vârste, calificare, domenii de activitate, nivel de instruire, sex etc.

5) **Formele şomajului.**

Se disting mai multe forme de şomaj, în funcție de cauzele care îl generează şi anume:

a) **Şomajul ciclic** (conjunctural) se formează ca urmare a reducerii activității economice, în timpul fazelor de criză (depresiune).

b) **Şomajul structural** este determinat de modificările care au loc în structura economiei pe activități, ramuri şi subramuri.

c) **Şomajul tehnologic** apare ca rezultat al înlocuirii unor tehnologii vechi cu altele noi şi prin restrângerea locurilor de muncă în urma reorganizării întreprinderii.

d) **Şomajul sezonier** este întâlnit în anumite profesiuni în agricultură, construcții, lucrări publice etc.

e) **Şomajul friciional** corespunde perioadei necesare trecerii de la o muncă la altă muncă, sau pentru căutarea primului loc de muncă.

5.3. Cauzele şi implicațiile şomajului

Formarea şomajului reprezintă un proces complex, care cuprinde două laturi:

a) pierderea locurilor de muncă de către o parte a populației;

b) creşterea ofertei de muncă, în condițiile în care cere-rea de muncă nu se modifică în mod corespunzător.

Nivelul şi evoluția şomajului depinde de fazele ciclului, dimensiunile cele mai ridicate întâlnindu-se în fazele descendente, de recesiune şi stagnare. Nivelul şomajului diferă de la o țară la alta, în funcție de numeroşi factori, şi mai ales de caracterul şi trăsăturile creşterii economice.

Principalii factori care conduc la formarea şomajului sunt următorii:

a) insuficiența creşterii economice, sau reducerea acesteia în diferite faze ale ciclului economic;

b) restructurările şi conversiunea economică, sub influența diferiților factori, mai ales a schimbărilor în tehnica şi tehnologia de producție, în structura de ramură şi teritorială a producției;

c) apariția unor noi contingente (generații) pe piața muncii în condițiile în care cererea de locuri de muncă se situează sub nivelul ofertei;

d) solicitările de locuri de muncă din partea unor persoane de vârsta a doua, care se decid să-şi ofere munca pe piață.

Şomajul are implicații negative, nefaste economice, sociale şi umane care nu pot fi ignorate. Aceste consecințe se concretizează în costurile şomajului, care sunt suportate de indivizi, economie şi societate.

Pentru persoanele care devin şomeri, şomajul are aspecte dramatice de ordin material şi moral. Şomerii au veniturile cu mult sub salariul normal, iar posibilitățile de

consum pentru familiile afectate de şomaj sunt substanțial reduse. În plus, statutul de şomer afectează material şi populația activă, care trebuie să contribuie material la ajutorarea şomerilor.

Pentru economie şi societate şomajul are ca rezultat:

- Inutilizarea unei părți din principala avuție (resur-sele de muncă ale țării), fapt ce se repercutează negativ asupra volumului producției, produsului național brut, salariilor şi profitului.
- Existența şomajului diminuează veniturile bugetare (din impozite şi taxe), iar diminuarea veniturilor atrage după sine diminuarea volumului cheltuielilor bugetare.
- Existența şomajului sporeşte cheltuielile statului pentru plata ajutorului de şomaj, funcționarea ofici-ilor de plasare a celor disponibilizați, recalificarea şomerilor etc.

5.4. Măsuri de combatere a şomajului

Şomajul ridică numeroase probleme economice şi sociale atât pe termen scurt, cât şi pe termen mediu şi lung.

A) **Pe termen scurt** se pune problema asigurării unor venituri minime pentru cei afectați, ceea ce se realizează prin ajutorul sau indemnizația de şomaj.

Ajutorul de şomaj se calculează în mod diferențiat, pe categorii de salariați şi vechimea în muncă, avându-se în vedere salariul minim pe economie, indexat, sau ultimul salariu tarifar lunar avut indexat.

Garantarea ajutorului de şomaj constituie o preocupare permanentă a guvernelor, organizațiilor sindicale şi profesionale din toate țările. Ajutorul de şomaj nu poate înlătura însă şomajul, ci se impun măsuri (politici) pentru diminuarea şomajului.

B) **Măsurile pentru diminuarea şomajului** se grupează în trei categorii: măsuri care privesc direct pe şomeri, măsuri care privesc populaţia ocupată, alte măsuri.

a) **Din prima categorie** de măsuri fac parte:

- acţiunile pentru pregătirea, calificarea şi orientarea celor care caută un loc de muncă, sau pentru reintegrarea celor eliberaţi din diferite ramuri ca urmare a restructurărilor tehnologice şi economice;
- investiţiile pentru crearea de noi locuri de muncă şi prin înfiinţarea unor întreprinderi sau activităţi noi.

b) **Măsurile care privesc populaţia ocupată** au ca drept scop pe de o parte să prevină creşterea şomajului iar pe de altă parte să diminueze nivelul şomajului existent.

Astfel de măsuri sunt: reducerea duratei săptămânii de lucru, scăderea vârstei de pensionare, prelungirea duratei şcolarităţii obligatorii, extinderea locurilor de muncă cu program redus, orientarea profesională a tinerilor spre domeniile cele mai dinamice ale activităţilor economico-sociale etc.

A. Teme pentru dezbatere

1. Definiţi echilibrul economic, argumentaţi necesitatea acestuia şi enunţaţi-i formele de manifestare.
2. Ce înţelegeţi prin echilibrul general şi care sunt componentele acestuia?
3. Definiţi şomajul şi analizaţi cauzele şi împrejurările care îl determină.
4. Caracterizaţi conţinutul şi formele inflaţiei.
5. Analizaţi cauzele inflaţiei şi caracterizaţi căile şi măsurile de combatere/prevenire a inflaţiei.

B. Bibliografie

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Economie*, Editura All Beck, 2003, capitolul XVIII

2. Michel Didier, *Economia, regulile jocului*, Editura Humanitas, 1994, 2001, capitolul 13, *Şomajul*, şi capitolul 14, *Inflația*, p. 209-242

Capitolul 11
CREŞTEREA ŞI DEZVOLTAREA DURABILĂ

Moto:

*„Creşterea economică a unei ţări poate fi definită ca o creştere pe termen lung a capacităţii de a livra populaţiei bunuri economice tot mai diversificate, această capacitate crescândă având la bază o tehnologie avansată şi adaptări instituţionale şi ideologice adecvate. Toate cele trei componente ale definiţiei sunt importante." (*Simon Kuznets, Universitatea Harvard, SUA, Premiul Nobel pentru Economie, 1971)

I. Conceptele

Echilibrul este o condiţie de bază a dezvoltării economiei naţionale, dar nu şi suficientă.

Progresul economico-social se bazează în mod hotărâtor pe creşterea economică. „**Creşterea economică** – afirmă doi reputaţi economişti – **este singurul şi cel mai puternic motor care poate genera creşteri pe termen lung ale standardelor de viaţă**. Ceea ce se întâmplă cu standardele noastre de viaţă în timp depinde în primul rând de creşterea venitului naţional (care este măsurat de exemplu de către PIB), în corelaţie cu creşterea populaţiei… O rată de creştere de 3% pe an sporeşte venitul potenţial cu 10% în trei ani, îl dublează în 24 de ani şi îl creşte de patru ori în 48 de ani! (Richard G. Lipsey, K. Alec,

Chrystal, *Economia Pozitivă*, Editura Economică, 1999, p. 21 (686-687))

Creşterea economică este o componentă şi un factor al dezvoltării economice, dar nu se identifică cu aceasta.

Dezvoltarea economică este o formă de manifestare a dinamicii macroeconomice, care presupune pe lângă creşterea economică a ţării, un ansamblu de transformări cantitative, calitative şi structurale, atât în economie, cât şi în cercetarea ştiinţifică şi a tehnologiilor de fabricaţie, în mecanismele de funcţionare a economiei, în modul de gândire şi în comportamentul oamenilor.

Dezvoltarea economică implică şi creşterea economică.

În măsura în care dezvoltarea economică vizează nu numai prezentul, ci şi viitorul, ea devine o dezvoltare economică durabilă. Ea îmbină armonios şi echilibrat realizarea creşterii economice, protecţia mediului înconjurător, justiţia socială şi democraţia.

Atât creşterea cât şi dezvoltarea economică sunt două procese interdependente, care se condiţionează reciproc, având unele trăsături comune şi anume:

a) ambele categorii exprimă un proces continuu de evoluţie pozitivă;

b) înfăptuirea celor două procese presupune alocarea şi utilizarea de resurse economice sporite sau eficien-tizarea folosirii acestora;

c) ambele procese au aceeaşi prioritate şi anume, îmbunătăţirea nivelului de trai şi a calităţii vieţii.

Între aceste două procese există şi unele deosebiri, una dintre ele fiind esenţială şi anume: în timp, creşterea economică vizează doar latura cantitativă a activităţii economice în sensul sporirii produsului naţional pe total şi pe locuitor, dezvoltarea economică are o sferă mai largă de cuprindere, întrucât reflectă şi schimbările calitative din economie.

Indicatorul folosit pentru măsurarea creşterii economice este ritmul anual de creştere a produsului intern brut (PIB) sau produsului național brut (PNB) pe total.

Pentru a elimina influența exercitată de variația prețurilor, indicatorul se determină în prețuri comparabile. Ritmul anual al creşterii PIB (PNB) se determină ca raport între aceşti indicatori de la sfârşitul anului curent şi sfârşitul anului precedent; pe baza relației:

$$R_{1/10}^{Cr.} = \frac{PIB\ (PNB)_1}{PIB\ (PNB)_0}$$

Folosirea prețurilor comparabile la calcularea acestui indicator elimină influența creşterii prețurilor determinată de inflație şi ne arată o creştere economică reală şi nu una nominală.

În cazul în care PIB sau PNB se calculează pe locuitor (ca mărime absolută sau ca ritm), indicatorul evidențiază, un concept mai complex, care implică alături de dimensiunea economică propriu-zisă şi unele aspecte de natură socială.

II. Factorii creşterii economice

Creşterea economică este generată atât de factori direcți cât şi indirecți. Ambele categorii de factori au laturi cantitative şi calitative.

A. *Principalii factori direcți sunt*:

a) Factorii de producție tradiționali, în care se includ: munca, natura şi capitalul;

b) Neofactorii de producție, adică progresul tehnic, inovarea, informația şi cercetarea ştiințifică.

B. *Principalii factori indirecți sunt:*

a) capacitatea de absorbție a pieței interne (cererea agregată);
b) rata economisirii şi a investițiilor (acumularea);
c) dezvoltarea sistemului financiar-bancar (creditul şi piața financiară).

Atât factorii direcți cât şi cei indirecți au atât laturi cantitative cât şi calitative.

Laturile cantitative vizează modificarea volumului factorilor de producție, adică mai multă forță de muncă, un volum sporit de capital şi de investiții.

Laturile calitative vizează sporirea eficienței cu care se consumă fiecare factor de producție.

În funcție de modul de combinare a factorilor de producție, se cunosc trie tipuri de creştere economică şi anume: extensivă, intensivă şi intermediară.

a) *Creşterea economică extensivă* se caracterizează prin contribuția preponderentă a laturilor cantitative ale factorilor de producție la sporirea PIB sau PNB, ceea ce presupune un număr mai mare de lucrători, mai multe maşini şi utilaje, mai multe materii prime etc.

b) *Creşterea economică intensivă* este specifică țărilor avansate din punct de vedere economic. Ea se caracterizează prin faptul că cea mai mare parte a sporului de rezultate macroeconomice se bazează pe aspectele calitative ale factorilor de producție, concretizate în creşterea productivității muncii, valorificarea superioară a materiilor prime, reducerea costurilor pe unitatea de produs şi ridicarea gradului de eficiență în toate domeniile;

c) *Creşterea economică intermediară* are la bază con-tribuția aproximativ egală a celor două laturi (cantitativă şi calitativă). O astfel de creştere poate

fi predominantă într-o țară, în perioade lungi de timp.

III. Creşterea PIB în România

În prețuri curente, valoarea produsului intern brut al României în anii 1990-2000 a crescut, după cum urmează (serie selectivă, miliarde lei, prețuri curente):

1990	1992	1994	1996	1998	2000
857,9	6 029,2	49 773,2	108 919,6	545 730,2	800 308,1

În prețuri comparabile, variația PIB a fost următoarea (variație procentuală anuală):

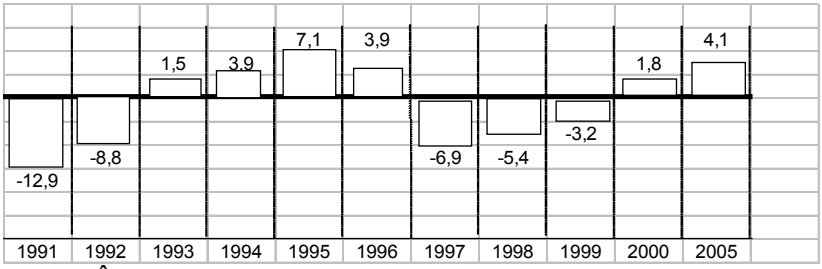

În anul 2001, PIB a crescut cu 4,5% față de 1999, iar în 2002 cu 5,0%. Exprimat în dolari SUA pe locuitor, la paritatea puterii de cumpărare, PIB a evoluat, astfel:

5706 în 1990
6095 în 1995
6442 în 1997
5441 în 1999
5780 în 2001

Ponderea sectorului privat în producerea PIB a crescut de la 45% în 1995 la 70% în anul 2005.

În forma cea mai concentrată, creşterea economică îşi găseşte expresia în mărirea PIB sau a venitului şi, prin aceasta, în multiplicarea posibilităților de consum şi de dezvoltare ale unei națiuni.

Sunt edificatoare calculele din tabelul de mai jos:

Efectul cumulativ al creşterii

	Rata creşterii pe an				
Anul	**1%**	**2%**	**3%**	**4%**	**5%**
0	100	100	100	100	100
10	110	122	135	165	201
30	135	182	246	448	817
50	165	275	448	1 218	3 312
70	201	406	817	3 312	13 429
100	272	739	2 009	14 841	109 660

Sursa: Richard G. Lipsey, K. Alec Chrystal, *Economie pozitivă*, Editura Economică, 1999, p. 687

După cum se poate observa, diferențele mici în ratele (ritmurile) de creştere pot determina diferențe mari şi foarte mari în nivelurile venitului național pe parcursul câtorva decenii. Astfel, pornind de la nivelul 100, la o rată a creşterii de 3% pe an, venitul național sporeşte la 135 (deci cu 35%) în 10 ani şi de 4,48 ori în 50 de ani. Chiar şi o rată de creştere de numai 1% pe an dublează venitul național potențial într-o viață normală de 70 de ani.

Creşterea venitului național se reflectă în condițiile de muncă şi de viață ale oamenilor prin relațiile de repartiție. Cu toate diferențele care apar prin aceste relații, în general, o dată cu creşterea economică sporesc atât veniturile individuale, cât şi resursele disponibile pentru investiții, simultan cu creşterea masei de bunuri materiale şi a serviciilor.

Ca urmare, curba cererii agregate şi curba ofertei agregate se vor deplasa spre dreapta, punând în evidență

creşterea posibilităţilor sau resurselor disponibile. În acest cadru, pe baza creşterii economice, sporesc şi resursele mobilizate prin buget, la dispoziţia societăţii.

Pentru ţările care înregistrează decalaje economice mari faţă de cele dezvoltate, creşterea economică susţinută şi de durată reprezintă factorul hotărâtor al micşorării acestor decalaje. Pe baza datelor din tabelul de mai sus se poate stabili, de exemplu, că dacă două ţări, A şi B, încep de la acelaşi nivel de dezvoltare (venitul naţional pe locuitor) şi dacă în ţara A rata de creştere anuală este de 3% iar în ţara B de 2% pe an, „venitul per capita al lui A va fi dublu faţă de cel al lui B în 72 de ani. puteţi crede că nu contează prea mult dacă economia creşte cu 2% pe an, dar copiii şi nepoţii dumneavoastră vor fi afectaţi."

Evoluţiile economice pe termen lung şi îndeosebi din ultimul secol pun în evidenţă rolul esenţial pe care îl au punctele procentuale ale ratelor de creştere economică înregistrate de ţări care au consolidat mult plutonul ţărilor dezvoltate.

Dinamismul economic al ţărilor industrializate s-a bazat pe câţiva piloni solizi: *respect pentru marile echilibre economice; economisirea şi investiţii mai mari pentru echipare tehnică şi modernizare; investiţii mari în capital uman; inovaţii intense şi cuprinzătoare; largă deschidere spre piaţa mondială*.

Sunt, de asemenea, edificatoare pentru progresul economic şi schimbarea locului în economia mondială, evoluţiile rapide din zona Asiei de Sud-Est. Reuşitelor acestor ţări s-au bazat pe armonizarea pârghiilor şi mecanismelor economiei de piaţă cu intervenţia statului, şi îndeosebi, pe *respectarea şi promovarea consecventă a unor principii fundamentale, între care, pe prin plan, se situează următoarele: menţinerea „marilor echilibre", inflaţie redusă, economisire ridicată şi consum moderat; finanţe publice sănătoase; investiţii mari în*

formarea mâinii de lucru; promovarea consecventă şi amplă a inovațiilor tehnice; deschiderea activă spre piața mondială; prețuri libere de a se ajusta în cadrul dreptului de proprietate protejat prin lege; sistem politic stabil.

Pentru țările aflate mult în urma celor menționate, realizarea unei creşteri economice reale, *susținute şi sănătoase*, pe termen lung este singura soluție pentru apropierea de țările dezvoltate şi mai ales pentru afirmarea mai activă în economia mondială tot mai interdependentă şi globală.

IV. Dezvoltarea durabilă

Conceptul de creştere economică a fost şi obiectul unor analize critice, afirmându-se, cu temei, pe de o parte, că el nu pune în evidență finalitatea creşterii, iar pe de altă parte, că o creştere necontrolată, preponderent extensivă este devoratoare de resurse. În acest context s-a formulat conceptul dezvoltării durabile, fundamentat în raportul „Viitorul nostru comun", prezentat Conferinței Mondiale privind Mediul şi Dezvoltarea, ținută în 1987 la Rio de Janeiro. Conceptul era definit ca „*..acel mod de dezvoltare care satisface necesitățile actualei generații fără a compromite şansele generației viitoare de a-şi satisface propriile nevoi*". Ulterior, Banca Mondială a definit dezvoltarea durabilă ca „…acel proces prin care politicile de dezvoltare şi de protecție a mediului, se bazează pe o comparație a costurilor cu beneficiile; astfel încât să se asigure protecția mediului, concomitent cu creşterea bunăstării sociale"

Conceptul respectiv implică schimbări esențiale în calitatea proceselor de creştere şi dezvoltare: redimensionarea creşterii în sensul conservării resurselor naturale; satisfacerea nevoilor esențiale pentru muncă, hrană, energie, apă, locuințe şi asistență medicală pentru toți locuitorii; o creştere sustenabilă a

populației; conservarea bazei de resurse; restructurarea tehnologică şi punerea sub control a riscurilor acesteia etc.

A. Teme pentru dezbatere

1. Definiți conceptul de creştere economică şi analizați rolul acesteia în procesul dezvoltării economico-sociale.

2. Analizați factorii creşterii economice şi caracterizați rolul fiecăruia în acest proces.

3. Când a fost formulat conceptul de dezvoltare durabilă şi care este deosebirea dintre acest concept şi cel de creştere economică?

B. Teste-grilă

1. Care din următoarele afirmații cu privire la creşterea şi dezvoltarea economică sunt corecte?

a) ambele noțiuni au conținut identic
b) sunt noțiuni diferite dar interdependente
c) orice creştere economică este şi o dezvoltare economică
d) orice dezvoltare economică presupune şi o creştere economică
e) reprezintă dezvoltare economică numai acea creştere asociată cu modificările structurilor economice, politice şi sociale cu modul de viață, cu calitatea vieții şi conştiinței umane

2. Care din următorii factori ai creşterii economice sunt de natură calitativă?

a) sporirea volumului muncii prestate la scară macroeconomică
b) calificarea şi motivarea în muncă a lucrătorilor

c) productivitatea muncii
d) înzestrarea tehnică a muncii
e) volumul de resurse naturale şi de echipamente de producţie folosite
f) lărgirea capacităţilor de producţie folosite
g) productivitatea capitalului real
h) obţinerea economiilor prin reducerea costurilor medii pe unitatea de produs, ca rezultat al promovării tehnologiilor moderne

3. Avem de-a face cu o creştere economică intensivă atunci când:
a) sporesc factorii de producţie
b) creşte productivitatea muncii;
c) se reduc costurile medii
d) creşte calitatea forţei de muncă
e) sunt recuperate terenurile nefolosite

C. Bibliografie

1. Gh. Creţoiu, V. Cornescu şi I. Bucur, *Economie*, Editura All Beck, Bucureşti, 2003, p. 465-495

2. Simon Kuznets, *Creşterea economică modernă: concluzii şi consideraţii*. În: *Laureaţii Nobel în economie. Discursuri de recepţie*, vol. 1, Academia Română, Centrul Român de Economie comparată şi consensuală, 2001, p. 111-137

Capitolul 12
ECONOMIA (PIAȚA) ŞI STATUL

Moto:

„Fără îndoială, piața constituie o puternică forță motrice a creşterii economice. Dar nu încercați să faceți următorul pas şi să propuneți că statul este o rămăşiță inutilă a trecutului. Statul joacă un rol cheie, asigurând climatul de siguranță în care pot înflori pieţele, favorizând evitarea extremităților care pot să apară atunci când ele (pieţele) nu sunt de nimic îngrădite (limitate). Înflorirea economiei contemporane depinde de susținerea echilibrului necesar şi repartizării corecte a obligațiilor între piață şi guvern." (Paul Samuelson, Profesor emerit, Institutul Tehnologic din Massachusetts, Laureat al Premiului Nobel pentru economie; William D. Nordhaus, Profesor de Economie, Universitatea Yale – SUA)

I. Confruntări teoretico-ideologice

Relația dintre piață şi stat sau, mai cuprinzător, dintre economie şi stat, a format obiectul unor ample dezbateri. Începutul acestora se situează în confruntarea dintre **fiziocrați,** care aşa cum s-a arătat în primul capitol al cursului, au formulat pentru prima dată principiul nonintervenției factorului subiectiv, politic în economie şi **mercantilişti**, care susținuseră ferm rolul activ al statului în economie.

În timp, s-au format două curente majore de gândire economică:

a) gândirea clasică şi neoclasică a fundamentat principiile liberalismului economic, exprimat foarte sintetic prin formula *„laissez faire, laissez passer, le monde va de lui-même”*. Cu anumite reconsiderări şi nuanţări, acest slogan se regăseşte şi în lumea contemporană, mergând uneori până la absolutizare. Un exemplu: În lucrarea „Demain le Capitalisme”, apărută în 1978, Henry Lepage, referindu-se la întrebarea „Ce politică economică pe termen lung trebuie să depună naţiunii o mişcare liberală afirma: „Răspunsul meu va fi brutal şi simplu: NICI UNA! Într-adevăr, fac parte dintre cei care consideră că o vom duce cu atât mai bine, cu cât vom avea mai puţină politică- economică.„ (p. 416)

b) Keynesismul, (J.M. Keynes) care aşa cum s-a arătat în primul capitol al cursului „Economie” (Editura All Beck, 2003, p. 13-14), respingea legea lui J.B. Say şi fundamenta ideea că echilibrul economic, realizat în formă stabilă la subocupare, nu poate fi obţinut decât de către stat prim mecanismele de reglare a cererii agregate.

Şi în cadrul acestei orientări au existat forme de absolutizare, cu consecinţe negative pentru economie. Exemplu: totalitarismul de diferite forme.

Din confruntarea acestor două curente a rezultat o a treia orientare care depăşeşte unilateralismul. Şi formulează ideea unei sinteze. Profesorul Paul Antony Samuelson este unul dintre teoreticienii acestei orientări. Foarte simplu această concepţie a fost explicată (de un economist francez) astfel:

„ Nimic nu este perfect în această lume….Piaţa îşi are defectele ei, dar nici statul nu este alb ca zăpada. A miza totul pe una sau pe celălalt sau cealaltă ar fi un mare risc.

Fiecare are nevoie de celălalt. **Piaţa fără reguli şi legi nu ar fi decât o maşină nebună, fără direcţie şi fără coerenţă. Statul fără contra-puterea nu numai economică,**

ci şi politică a pieței s-ar transforma repede într-un monstru rece care macină oamenii şi îi sărăceşte. Trebuie deci să se cântărească cu grijă şi avantajele şi inconvenientele respective." (André Fourçans, *Explicându-i fiicei mele… economia*, Editura Eurosong&Book, 1998, p.129)

II. Premisele şi factorii intervenției statului în economie

Există mai multe premise şi factori obiectivi şi subiectivi care determină necesitatea intervenției sau a exercitării unui important rol economic de către stat.

1. Premisa obiectivă cea mai evidentă o constituie *creşterea complexității procesului de dezvoltare economico-socială*. Această complexitate decurge, înainte de toate, din aprofundarea diviziunii sociale a muncii, ca urmare, pe de o parte, a progresului științei şi tehnologiei, a creşterii rolului transformator al acestora, iar pe de altă parte, a diversificării structurilor de ramură şi pe subramuri ale economiei fiecărei țări. Toate acestea conduc la sporirea şi diversificarea cererii, agregate, precum şi la amplificarea legăturilor economice dintre agenții economici, precum şi dintre ramurile şi subramurile economiei.

Toate acestea măresc nevoia de coeziune şi organizare a activității la scara economiei naționale.

2. Creşterea rolului științei şi tehnologiei amplifică şi volumul cheltuielilor necesare pentru finanțarea activității de cercetare şi dezvoltare, precum şi a resurselor destinate pregătirii cadrelor. O parte importantă din aceste cheltuieli reprezintă investiții pe termen lung, ale căror efecte economice nu apar decât în timp sau comportă riscuri pe care nu şi le asumă întreprinzătorii particulari.

3. Necesitatea asigurării resurselor pentru creşterea şi educarea tinerelor generaţii, precum şi pentru protecţia socială a categoriilor sociale defavorizate şi vârstnice.

4. Imperfecţiunile pieţei, denumite uneori şi „eşecurile pieţei".

5. Necesitatea protecţiei mediului înconjurător.

O caracterizare foarte sintetică a evoluţiei acestui proces rezultă şi din citatul următor:

„Se poate afirma cu deplină certitudine că în secolul XX, politica a fost influenţată masiv de controversele privitoare la dimensiunile şi puterile adecvate pentru state. Secolul a început cu o lume liberală prezidată de principalul stat al lumii, Marea Britanie. Anvergura activităţilor statale nu era extrem de amplă în Anglia, în afara domeniului militar, iar în Statele Unite era chiar mai restrânsă. Nu existau impozite pe venit, programe de combatere a sărăciei sau reglementări pentru siguranţa alimentaţiei. Pe măsură ce secolul avansa, trecând prin războaie, revoluţii, crize economice şi din nou războaie, acea ordine liberală a lumii s-a dezmembrat, iar statul liberal minimalist a fost înlocuit în multe părţi ale globului cu un stat cu mult mai centralizat şi mai activ... În timp ce sectoarele de stat cheltuiau, la începutul secolului, în majoritatea ţărilor din Europa de Vest şi în Statele Unite, doar cu puţin peste zece la sută sin produsul intern brut (PIB), până în anii optzeci ajunseseră să cheltuie aproape cincizeci la sută (sau chiar şaptezeci la sută, în cazul Suediei Social Democrate)." (Francis Fukuyama, *Construcţia Statelor. Ordinea mondială în secolul XXI*, Editura Antet, 2004, p. 10-11)

II. Funcţiile statului şi rolul său economic

Factorii menţionaţi s-au impus treptat, determinând amplificarea intervenţiei statului în economie. Pe această bază

în literatura economică au fost formulate numeroase consideraţii şi teorii referitoare la funcţiile economice ale statului. Mulţi dintre autori folosesc clasificarea funcţiilor generale ale statului formulată de R.A. Musgrave: a) *alocarea eficientă a resurselor; b) distribuţia corectă a veniturilor; c) stabilizarea macroeconomică*. (Richard A. Musgrave, Peggy B. Musgrave, *Public Finance in Theory and Practice*, Mc. Grawshill Internn Edition, 1989).

În alte lucrări se enunţă următoarele funcţii: de protecţie; de producţie (productivă); de redistribuire. P.A. Samuelson şi W. Nordhaus analizează următoarele trei funcţii economice ale statului:

1. Pentru asigurarea eficienţei statul se străduieşte să depăşească asemenea imperfecţiuni sau „eşecuri" ale pieţei cum sunt monopolul şi poluarea mediului;

2. Statul asigură utilizarea echitabilă a impozitelor şi cheltuielilor, prin redistribuirea veniturilor;

3. Statul stimulează cu ajutorul impozitelor, cheltuielilor şi reglării monetare, **creşterea şi stabilizarea macroeconomică**, reducând nivelul şomajului şi al inflaţiei.

Imperfecţiunile pieţei îmbracă multe forme, analizate, pe scurt în capitolul despre concurenţă. P. Samuelson afirmă că „modelul unor preţuri prea ridicate şi al unor producţii prea mici oferite pe piaţă reprezintă indicatorul (expresia) ineficienţei determinate de concurenţa imperfectă.

Într-o accepţie mai largă se apreciază că există şase categorii importante de imperfecţiuni ale pieţei:

- bunurile publice;
- externalităţile;
- insuficienţa informaţiilor;
- monopolul;
- redistribuirea veniturilor şi bunurilor de merit;
- ciclul de afaceri şi crizele.

Soluționarea acestora reprezintă baza intervenției statului în economie. Prin „eşecuri" ale pieței se desemnează acele efecte sau aspecte de ineficiență şi inechitate care apar în mecanismul pieței şi care nu pot fi corectate decât prin intervenția unui factor din afara mecanismului piața-statul.

Bunurile publice sunt acele bunuri la care au sau trebuie să aibă acces orice cetățean, iar accesul oricui nu diminuează posibilitățile de consum/utilizare ale celorlalți. Intră în această categorie: apărarea (securitatea) națională; ordinea publică; iluminatul străzilor ş.a.

Bunurile de merit sunt acele bunuri pe care guvernul le impune oamenilor sau face eforturi pentru a-i încuraja să le utilizeze.

Externalitățile sunt efectele (produsele) rezultate din activitatea unor agenți economici şi care influențează negativ sau pozitiv alți agenți sau alte persoane. Exemplul cel mai elocvent de externalități negative îl constituie **poluarea.**

Externalități pozitive: efectul benefic al cheltuielilor făcute de stat pentru educație şi calificare de care întreprinderile beneficiază (fără să plătească).

IV. Forme de intervenție

Interdependența dintre stat şi economie a apărut cu multe secole în urmă, ea amplificându-se pe măsura dezvoltării economico-sociale.

Forma cea mai evidentă au reprezentat-o impozitele (fiscalitatea), percepute de autoritățile statale, pe baza cărora se formau veniturile, ca baza a acoperirii cheltuielilor organizațiilor (autorităților) statale.

Proporția resurselor mobilizate de sectorul public a variat de la țară la țară, marcând o anumită creştere, însă până

în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ea oscila între 5% şi 8% din venitul naţional.

Din punct de vedere al doctrinei, mercantilismul susţinea în mod ferm (chiar dacă făcea cu diferenţe importante de la o ţară la alta) intervenţia statului în economie, în vederea creşterii avuţiei naţionale. În acest scop, statul trebuia să acţioneze asupra comportamentelor individuale, în sprijinul binelui comun.

Ca o critică la această tendinţă filosoful englez Thomas Hobbes (1588-1679) în „Leviatham, sau materia, forma şi puterea unui stat ecleziastic şi civil" (1651) a lansat formula **statului jandarm**.

Gândirea clasică şi doctrina literalismului economic, prin doctrina „laissez faire" au promovat nonintervenţionismul statal şi au condus la teoria **statului minimal**.

La începutul primului război mondial, chiar dacă după 1870 se generalizase impozitul pe venit în toate ţările vest-europene, cheltuielile totale ale statului nu depăşeau 12% procente decât în Franţa şi Germania. Războiul, criza economică mondială din 1929-1933 şi urmările ei, precum şi aplicarea ideilor lui J.M. Keynes de intervenţie în orientarea economiei atât prin bugetul de stat, cât şi prin politica creditului şi a dobânzii, au contribuit la creşterea considerabilă a ponderii cheltuielilor guvernamentale în PIB, pe ansamblul ţărilor dezvoltate (inclusiv SUA, Canada, Japonia) de la 11,9% în 1913 la 22,4% în 1937, iar după cel de al doilea război mondial la 28% în 1960, 34,6% în 1970 şi 43,5% în 1980.

Au crescut investiţiile publice pentru dezvoltarea infrastructurii economice şi a unor întreprinderi industriale, au avut loc naţionalizări de întreprinderi (în timpul şi după cel de al doilea război mondial); au crescut mult cheltuielile pentru dezvoltarea ştiinţei, învăţământului şi a sănătăţii s-au amplificat acţiunile finanţate de stat.

În acest fel, sfârşitul anilor 1930 a marcat trecerea de la sintagma „statul minimal" la ceea ce avea să capete denumirea de

„statul providenţă” sau „statul bunăstării”. În multe ţări au crescut mult şi cheltuielile militare şi achiziţiile de stat legate de înzestrarea armatei. Odată cu toate acestea au crescut **dimensiunile bugetelor guvernamentale şi ale datoriei publice**.

Creşterea accentuată a cheltuielilor şi deficitelor bugetare, criza economică de la mijlocul anilor '70 aii secolului XX şi amplificarea puternică a inflaţiei în ţările capitaliste dezvoltate în această perioadă au reintensificat dezbaterile teoretico-ideologice pe problemele rolului statului, în economie, marcând creşterea criticilor la adresa Keynesismului şi intervenţionismului statal, precum şi a tezei „statului providenţă” („statului bunăstării”), din partea reprezentanţilor neoliberalismului economic şi neoconservatorismului (denumite, uneori ca reprezentând componente ale ideologiei Noii Drepte).

În acest cadru venirea la putere a unor guverne cu această orientare a fost însoţită de reducerea cheltuielilor cu destinaţie socială şi de privatizarea (reprivatizarea unor întreprinderi publice).

Cu toate acestea, statul joacă un rol important în economia ţărilor dezvoltate deşi gradul de intervenţie şi formele acesteia marchează multe diferente.

În ceea ce priveşte mărimea preocupărilor şi a cheltuielilor în beneficiul oamenilor, în literatura economică s-au identificat trei modele:

a) modelul cel mai liberal („laissez-faire”), în cadrul căruia statul asigură avantaje minime pentru categoriile cu venituri mici (sistemul nord-american);
b) modelul social – democrat, în care statul asigură o gamă largă de servicii fără plată sau plată redusă, pornind de la cerinţele asigurării solidarităţii sociale (Suedia şi alte ţări);
c) modelul bazat pe datoria statului de a asigura bunăstarea socială şi solidaritate, mai degrabă din

punct de vedere al securităţii sociale decât al egalităţii (Germania).

V. Rolul economic al statului: politica economică

Implicarea statului în economie a îmbrăcat două forme esenţiale: directă şi indirectă.

A. **Implicarea indirectă** s-a concretizat, în forme mai restrânse încă din primele faze a dezvoltării economiei capitaliste şi a constat îndeosebi în crearea şi favorizarea creării cadrului instituţional şi juridic al economiei de piaţă: garantarea şi apărarea proprietăţii private şi a libertăţii de organizare a producţiei şi comerţului; organizarea sistemelor monetare naţionale; crearea şi perfecţionarea normelor şi principiilor care reglementează relaţiile contractuale dintre agenţii economici. Chiar şi crearea **ordinii de drept** reprezintă o premisă esenţială a desfăşurării normale a tranzacţiilor economice.

B. **Implicarea directă** îmbracă forme şi metode diferite, aflate sub influenţa a numeroşi factori de ordin politic, economic, social, interni şi externi.

Intensitatea şi metodologia acestora se pot modifica de la o etapă la alta şi în concordanţă cu condiţiile concrete ale ţării.

1. Mecanismul de bază prin care statul acţionează direct asupra economiei îl reprezintă impozitele, directe şi indirecte, **achiziţiile publice şi plăţile de la buget**.

Impozitele, directe şi indirecte, stau la baza formării veniturilor bugetului de stat. Ele nu măresc venitul naţional, dar redistribuind o parte din veniturile agenţilor economici în favoarea statului, acţionează direct asupra intereselor puterii de cumpărare şi eficienţei agenţilor economici.

Plățile sau alocațiile bugetare realizează transferul unei părți din veniturile bugetare în favoarea unor categorii determinate de agenți economici sau de oameni (categorii sociale defavorizate etc.). Nici ele nu măresc venitul național, dar măresc veniturile beneficiarilor şi modifică structura consumului (şi indirect a producției).

Achizițiile publice de bunuri şi servicii acționează de asemenea, asupra structurii cererii şi a producției. Un efect mult mai complex şi mai mare asupra economiei îl exercită *investițiile* realizate din resurse bugetare, ele contribuind la crearea de locuri de muncă şi la creşterea capacităților de producție şi de export.

2. O altă formă de intervenție directă o reprezintă orientarea activităților agenților către realizarea unor obiective formulate anticipat de către organe guvernamentale sub următoarele denumiri:

- strategii de dezvoltare economică şi socială pe termen mediu şi lung pentru întreaga economie, pentru anumite ramuri sau domenii,
- programe, prognoze sau chiar planuri de dezvoltare generale, sectoriale sau teritoriale. Acestea pot avea caracter imperativ pentru unitățile din sectorul public şi indicativ pentru sectorul privat.
- comenzii şi achiziții de stat, care impulsionează anumite ramuri, sectoare şi unități economice.

3. **Stabilizarea şi echilibrul macroeconomic**, prin care se urmăreşte realizarea următoarelor patru obiective - considerate multă vreme „Patrulaterul magic".

a) Creşterea economică;
b) Combaterea inflației, stabilitatea prețurilor şi a puterii de cumpărare a bunurilor;
c) Ocuparea forței de muncă;
d) Echilibrul balanței de comerț exterior.

La acestea se adaugă şi cerința echilibrului ecologic.

4. Alte forme care au fost sau pot fi utilizate sunt: proprietatea publică şi întreprinderile publice, care fac din stat un agent economic, dar prin organizare corespunzătoare (regii autonome sau companii naţionale).

În ultimă instanţă implicarea statului în economie se concretizează prin **politica economică a guvernului**. Ea se defineşte ca un ansamblu de ţinte, măsuri şi metode cu ajutorul cărora se acţionează pentru armonizarea acţiunilor tuturor categoriilor de agenţi economici şi organizaţii precum şi pentru orientarea principalelor procese din economia naţională cu cerinţele creşterii venitului naţional şi al ridicării nivelului de viaţă materială şi spirituală a oamenilor.

Politica economică poate avea o sferă mai largă sau mai restrânsă de aplicare, dar ea are următoarele componente: politica financiar-bugetară; politica monetară şi valutară; politica dezvoltării sectoriale şi în profil teritorial; politica socială; politica în domeniul resurselor şi protecţiei mediului ş.a.

Pe baza celor prezentate în acest capitol se poate da următoare reprezentare schematică a interacţiunii dintre economie (de piaţă) şi stat.

Instrumentele şi măsurile folosite în politica economică sunt diverse şi cu efecte variate. Clasificate după criteriul naturii lor, ele se împart în trei mari grupe: administrative, economice şi instituţional-organizatorice.

Măsurile administrative sunt cele destinate a sigura cadrului juridic al activităţii economice: legi adoptate de parlament, ordonanţe guvernamentale, alte reglementări şi decizii care privesc orientarea şi organizarea activităţii economice la nivel macroeconomic. Important este ca aceste instrumente şi măsuri să fie oportune, transparente, foarte bine gândite şi aplicate cu fermitate şi respectate.

Statul şi economia

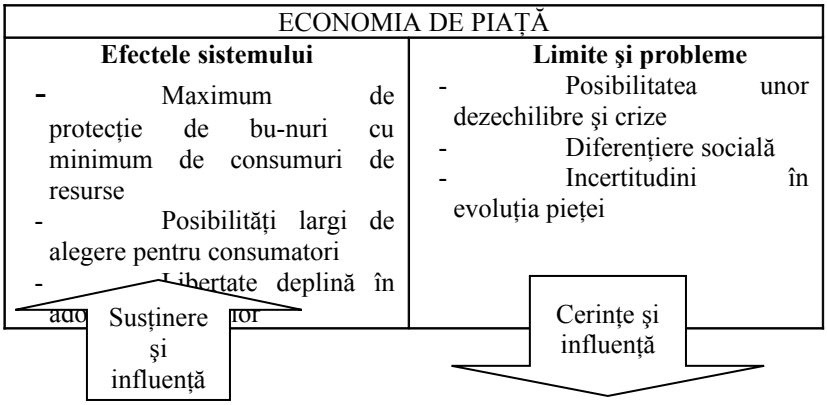
ECONOMIA DE PIAŢĂ
Efectele sistemului
- Maximum de protecţie de bu-nuri cu minimum de consumuri de resurse
- Posibilităţi largi de alegere pentru consumatori
- Libertate deplină în
Limite şi probleme
- Posibilitatea unor dezechilibre şi crize
- Diferenţiere socială
- Incertitudini în evoluţia pieţei
Susţinere şi influenţă
Cerinţe şi influenţă

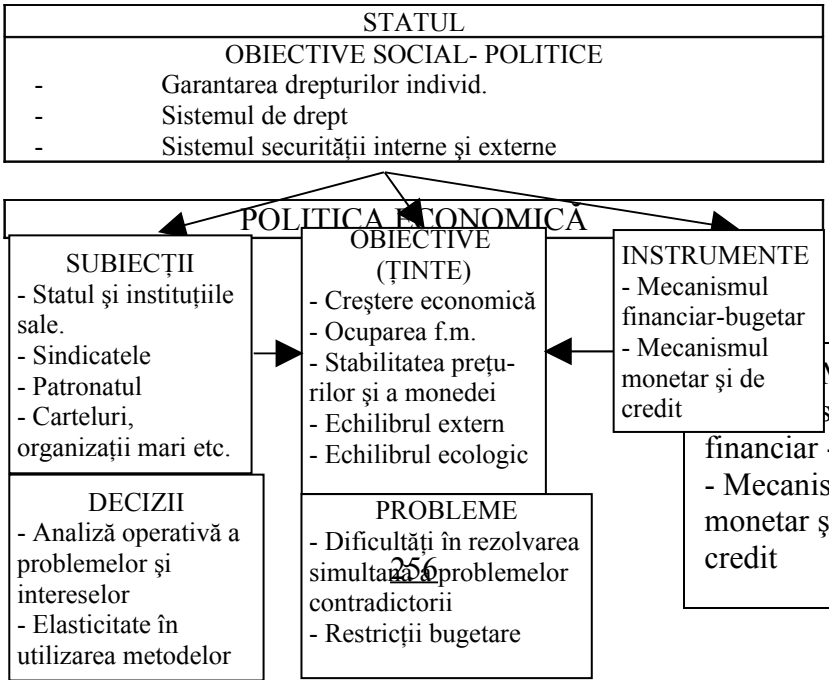

Măsurile (instrumentele) de natură economică sunt cele care imprimă şi transmit nu atât indicaţii şi reguli imperative, cât influenţe şi acţiune asupra intereselor şi comportamentului agenţilor economici în adoptarea propriilor decizii în alocarea resurselor şi în desfăşurarea activităţii lor; ele acţionează în ultimă instanţă asupra cererii şi ofertei agregate de bunuri şi de factori de producţie, asupra laturilor structurale şi sociale ale economiei etc..

În această categorie se cuprind:

- măsurile de natură fiscal-bugetară;
- politica monetară şi de credit;
- programele economice şi sociale;
- măsuri în domeniul preţurilor, veniturilor ş.a.
- prognozele.

Măsurile de natură instituţional-organizatorică.

Menţionăm că în teoria instituţionaliştilor şi mai ales a neoinstituţionaliştilor (Douglas North, Oliver Williamson ş.a) prin termenul de instituţii se desemnează regulile, normele şi obiceiurile sociale în cadrul cărora se desfăşoară interacţiunea indivizilor în societate, precum şi constrângerile şi stimulentele care modelează interacţiunea umană.

Spre deosebire de instituţii, organizaţiile iau naştere, ca forme şi cadru, prin care se folosesc (exploatează posibilităţile create de instituţii). În această viziune, instituţiile sunt reguli, iar organizaţiile sunt jucători.

În abordarea din acest capitol al cursului înţelegem prin instituţii următoarele:

- drepturile (relațiile) de proprietate (privată, publică, mixtă);
- structurile constituite în fiecare etapă al puterii de stat, centrale, locale ş.a.;
- compartimentele instituțional-organizatorice prin care se realizează programele şi prognozele economice;
- sistemul informațional economic;
- instituțiile destinate a îndeplini funcțiile ce decurg din integrarea economică a țării în U.E., precum şi în circuitul economic internațional.

Țelul fundamental al acestor instrumente şi măsuri îl reprezintă realizarea echilibrului între cererea globală şi oferta globală. În viziunea Keynesiană, acest țel se realizează prin acțiunea prioritară asupra cererii totale (şi efective), atât cu ajutorul pârghiilor de natură fiscal – bugetară, cat şi al politicii dobânzii şi creditului. În viziunea **concepțiilor monetariste** contemporane, echilibrul general se realizează acționând asupra ofertei globale, de combaterea inflației prin politica dobânzii şi creditelor.

Constituția României, revizuită prin Legea nr. 429/2003 caracterizează astfel economia actuală a țării noastre şi îndatoririle statului român:

Economia şi finanțele publice

(1) Economia României este economie de piață, bazată pe libera inițiativă şi concurență.

(2) Statul trebuie să asigure:

a) libertatea comerțului, protecția concurenței loiale, crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producție;

b) protejarea intereselor naționale în activitatea econo-mică, financiară şi valutară;

c) stimularea cercetării ştiinţifice şi tehnologice naţio-nale, a artei şi protecţia dreptului de autor;
d) exploatarea resurselor naturale, în concordanţă cu interesul naţional;
e) refacerea şi ocrotirea mediului înconjurător, precum şi menţinerea echilibrului ecologic;
f) crearea condiţiilor necesare pentru creşterea calităţii vieţii;
g) aplicarea politicilor de dezvoltare regională în concordanţă cu obiectivele Uniunii Europene.

(Art. 135 - Economia)

Implicarea statului şi a organelor guvernamentale în economie se confruntă cu anumite limite şi constrângeri. Pe de o parte, economia de piaţă se bazează pe preponderenţa proprietăţii private şi pe libertatea de acţiune a agenţilor economici, care orientează activitatea şi alocă resursele în funcţie de dinamica şi cerinţele pieţei şi ale eficienţei economice.

Exacerbarea metodelor administrative şi instabilitatea cadrului juridic şi organizatoric al economiei au sau pot avea consecinţe negative, fiind în contradicţie cu cerinţele dezvoltării.

A. Teme pentru dezbatere

1. Care sunt premisele şi factorii intervenţiei statului în economie?

2. Analizaţi relaţia de interdependenţă dintre economie şi stat şi evidenţiaţi conceptele care s-au formulat în gândirea economică pe această temă.

3. Care sunt funcţiile şi formele prin care se realizează rolul economic al statului?

4. Definiţi politica economică, enumeraţi subiecţii acesteia şi caracterizaţi obiectivele şi instrumentele ei.

B. Bibliografie

1. Gh. Creţoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Economie*, Editura All Beck, 2003, capitolul XXI

2. Fr. Teulon, *Statul şi economia*, Institutul European, 2002.

3. Acad. Aurel Iancu, *Politică şi economie. Repere ale unui sistem economic performant*, Editura Expert, 2000, capitolul I

4. Jaques Généreux, *Politici economice*, Institutul European, 1997.

Capitolul 13
ECONOMIA NAȚIONALĂ ŞI PIAȚA MONDIALĂ

Moto:

„Nici o economie națională nu se poate considera ca fiind independentă față de contextul mondial, iar acest context rezultă dintr-o mulțime de comportamente, care nu caracterizează nici o națiune luată separat.

*Fiecare trebuie să vegheze pentru a-şi menține locul în competiția comercială iar echilibrul schimburilor internaționale este astăzi o constrângere inevitabilă". (*Michel Didier, *Economia: regulile jocului*, Editura Humanitas, 1994, p. 174)

I. Piața mondială şi diviziunea internațională a muncii

Legăturile economice dintre țările lumii se realizează prin intermediul pieței mondiale, care s-a format pe o anumită treaptă a dezvoltării social-economice a lumii. Ea reprezintă astăzi o realitate pregnantă, obiectivă de care nici o țară nu poate face abstracție.

Piața mondială reprezintă ansamblul relațiilor de schimb, de vânzare-cumpărare, monetare şi de transferuri valorice, care au loc între agenții economici din toate țările lumii, considerate în complexitatea şi interdependența lor.

Factorii care au stat la baza intensificării schimburilor dintre diverse țări şi zone geografice au fost:

- creşterea şi diversificarea producţie de bunuri materiale şi servicii care, pe de o parte au mărit oferta, iar pe de altă parte, prin venituri şi reducerile de preţuri au mărit cererea;
- progresul mijloacelor de transport şi de comunicaţii, precum şi ieftinirea acestora;
- posibilitatea de conservare a mărfurilor şi de stan-dardizare a calităţii acestora;
- liberalizarea schimburilor între ţări.

În istoria schimburilor internaţionale şi a procesului de formare şi dezvoltare a pieţei mondiale se disting următoarele etape importante:

- epoca marilor descoperiri geografice;
- revoluţia industrială de la sfârşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX;
- revoluţionarea transporturilor prin apariţia locomo-tivei, vaporului, automobilului, avionului etc.;
- perioada de după cel de-al doilea război mondial cu schimbările mari din structura producţiei de bunuri materiale şi servicii mai ales prin dezvoltarea unui proces economic nou şi esenţial – integrarea economică.

Baza generală a pieţei mondiale o reprezintă diviziunea internaţională a muncii. Ea poate fi definită drept proces istoric obiectiv de specializare a ţărilor lumii în producţia şi comercializarea diferitelor bunuri pentru piaţa mondială. Totodată, privită ca stare, diviziunea internaţională a muncii reprezintă ansamblul specializărilor existente la un moment dat între ţări pentru participarea la schimburile economice internaţionale. Ea pune în evidenţă locul şi rolul fiecărei ţări pe piaţa mondială a diferitelor bunuri şi servicii.

La baza diviziunii internaţionale a muncii stau mai mulţi factori:

a. înzestrarea diferită a ţărilor cu resurse naturale;
b. progresul tehnic şi nivelul diferit de dezvoltare;
c. dimensiunea teritoriului şi mărimea populaţiei care determină mărimea pieţelor interne;
d. gradul de dezvoltare şi diversificare a aparatului de producţie;
e. condiţiile naturale şi factori extraeconomici, care ţin de opţiuni politice, tradiţii social-culturale etc.

Piaţa mondială şi diviziunea internaţională a muncii s-au format în strânsă legătură una cu alta. Pe de o parte, numai o dată cu lărgirea schimburilor dintre ţări şi cu atragerea unui număr mare de ţări în orbita economiei de piaţă s-au intensificat procesele de specializare a producţiilor pentru export şi formare a unor întreprinderi, ramuri şi subramuri orientate spre piaţa externă. Pe de altă parte, o dată cu această orientare a avut loc, în diferite ţări, lărgirea şi diversificare schimburilor economice extern, care au căpătat un caracter sistematic şi pondere importantă în structura activităţilor economice.

Principala formă a relaţiilor economice dintre diferitele ţări, au reprezentat-o exportul şi importul sau – la nivelul economiei mondiale – comerţul internaţional.

Treptat, s-au format şi s-au dezvoltat şi alte forme, unele strâns legate de comerţ (relaţii de credit, relaţii valutare etc.), altele independente de acestea: investiţii externe, servicii financiare şi nonfinanciare etc.

Ca urmare, una din trăsăturile importante ale pieţei mondiale actuale o reprezintă diversificarea formelor relaţiilor economice internaţionale (a fluxurilor internaţionale) şi pe această bază, a componentelor pieţei mondiale, care, în prezent cuprinde:

a) comerţul internaţional, care este format din totalitatea operaţiunilor cu mărfuri;
b) fluxul internaţional al serviciilor, care în prezent ocupă un loc crescând în cadrul pieţei mondiale;
c) piaţa internaţională a capitalurilor, care cuprinde operaţiunile şi relaţiile legate de deplasarea în /din străinătate a capitalurilor sub diverse forme (investiţii directe, împrumuturi şi cumpărări de titluri de valoare);
d) piaţa tehnologiilor şi a altor rezultate ale cercetării ştiinţifice;
e) piaţa internaţională a forţei de muncă.

Toate acestea se află în legătură unele cu altele şi cunosc o dezvoltare continuă. De aceea, ele alcătuiesc circuitul economic mondial, care reprezintă totalitatea fluxurilor economice internaţionale care iau naştere între agenţii economice din diferite ţări în producţie, cercetare ştiinţifică şi schimb.

Subiecţii relaţiilor economice internaţionale sunt agenţi economici, în primul rând firmele industriale, comerciale, dar şi organizaţiile financiar-bancare. În perioada postbelică a crescut şi rolul statelor naţionale, al organismelor internaţionale, precum şi al societăţilor transnaţionale (S.T.N.).

Este mereu actuală sublinierea făcută de reputatul economist român profesorul *Virgil Madgearu,* care arăta că deşi comerţul exterior se face între indivizi din două sau mai multe ţări, „... el concretizează raporturile de schimb comercial între două ţări. Prin urmare, pentru înţelegerea naturii comerţului exterior, nu putem să pornim de la interesele indivizilor, ci de la interesele naţionale.

Interesele naţionale sunt însă foarte adeseori opuse unele faţă de celelalte." (Virgil Madgearu, *Curs de economie politică*, 1944, p. 226)

II. Rolul relațiilor internaționale

Relațiile externe prezintă o importanță majoră pentru economia națională a fiecărei țări şi exercită influențe multiple asupra acesteia.

2.1. Comerțul exterior – prima legătură cu piața mondială

Cea mai veche şi totodată, cea mai amplă formă de realizare a legăturilor economice cu alte țări o reprezintă *comerțul exterior. El cuprinde totalitatea relațiilor şi tranzacțiilor de import şi export, realizate de o țară, într-o perioadă determinată de timp*.

Comerțul exterior îndeplineşte funcții importante în procesul dezvoltării economice a fiecărei țări:

- permite aprovizionarea fiecărei țări cu factori de producție, precum şi cu bunuri de consum suplimentare şi diverse;
- prin exporturi se procură mijloacele de plată a importurilor;
- în condițiile în care schimburile externe se împle-tesc cu specializarea producției şi cu aprofundarea diviziunii muncii, comerțul extern constituie un factor de creştere a eficienței economice în econo-mia națională.

Ca urmare, o dată cu ridicarea nivelului de dezvoltare *a crescut gradul de deschidere a economiilor naționale spre piața mondială*. Indicatorul cel mai reprezentativ pentru acest fenomen îl constituie ponderea exporturilor şi importurilor

exprimată în procente, în PIB. La exporturi, ponderea a crescut, de exemplu, de la circa 40% în 1960 la aproape 70% în 1993 în cazul Germaniei; de la 32% la 37% în Danemarca, de la 45% la 54% în Olanda şi de la 14,5% la 23% în cazul Franței.

Comerțul exterior al României pe grupe de produse, 2004

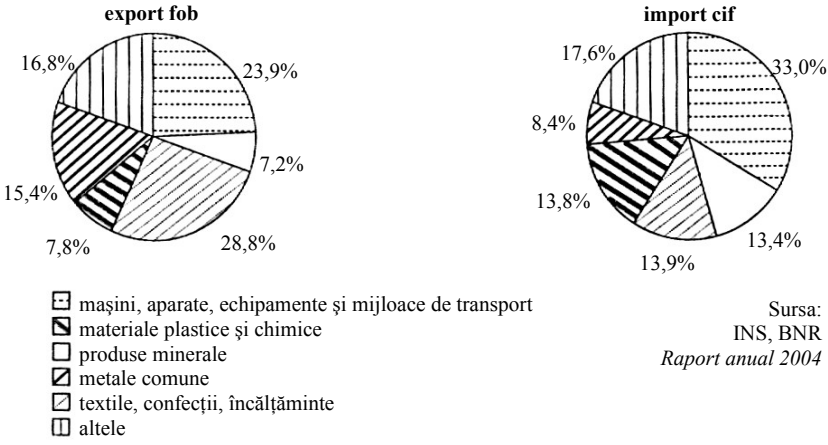

Sursa:
INS, BNR
Raport anual 2004

2.2. Balanța comercială

Balanța de comerț exterior reprezintă un tablou statistico-economic în care se reflectă, după o ordine stabilită, totalitatea operațiunilor de comerț exterior realizate de o țară, într-o perioadă dată. Ea cuprinde cumpărările (importurile) şi vânzările (exporturile). Diferența dintre acestea formează *soldul* balanței de comerț exterior, care poate fi *pozitiv*, dacă exporturile sunt mai mari decât importurile (balanță excedentară), sau *negativ*, în cazul în care importurile sunt mai mari decât exporturile (balanță deficitară); în cazul egalității, soldul este nul, iar balanța este *echilibrată*.

Clasificarea mărfurilor cuprinse în balanță se face *pe grupe omogene*, care dau posibilitatea analizei evoluției structurii exporturilor, a schimbărilor care se produc de la o perioadă la alta sub influența factorilor interni şi externi.

2.3. Balanța de plăți

Balanța de plăți (externe) reprezintă un instrument economico-statistic larg utilizat în procesul cunoaşterii creanțelor şi datoriilor unei țări cu alte țări sau cu ceea ce uzual este denumit "restul lumii".

Conform *Manualului balanței de plăți* editat de FMI (ediția a V-a, 1993), balanța de plăți reprezintă "*o evidență statistică în care sunt înregistrate, pentru o perioadă de timp, tranzacțiile economice ale unei economii cu restul lumii*". Ea are la bază o convenție-principiu fundamental care constă în *sistemul de calcul în partidă dublă*: orice tranzacție este reprezentată prin două intrări având valoare egală şi semn opus, adică un *debit* (-) şi un *credit* (+).

Balanța de plăți este şi un instrument de realizare şi reflectare a echilibrului economic extern. De aceea, organizarea şi tehnica ținerii şi utilizarea balanței de plăți (externe) sunt astfel structurate încât acel instrument să evidențieze sistematizat şi operativ pentru practica şi politica economică situația economico-financiară şi poziția externă a țării şi soldul (excedent sau deficit).

Modelul (structura) balanței de plăți cuprinde următoarele capitole:

1. Contul curent

A. *Bunuri şi servicii* (transport, turism, servicii guvernamentale, alte servicii);

B. *Venituri* (din muncă, din investiții);

C. *Transferuri curente* (tranzacții care presupun o compensare financiară în contrapartidă). Ele cuprind transferurile

economiilor băneşti ale lucrătorilor emigranţi, donaţiile, contribuţiile la instituţiile internaţionale, precum şi veniturile trimise de lucrătorii din străinătate către familiile din ţară.

2. Contul de Capital şi Financiar

A. *Contul de capital*

- Transfer de capital
- Achiziţionarea/vânzarea de active nefinanciare

B. *Contul financiarI*

- Investiţii directe, net
- Investiţii de portofoliu, net
- Alte investiţii de capital, net (împrumuturi, credite comerciale, împrumuturi de la FMI)
- Active de rezervă (BNR)
- Aur monetar şi DST (Drepturi Speciale de Tragere)
- Poziţia de rezervă la FMI
- Devize convertibile
- Alte active

Cea mai importantă componentă o reprezintă *Contul curent*, care, aşa cum rezultă din enumerarea de mai sus, cuprinde tranzacţiile reale, cu bunuri şi servicii – exporturi şi importuri, dau schimburi de mărfuri care presupun un schimb de proprietate. "Veniturile" provin din forţa de muncă (salarii repatriate de lucrătorii imigranţi), precum şi din active sau pasive financiare (dividende, plăţi de dobânzi la datoria externă).

Exporturile şi importurile sunt de tip FOB (free on board) adică nu conţin costul transportului, cu toate că, în general, importurile sunt înregistrate pe bază CIF (incluzând transportul şi asigurarea). În balanţa de plăţi, transportul şi asigurarea se înregistrează la poziţia "servicii".

Mai trebuie precizat că una din corelaţiile macroeconomice fundamentale în analiza contului curent o reprezintă

identitatea dintre balanța *contului curent (CAB) şi soldul intern economisire – investiție* (S - I):

$$S – I = CAB = X – M + YF + TRF$$

unde: X – M = exportul net,
YF = soldul veniturilor
TRF = soldul transferurilor curente.

În acest fel, îmbunătățirea balanței de plăți (prin creşterea surplusului/excedentului sau prin diminuarea deficitului) trebuie să fie însoțită de o creştere relativă a economisirii în raport cu investiția națională.

În interpretarea larg accesibilă iată situația contului curent din Balanța de plăți pe anul 2004:

Contul curent (milioane Euro) - 2004

a. Sold balanță comercială – bunuri:	-5323
- export (FOB)	18935
- import (FOB)	24258
b. Servicii, net	-213
c. Venituri, net	-1421
d. Transferuri curente, net (+)	2497
Sold cont curent:	-4460

Sursa: *BNR, Raport anual 2004*

Finanțarea deficitului de cont curent se face pe următoarele căi: transferuri de capitaluri (net); investiții directe (net); investiții de portofoliu; credite pe termen scurt, mediu şi lung ș.a.

În perioada de tranziție, balanța de plăți a României a înregistrat o evoluție diferențiată şi contradictorie, marcată pe de o parte, prin evoluția negativă a balanței comerciale de la

sold pozitiv în 1989 la unul negativ, dar sinuos (3 miliarde dolari în 1990 şi apoi descrescător până la 411 milioane dolari în 1994, iar după aceea cu creşteri mai mari sau mai mici) care s-au reflectat şi în contul curent al balanței de plăți; pe de altă parte, s-a înregistrat o creştere inegală, dar ascendentă a contului de capital. Aceste tendințe pot fi remarcate şi din graficul de mai jos:

Gradul de acoperire a importurilor FOB cu exporturi FOB în perioada ianuarie 2004 – decembrie 2004 (%)

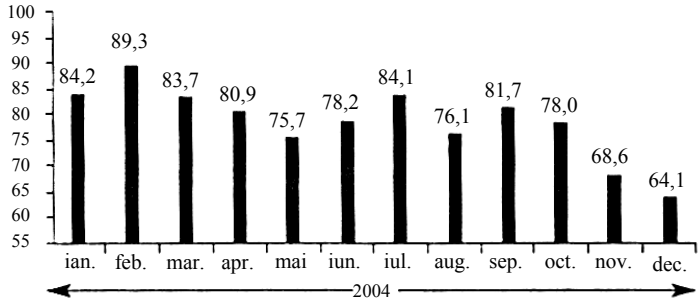

În anii 2000-2005 s-a înregistrat o mărire a ritmului de creştere a comerțului exterior, dar cu o creştere mai accentuată a importurilor în raport cu exporturile, ceea ce a condus la un export negativ între 3% şi 6-7% din PIB. S-a remarcat, însă, o anumită creştere (cu excepția anului 1998) a ponderii activității de comerț exterior în PIB, până la circa 35% la export şi 45% la import.

S-au mărit intrările nete de capital, mai ales sub forma investițiilor directe şi de portofoliu (achiziții de active financiare – acțiuni, obligațiuni), precum şi o mărire accentuată a

activelor de rezervă ale BNR (cu excepţia anului 1998), care au ajuns, în luna martie 2006 la peste 18 miliarde de euro (rezerva de aur s-a menţinut la 104,8 tone). Tot în luna martie a acestui an au ieşit de la rezerva BNR 566 miliarde de euro, reprezentând plăţi în contul ratelor şi dobânzilor scadente; până la sfârşitul anului 2006, plăţile scadente (numite *serviciul datoriei externe*) în contul datoriei publice vor fi de 1,07 miliarde euro.

III. Eficienţa comerţului exterior şi competitivitatea

Pentru ca activitatea de comerţ exterior să contribuie la creşterea economică, ea trebuie
să fie eficientă.

Eficienţa acestei activităţi se măsoară atât la nivel macroeconomic, cât şi la nivel microeconomic, utilizându-se în acest scop metode adecvate. Măsurarea eficienţei comerţului exterior se realizează prin compararea efectelor economice utile obţinute cu eforturile depuse.

Efectele directe, imediate ale acestei activităţi sunt veniturile obţinute din export, precum şi bunurile şi serviciile obţinute prin import. Eforturile se concretizează în cheltuielile făcute (în monedă naţională) pentru producerea mărfurilor exportate şi, respectiv în valută pentru mărfurile importate.

Creşterea eficienţei economice a comerţului exterior constituie o coordonată fundamentală a dezvoltării comerţului exterior. Principalii factori ai creşterii a eficienţei sunt următorii:

- îmbunătăţirea structurii comerţului exterior, prin mărirea ponderii produselor cu un grad înalt de prelucrare;
- ridicarea calităţii produselor şi serviciilor destinate exportului;

- valorificarea superioară a resurselor interne de materii prime şi materiale;
- reducerea cheltuielilor de producție prin creşterea productivității muncii;
- îmbunătățirea publicității pe piața externă etc.

O problemă aparte legată de eficiență, dar specifică, o reprezintă competitivitatea pe piața externă. Ea este aptitudinea sau capacitatea agenților economici aparținând unei țări, de a face față concurenței pe piața externă, concretizată în câştigarea şi menținerea unor piețe.

Competitivitatea este privită în două forme: prin preț şi fără preț sau structurală.

1. Competitivitatea prin preț are la bază capacitatea întreprinderilor (şi a țării) de a livra produse pe piața externă la prețuri mai mici decât cele ale concurenței. Această formă depinde de trei factori:

- costurile de producție la care întreprinderile produc şi comercializează bunurile;
- mărimea ratei de schimb, care acționează favorabil ca factor de stimulare a exporturilor atunci când moneda națională se depreciază pe piața valutară şi invers;
- comportamentul exportatorilor în raport cu rata profitului pe care o includ în prețul de ofertă (atunci când se include o marjă mai mică de profit, produsele sunt mai competitive).

2. Competitivitatea fără preț sau structurală prezintă o importanță majoră şi se bazează pe următorii factori: calitatea produselor, gradul de inovație, termenul de livrare, prestigiul mărcii de firmă, serviciile post-vânzare şi dinamismul comercial.

A. Teme pentru dezbatere

1**.** Cum definiți piața mondială şi diviziunea internațională a muncii şi care sunt factorii care le-au determinat?

2. Analizați şi explicați rolul şi însemnătatea relațiilor economice externe pentru fiecare țară.

3. Explicați în ce constă eficiența comerțului exterior şi competitivitatea şi care sunt factorii de care depind nivelul şi evoluția acestora.

4. Ce înțelegeți prin balanța de plăți externe?

B. Teste grilă şi probleme

1. Factorii care au determinat diviziunea internațională a muncii ca bază a formării pieței mondiale au fost:
a) înzestrarea diferită a țărilor cu resurse naturale;
b) progresul tehnic şi nivelul diferit de dezvoltare al țărilor;
c) condițiile naturale;
d) dimensiunea teritoriului şi populației diferitelor țări;
e) gradul de cultură şi civilizație a popoarelor.

2. Circuitul economic mondial cuprinde:
a) comerțul mondial;
b) fluxul internațional al serviciilor;
c) piața mondială a muncii;
d) piața internațională a schimburilor valutare;
e) ansamblul fluxurilor economice internaționale, care iau naştere între agenții economici din diferite țări, schimb şi cercetare ştiințifică.

3. Comerțul exterior este vital pentru orice țară deoarece**:**
a) poate să-şi procure mărfurile pe care nu le poate produce;

b) satisface mai bine nevoile de consum ale populației;
c) își valorifică excedentul de produse care depășesc cererea internă;
d) își procură factorii de producție necesari pentru lărgirea și modernizarea producției interne;
e) în măsura în care este eficient, contribuie la sporirea venitului național și la ridicarea nivelului de trai;
f) poate asigura o mai bună valorificare a resurselor interne.

4. Activitatea de comerț exterior este eficientă atunci când:
a) valoarea exportului > valoarea importului;
b) cursul de revenire la exportul unei mărfi este mai mic decât cursul de schimb;
c) cursul de revenire la importul unei mărfi este mai mare decât cursul de schimb.

C. Dicționar

Autarhie - Regim economic al unei țări care se rezumă la folosirea resurselor proprii, neefectuând schimburi cu alte țări. Este opusă economiei deschise.

Avantaj absolut - Avantaj pe care îl are o firmă sau o regiune asupra alteia în producerea unei anumite mărfi, atunci când o cantitate egală de resurse sau factori de producție poate produce o cantitate mai mare din acea marfă la prima firmă sau la prima regiune. Teoria avantajului absolut a fost formulată de Adam Smith. („Dacă o țară străină poate să ne furnizeze o marfă mai ieftin decât am putea să o producem noi – spunea el – este mai bine să o procurăm de la această țară, în schimbul produsului industriei noastre, utilizat într-unul în care noi avem avantaje.” *Avuția națiunilor*…., vol II, p. 424)

Analiza lui A. Smith lasă, însă, în umbră situaţia ţărilor care ar fi dezavantajate nu la un produs, ci la multe sau la toate produsele. Răspunsul la această situaţie l-a dat D. Ricardo. A fundamentat pe larg teoria *avantajului comparativ* (relativ), cunoscută şi sub denumirea de teoria costurilor comparative.

Pentru aceasta el a recurs la exemplul a două ţări, care produc două produse cu costuri diferite, exprimate în ore-muncă pe unitatea de produs, după cum urmează:

	Vin (X)	Stofă (Y)
Anglia	120	100
Portugalia	80	90

După costurile absolute ar fi avantajată, la ambele produse, Portugalia, urmând ca Anglia să producă alte produse (maşini, de exemplu). În cazul producerii de către fiecare costurile de producţie pe ansamblul celor două ţări (mondiale) în situaţia economiilor închise (autarhie) ar fi:120 + 100+80 +90 = 390 ore. Dacă însă Portugalia concentrează pe teritoriul său întreaga producţie devin: : (2 x 80) + (2 x 90) = 340 de ore.

Ricardo afirmă că în realitate acest proces nu are loc, datorită fenomenului specific, denumit de el *paradoxul schimbului* (el a fost denumit şi efectul Ricardo). El costă în faptul că deşi o ţară poate produce o marfă cu cheltuieli mai mici faţă de aceeaşi marfă produsă într-o ţară ea recurge, totuşi la importuri, deoarece *avantajul relativ* obţinut de această ţară este mai mare.

Prin costul relativ se înţelege raportul dintre valorile a două mărfuri produse în interiorul aceleiaşi ţări; se compară, deci, raportul y/x dintr-o ţară cu acelaşi raport din cealaltă ţară. În cazul nostru pentru Portugalia raportul este 90/80 = 1,125, iar pentru Anglia este 100/120 = 0,833. În condiţiile economiilor deschise şi al unor specializări diferite, - Portugalia în producţia de vin, iar Anglia în producţia de stofe, - prima va utiliza munca totală (80 + 90 = 170 de ore) în producţia de vin,

obținând o producție totală de 2,124 ori mai mare (170/80), iar Anglia, specializându-se în producția de stofe obține de 2,2 ori mai mare (220/100).

Această teorie a stat la baza explicării avantajelor relative şi a diviziunii internaționale (specializării) între țări: ea arată că fiecare țară se specializează în producerea acelei mărfi, care exportată îi va aduce la import o cantitate mai mare din cealaltă marfă pe care, altfel, ea şi-ar produce-o cu un consum superior de facturi de producție.

Barter = troc - Schimb direct al unui bun contra altui bun. Se foloseşte în schimburile comerciale îndeosebi atunci când fluctuația monetară este foarte mare şi generalizată sau când clientul nu dispune de valută pentru plata mărfurilor, spre deosebire de troc, care este tehnica cea mai veche a negoțului, în care nu funcționa prețul; în cazul barterului, prețurile reprezintă o bază de referință, care însă este evitată.

Clauza națiunii celei mai favorizate - Prevedere în tratatele de comerț prin care țările contractante se angajează să extindă asupra schimburilor reciproce avantajele pe care le-au acordat sau le vor acorda în viitor unei terțe țări.

Cliring - Acord de comerț în baza căruia sumele încasate din export sunt destinate plății importurilor, astfel încât, între părțile contractante să existe un echilibru al schimburilor.

Conjunctura economică - Situație economică a unei țări, regiuni sau a economiei mondiale la un moment dat, caracterizată prin modul în care se prezintă sau evoluează producția, comerțul interior, prețurile, bugetul, ocuparea forței de muncă, balanța de comerț exterior ş.a.

Competitivitate - Capacitatea unei entități economice – întreprindere, sector sau întreaga economie a țării – de a face față concurenței străine atât pe piața internă, cât şi pe cea internațională.

D. Bibliografie

1. David Ricardo, *Principiile economiei politice şi ale impunerii*, Editura Antet, 2002, p. 15-16, 89-103

2. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Economie*, Editura All Beck, 2003, capitolul XXII, p. 547-581

3. Frédéric Teulon, *Comerțul internațional*, Institutul European, 1996

4. Banca Națională a României: Raport anual 2001, p.35-36, 43-46

Capitolul 14
INTEGRAREA ECONOMICĂ ŞI UNIUNEA EUROPEANĂ

Moto:

„Integrarea şi globalizarea sunt două procese obiective ale dezvoltării lumii actuale şi ca atare sorții fiecărei națiuni sunt strâns legați de sorții celorlalte, fapt ce oferă şansa unor oportunități reciproce de înaintare şi adaptare la cerințele progresului economic şi social.

*Începutul noului secol şi al noului mileniu este, din acest punct de vedere, extrem de promițător şi consacră, pe plan european, una din cele mai mari şanse, aceea a înfăptuirii unificării… La baza acestei identități europene, adăugată şi nu opusă conflictual identităților naționale, stau valorile noastre comune: democrația, drepturile şi libertățile cetățeneşti, egalitatea, justiția socială, domnia legii, rezolvarea pe cale paşnică a conflictelor, credința în progres, umanismul, pluralismul, protecția minorităților, unitatea în diversitate”. (*Ion Iliescu, *Integrare şi globalizare. Viziunea românească*, Editura Presa Națională, Bucureşti, 2003, pag. 5, 7)

I. Conținutul, formele şi factorii integrării economice

Integrarea economică reprezintă un proces amplu şi complex precum şi o formă importantă a relațiilor dintre țări, care s-au dezvoltat îndeosebi începând cu deceniile 6-7 ale

secolului XX. Ea constituie, totodată, o componentă de bază a evoluțiilor mondo-economice contemporane.

1.1. Evoluția şi formele integrării economice

Procesul integrării economice are la bază dezvoltarea unor relații de conlucrare şi cooperare cu caracter organizat şi sistematic între mai multe țări, care urmăresc să realizeze spații economice de acțiune mai mari sau „*ansambluri mai vaste" care să permită folosirea completă şi mai eficientă a capacităților de producție, precum şi promovarea mai activă a intereselor comune ale partenerilor pe piața mondială.* În acest fel, între țările participante la integrare se formează nu numai relații de conlucrare, ci şi interdependențe economice sistematice şi stabile. Aceste relații sunt consacrate prin *acorduri şi înțelegeri* între toate țările participante la integrare, şi de cele mai multe ori se caracterizează prin constituirea unor *organizații economice corespunzătoare.*

Procesul de integrare economică s-a dezvoltat şi este specific perioadei de după cel de–al doilea război mondial. Se apreciază că din 1947 şi până la mijlocul anilor '90 în lume au fost create peste 60 de organizații şi grupări cu caracter integraționist.

O organizație cu caracter integraționist a fost Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oțelului, înființată în 1951 (prin Tratatul de la Paris) de cele şase state care în 1957 (25 martie) vor semna şi Tratatul de la Roma (intrat în vigoare la 1 ianuarie 1958) de înființare a Comunității Economice Europene (denumită mai simplu „Piața Comună") şi a Comunității Europene a Energiei Atomice (Euratom) (Franța, R.F.G., Italia, Belgia, Olanda şi Luxemburg).

Ca reacție față de constituirea Comunității Europene, în ianuarie 1960, s-a semnat Convenția de la Stockholm, prin care lua ființă Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS) formată din: Marea Britanie, Austria, Danemarca, Elveția, Norvegia, Portugalia şi Suedia, la care ulterior au aderat

Finlanda (1961), Irlanda (1970) şi Lichtenstein (1973) – ultimele două cu caracter de asociat.

Ulterior, Marea Britanie şi alte ţări au devenit membre ale CEE.

1.2. Forme (şi etape) de integrare economică

Integrarea economică îmbracă forme diferite, care sunt clasificate în general, pe baza unui criteriu esenţial*: modul cu sunt realizate relaţiile economice dintre ţările participante şi gradul de întrepătrundere a economiilor acestora*. Pe baza acestui criteriu formele de realizare reprezintă şi etape ale adâncirii şi maturizării procesului de integrare. Este larg acceptată ideea existenţei unui număr de cinci asemenea forme şi etape (Petre Tănăsie, *Econologie internaţională*, Editura Bucura-mond, 1999, p.77; N. Nistorescu, *Integrarea economică interstatală*, „Tribuna economică", 1996, nr.5, 9, 11, 13), la care se adaugă o formă complexă, economică şi politică.

A. *Zona de comerţ liber,* care se caracterizează prin următoarele trăsături: ţările participante la această formă hotărăsc desfiinţare barierelor comerciale de ordin tarifar şi netarifar în schimburile dintre ele prin adoptarea reciprocă de preferinţe; faţă de ţările din afara zonei respective de comerţ liber, fiecare ţară adoptă o politică comercială proprie; la graniţa ţărilor respective funcţionează inspectori vamali.

În această categorie intră Asociaţia Europeană a Liberului Schimb (AELS), Acordul Nord – American de Comerţ Liber (NAFTA); Acordul Central European de Comerţ Liber (CEFTA) din care face parte şi România, Asociaţia Latino-Americană de Integrare ş.a.

B. *Uniunea vamală* are la bază principiul înlăturării tuturor barierelor comerciale dintre ţările membre şi practicarea unui tarif vamal comun faţă de ţările care nu fac parte; se elimină treptat inspecţia vamală la frontieră. Prin această fază a

trecut şi Uniunea Europeană. Alte Uniuni vamale: Pactul Andin (în America Latină), Uniunea vamală a ţărilor baltice.

C. *Zona de cooperare economică* : activităţile convenite pentru cooperare sunt mult mai diversificate, cuprinzând: libera circulaţie a bunurilor şi serviciilor, cooperare în transporturi, telecomunicaţii, mediu, crearea de bănci comune de investiţii etc. Edificatoare în această privinţă este Cooperarea Economică în zona Mării Negre.

D. *Piaţa Comună* este o formă avansată de integrare, în care pe lângă uniunea vamală se liberalizează şi circulaţia factorilor de producţie, astfel încât libertatea deplină priveşte cele *patru fluxuri* de bază: *mărfuri, servicii, persoane şi capitaluri*. Comunitatea europeană a căpătat o asemenea formă (etapă) sub denumirea de piaţa unică. Sub această denumire funcţionează, de asemenea, „Piaţa Comună a Conului de Sud constituită în 1991, prin semnarea Tratatului de la Asunción (Paraguay) de către Argentina, Brazilia, Paraguay şi Uruguay; în 1996 au aderat Chile şi Bolivia. Alte exemple: „Piaţa Comună a Americii Centrale", Piaţa Comună Arabă" ş.a.

E. *Uniunea economică şi monetară* este forma cea mai avansată de integrare economică. Ea se caracterizează prin faptul că ţările membre îşi unifică toate politicile economice în domeniile: comerţului, migraţiei, monetar, fiscal, bunăstare. De asemenea, se instituie o monedă unică şi se înfiinţează o bancă centrală comună, precum şi un sistem de instituţii de conducere şi mecanisme de coordonare a activităţii.

Această formă de integrare economică este specifică Uniunii Europene. În fine, trebuie subliniat că în domeniul relaţiilor internaţionale economicul şi politica nu sunt izolate unul de celălalt, nu de puţine ori ele apropiindu-se foarte mult până la integrare.

1.3. Definiţia şi factorii integrării

Într-o formă generală, integrarea economică poate fi definită drept procesul de interacțiune şi dezvoltare a interdependențelor economice dintre state prin forme şi metode care asigură pe de o parte continuitatea şi aprofundarea schimburilor reciproce, iar pe de altă parte creşterea gradului de întrepătrundere a economiilor naționale într-un organism divers în prezentare, dar unitar şi omogen în funcționalitatea sa. (Gh. Crețoiu, I. Bucur, *Economie politică*, Editura Şansa SRL, Bucureşti, 1995, p. 518, *Economie*, Editura All Beck, 2003, p. 582-583)

La baza acestui proces au stat mau mulți factori de ordin economic, tehnic şi social-politic:

a) necesitatea asigurării unor condiții care să impulsioneze mai puternic schimburile economice dintre țările participante la integrare în condițiile diversificării formelor acestor schimburi;
b) progresul tehnico-ştiințific contemporan, care pe de o parte amplifică rolul inovației şi modernizării, iar pe de altă parte, necesită resurse financiare tot mai mari;
c) contradicția dintre acumulare şi creşterea dimensiunilor capitalurilor, pe de o parte, şi limitele piețelor naționale în utilizarea potențialului creat prin acumularea de capital, pe de altă parte;
d) accentuarea concurenței pe piața mondială şi necesitatea coordonării acțiunilor pentru promovarea intereselor economice ale țărilor membre ale grupărilor integraționiste.

Totodată, în direcția creşterii integrării diferitelor țări, au acționat şi *factori favorizanți*:

- *apropierea geografică* a țărilor, precum şi relațiile tradiționale dintre ele;
- *comunitatea intereselor economice şi politice*;

- *apropierea nivelurilor de dezvoltare economico*-socială *şi aspiraţiile spre progres şi bunăstare,* cu unele excepţii, diferitele firme de integrare s-au format îndeosebi între ţări dezvoltate sau între ţări în curs de dezvoltare;
- *factori istorici, psiho-sociali etc.*

1.4. Integrarea şi relaţiile internaţionale

Analiza diverselor forme de integrare economică pune în evidenţă două tipuri fundamentale din punct de vedere al implicaţiilor asupra relaţiilor internaţionale:

a) forme care s-au constituit şi se bazează pe înţelegeri între guvernele ţărilor membre şi care păstrează caracter de organizaţii interguvernamentale. În această categorie a fost înainte de toate Asociaţia Europeană a Liberului Schimb (AELS);
b) forme constituite prin înţelegeri între guvernele ţărilor participante, dar în care se creează şi funcţionează organisme suprastatale şi supranaţionale (Uniunea Europeană).

Din punct de vedere al naturii şi conţinutului raporturilor dintre ţări, integrarea economică avansată naşte următoarele categorii:

- raporturi preferenţiale între ţările membre ale grupă-rilor sau organizaţiilor, dar şi raporturi protecţio-niste faţă de terţele ţări;
- raporturi de conlucrare între ţările membre şi raporturi de competiţie sau concurenţă între unele organizaţii integraţioniste;
- raporturi specifice, de conlucrare sau de tensiune, între organizaţii regionale şi cele cu caracter global.

II. Formarea Uniunii Europene

Lansată la începutul secolului al XX-lea, ideea integrării europene, ca proces politic, a prins viață după cel de-al doilea război mondial, prin constituirea celor trei organizații economice amintite: C.E.C.O., C.E.E. şi EURATOMUL, pe baza Tratatului de la Roma, încheiat în 1957.

În ianuarie 1973, la C.E.E. au aderat Danemarca, Irlanda, Marea Britanie, croindu-se astfel, Europa „celor 9", la 1 ianuarie 1981, a aderat Grecia, iar la 1 ianuarie 1986, Portugalia şi Spania, ajungându-se astfel la „cei 12".

Totodată, paralel cu extinderea ariei de cuprindere, au fost aprofundate şi obiectivele Comunității Economice Europene, urmărindu-se constituirea pe continent a unui ansamblu economico-politic stabil, puternic şi modern. În acest sens, un rol esențial a revenit Tratatului de la Maastricht, încheiat de şefii de stat şi de guvern ai „celor 12" în oraşul cu acest nume din Olanda, în decembrie 1991 (intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993), care a instituit Uniunea Europeană.

Prin intrarea, de la 1 ianuarie 1995, a Austriei, Suediei şi Finlandei, „cei 12" au devenit „cei 15".

În procesul realizării practice a prevederilor Tratatului de la Maastricht s-au impis unele raționalizări şi adaptări conceptuale şi juridice rezultate îndeosebi din trecerea la înfăptuirea Uniunii Monetare. Acestea au fost adoptate prin Tratatul de la Amsterdam, semnat la 2 octombrie 1997 şi intrat în vigoare la 1 ianuarie 1999.

2.1. Principiile fundamentale, obiectivele şi instituțiile Uniunii Europene

Construcţia europeană actuală, aşa cum ea a rezultat din evoluţia şi tratatele succesive încheiate, vizează crearea unui spaţiu de libertate, de securitate, de justiţie şi de integrare a acumulărilor (aquis = bun câştigat) rezultate din cooperarea anterioară a statelor semnatare.

Această cooperare se întemeiază pe principiile fundamentale ale libertăţii, democraţiei, drepturilor omului şi statului de drept.

În Tratatul asupra Constituţiei (supus ratificării de către ţările membre), obiectivele U.E. sunt astfel formulate (art. I-3):

„(1) Scopul Uniunii este de a promova pacea, valorile sale şi bunăstarea popoarelor sale.

(2) Uniunea oferă cetăţenilor săi un spaţiu de libertate, securitate şi justiţie, fără frontiere interne, precum şi o piaţă internă, în care concurenţa este liberă şi nu este denaturată.

(3) Uniunea acţionează pentru dezvoltarea durabilă a Europei, întemeiată pe o creştere economică echilibrată şi pe stabilitatea preţurilor, pe o economie socială de piaţă foarte competitivă, care tinde spre ocuparea întregii forţe de muncă şi spre progres social, precum şi pe un nivel înalt de protecţie şi de îmbunătăţire a calităţii mediului. Aceasta promovează progresul ştiinţific şi tehnica."

Instituţiile U.E. sunt intercorelate şi complementare, ele reprezentând „cele trei puteri obişnuite oricărui stat: puterea de decizie, puterea executivă şi puterea legislativă". (Lionel Stoleru, *L'ambition international*, Edition du Sevel, p. 178)

Consiliul European (Consiliul U.E.), la nivelul şefilor de state şi guverne – care defineşte liniile politice generale ale U.E.

Parlamentul este garantul democraţiei în U.E., membrii săi fiind aleşi prin vot direct universal;

Consiliul de miniştri, în care statele membre sunt reprezentate la nivel de miniştri şi este principala instituţie executivă;

Comisia Europeană are rolul de apărător al tratatelor, dispunând de putere de inițiativă legislativă şi executivă;

Curtea de justiție, pentru probleme de drept;

Curtea de Conturi, care controlează aspectele financiare ale activității instituțiilor comunitare; organisme consultative, care exprimă interese economice, sociale şi regionale.

III. Mecanismele integrării economice europene

Integrarea economică europeană reprezintă un proces complex, care s-a realizat treptat pe măsura parcurgerii mai multor etape şi transformări cu caracter larg cuprinzător. În prezent, Europa economică are mai multe componente:

A. Piața Unică

A luat naştere prin liberalizarea treptată şi trecerea de la situația de uniune vamală la cea de piață unică europeană (1993). Ea se bazează pe „patru libertăți fundamentale".

1. libertatea de circulație a mărfurilor;
2. libertatea de mişcare a serviciilor;
3. libertatea de mişcare a capitalurilor;
4. libertatea de mişcare a cetățenilor țărilor membre în spațiul U.E.

„Piața internă unică este motorul unei mari armonizări într-un număr de domenii vamale şi altele. Urmare logică a acestei integrări economice, Comunitatea nu numai că a devenit principalul partener comercial al țărilor terțe, dar schimburile intracomunitare au crescut considerabil. Pe baza acestei piețe unice, pot fi adoptate inițiative de către U.E. în sprijinul creşterii economice a competitivității şi a ocupării forței de muncă." (Commission europeene, *La politique de l'Union europeene*, 1999, p. 8)

Piaţa unică internă a U.E. reprezintă un spaţiu economic european dinamic, bazat pe: reguli comune şi condiţii egale de concurenţă pentru întreprinderile din ţările membre; armonizarea modalităţilor de impozitare; libertatea întreprinzătorilor de a se stabili în toate ţările comunitare; coordonarea transporturilor; armonizarea normelor de calitate şi securitate; recunoaşterea reciprocă a diplomelor şi libertatea de acces la profesiunile din ţările membre ş.a.

B. Politica agricolă comună

Încă prin Tratatul de la Roma se stabileau principii pentru o politică agricolă comună (P.A.C.), care avea următoarele obiective:

- creşterea productivităţii agricole prin încurajarea modernizării fermelor;
- garantarea unui standard de viaţă echitabil populaţiei agricole, la paritate cu alte sectoare de activitate;
- stabilizarea pieţelor produselor agricole, evitând alternanţa dintre creşterea şi prăbuşirea preţurilor;
- garantarea securităţii aprovizionării cu alimente, la preţuri rezonabile.

Punerea în practică a acestor principii s-a înfăptuit în deceniul 1958-1968, realizându-se astfel piaţa unică a produselor agricole.

Preţurile practicate pe această piaţă încurajau creşterea producţiei şi mărirea gradului de autoaprovizionare (autosatisfacere) cu produse agricole din ţările membre ale U. E.

În procesul negocierilor de dezvoltare a activităţii, politica agricolă comună a dobândit un al doilea pilon (pe lângă agricultură): *dezvoltarea rurală*. De asemenea, în anul 2005 s-au operat modificări (în cadrul reformei PAC) în modul în care sunt sprijiniţi fermierii, pentru stimularea acestora în a produce ceea ce se cere pe piaţă, plăţile fiind condiţionate de respec-

tarea a trei categorii de norme, privind: mediul înconjurător, siguranța alimentară şi calitatea animalelor.

C. Politica industrială

La semnarea tratatului de la Roma se considera că existența pieței unice va regla automat producția industrială şi desfacerea ei pe piață. În fața concurenței tot mai acute a firmelor americane şi japoneze, în anii '80 Comunitatea a început să se preocupe de formularea unor obiective şi orientări prin care să se încurajeze:

- cooperarea între firmele europene;
- investițiile în cercetare – dezvoltare în domeniile considerate prioritare – tehnologia informațiilor şi comunicării, tehnologia industrială şi a materialelor, energia, mediul;
- creşterea pe termen lung a competitivității pe piața mondială.

D. Uniunea Economică şi Monetară

Procesul integrării monetare propriu-zise a început prin punerea în funcțiune la 13 martie 1979 a Sistemului Monetar European (S.M.E.) şi a unei monede compozite exprimate numai în cont, denumită ECU (European Currency Unit)

În baza Tratatului de la Maastricht (1993) la 1 ianuarie 1999, s-a trecut de la ECU la moneda unică, denumită EURO, pentru țările semnatare ale Tratatului care îndeplineau cele cinci criterii de convergență a politicilor monetare. Acestea sunt:

1. Rata inflației nu trebuie să depăşească cu mai mult de 1,5 puncte media celor trei țări cu cele mai scăzute rate de inflație;
2. Ratele dobânzii pe termen lung să nu depăşească decât cu maxim 2 procente media celor mai perfor-

mante trei ţări în ceea ce priveşte stabilitatea preţurilor (cu inflaţia cea mai scăzută;

3. Menţinerea cursului de schimb al monedei naţionale în interiorul marjelor normale de fluctuaţie ale S.M.E. şi absenţa deprecierii dincolo de această limită în timpul celor doi ani ce preced evaluarea criteriilor în vederea trecerii la moneda unică (± 1,25%); rolul acestui criteriu este de a împiedica folosirea devalorizării ca armă a competitivităţii;
4. Deficitele bugetare nu pot depăşi 3% din P.I.B.
5. Datoria publică nu poate depăşi 60% din P.I.B. La finele anului 1998 îndeplineau criteriile de convergenţă 14 din cele 15 ţări membre ale U.E. Grecia, care nu le îndeplinea, s-a alăturat zonei Euro la 1 ianuarie 2001. Deşi îndeplineau criteriile, Marea Britanie, Danemarca şi Suedia nu au aderat la această zonă, deşi folosesc moneda Euro cu restricţii, printr-o derogare acordată de instituţiile monetare. Cele 12 ţări care formează zona euro (în iunie 2003) folosesc această monedă fără restricţii, pentru toate funcţiile banilor, alcătuind ceea ce poartă denumirea de Eurozonă.

Mecanismul Europei economice cuprinde şi câteva bănci: Banca Europeană de Investiţii, creată în 1958 şi care finanţează proiectele de dezvoltare; de aceste credite beneficiază şi ţările din Europa Centrală şi de Est, precum şi ţările din fosta Uniune Sovietică (Programul Phare); Banca Centrală Europeană (B.C.E.) , menită să emită moneda EURO. Sistemul European de Bănci Centrale (S.E.B.C.) format din B.C.E. şi băncile centrale ale ţărilor membre, căreia îi va reveni rolul de autoritate unică pentru politica monetară a U.E.

IV. Lărgirea U.E. cu noi membri. România şi U.E.

La ordinea zilei s-a aflat, în ultimul deceniu, pregătirea ţărilor din Europa Centrală şi de Răsărit pentru aderarea la Uniunea Europeană. În acest scop documentele Uniunii Europene au formulat mai multe cerinţe între care se află:

a. existenţa unei economii de piaţă viabile, funcţionale;
b. capacitatea ţărilor care se integrează, de a face faţă presiunii concurenţiale şi forţelor pieţei din interio-rul Uniunii.

La 1 mai 2004 U.E. s-a extins de la 15 la 25 ţări membre, prin intrarea următoarelor state: Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Slovenia şi Ungaria – "cel mai mare influx de populaţie din istoria Uniunii".

Prin această extindere, populaţia U.E. a crescut la peste 460 milioane (+20%), produsul intern brut total a crescut cu 5%, astfel că U.E. reprezintă în prezent 28% din PIB-ul mondial, faţă de 31%, cât este ponderea SUA.

În acest cadru, la 1 februarie 1993 a fost semnat Acordul de asociere a României la Comunitatea Europeană, asociere care a intrat în vigoare la 1 februarie 1995.

Pe această bază, ţările membre ale U.E. au devenit principalul partener comercial al României.

Comerţul exterior al României pe grupe de ţări, 2004

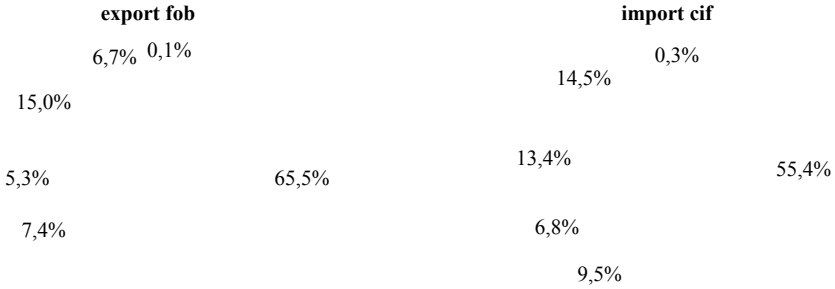

Sursa: INS, BNR
Raport anual 2004

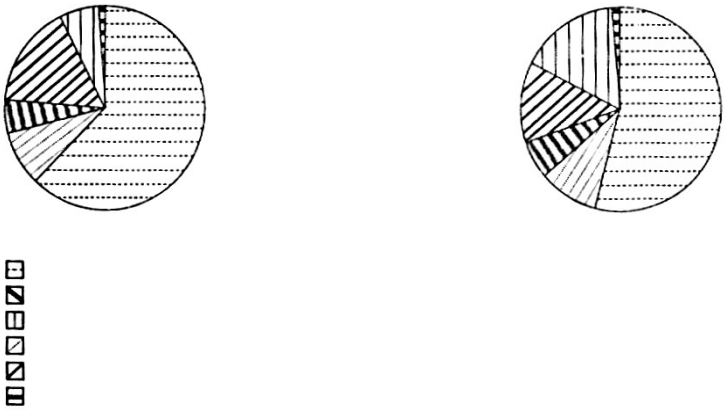

În anul 2000 au început negocierile pentru integrarea României în U.E. În acest scop a fost înaintată la U.E. *"Strategia Națională de Dezvoltare Economică a României pe termen mediu"*.

Opțiunile strategiei vizează crearea de condiții pentru:

a) *asigurarea creşterii economice pe baza sporirii ratei investițiilor prin participarea semnificativă a capit-lului național şi prin atragerea resurselor externe, mai ales sub formă de investiții directe, astfel ca, după anul 2001, ritmurile medii anuale de creştere a produsului intern brut să se situeze între 4-6%;*

b) *continuarea măsurilor de stabilizare macroecono-mică prin asigurarea unor deficite bugetare supor-tabile, nu mai mari de 3% din produsul intern brut;*

c) *ajustarea structurală a economiei, dezvoltarea şi modernizarea infrastructurii fizice, ştiințifice şi so-ciale, revitalizarea şi retehnologizarea industriilor cu potențial competitiv, construirea unei agriculturi întemeiate pe exploatații de dimensiuni optime;*

d) *crearea unui mediu de afaceri prielnic, bazat pe un cadru legal, coerent şi stabil, care să asigure dez-voltarea competiţiei de piaţă, reducerea costurilor de tranzacţie şi diminuarea poverii fiscale;*

e) *modernizarea şi dezvoltarea serviciilor de utilitate publică* astfel ca acestea să răspundă cât mai bine nevoilor cetăţenilor şi economiei naţionale, asigu-rându-se treptat apropierea de standardele ţărilor membre ale U.E.;

f) *elaborarea şi asumarea unui program pe termen lung pentru eliminarea riscurilor de accidente ecologice şi reducerea continuă a nivelurilor de poluare a mediului înconjurător.*

În decembrie 2004 s-au încheiat negocierile pe cele 31 de capitole în care este împărţit acquis-ul comunitar (pe domenii şi ramuri), iar la 25 aprilie 2005, România, împreună cu Bulgaria, a semnat tratatul de aderare la U.E., astfel încât de la 1 ianuarie 2007 cele două ţări devin membre ale U.E.

A. Statistică

Date despre ţările candidate la U.E. (în anul 2001)

	Populaţia la 1 ianuarie 2000 (mii loc.)	Suprafaţa (km.p)	PIB total (miliarde euro)	PIB/loc în 2000 (la PPC)
Bulgaria	8.191	110.971	13,0	5.400
Cipru	755	9.251	9,5	18.500
R. Cehă	10.278	78.866	55,0	13.500
Estonia	1.499	45.227	5,5	8.500
Letonia	2.424	64.589	7,7	6.600
Lituania	3.699	65.300	12,2	6.600
Malta	388	316	3,9	11.900
Polonia	38.654	312.685	171,0	8.700
România	22.456	238.391	40,0	6.000

Slovacia	5.399	49.035	20,9	10.800
Slovenia	1.988	20.273	19,5	16.100
Turcia	64.818	799.604	217,4	6.400
Ungaria	10.043	93.030	49,5	11.700
U.E.	**376.455**	**3.191.000**	**8526,0**	**22.530**

Sursa: Eurostat – Oficiul Statistic al Comunităţilor Europene. Comunicat de presă nr. 129/2001, din 13 decembrie 2001.

Ţările candidate reprezentau, în anul 2000, 45% din populaţia U.E şi 7% din PIB-ul acesteia. PIB-ul pe locuitor varia de la 24% din media U.E. în Bulgaria şi România, la 82% în Cipru.

B. Teme pentru dezbatere

1. Definiţi integrarea economică şi explicaţi factorii care au determinat-o.
2. Care sunt formele prin care ea se realizează şi se exprimă?
3. Care sunt principalele etape ale procesului de formare a Uniunii Europene?
4. Caracterizaţi principalele componente ale mecanismului economic al U.E.?
5. Care sunt principalele criterii (exigenţele) pentru admiterea în Uniunea Economică şi Monetară?

C. Teste grilă

1. Care au fost primele Comunităţii Europene ?
a) Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oţelului;
b) Comunitatea Economică Europeană;
c) Euratom;
d) Organizaţia pentru Cooperare Economică şi Dezvoltare.

2. Primul tratat al Uniunii Europene a fost semnat la:
a) Maastricht;
b) Amsterdam;
c) Roma;
d) Stockholm;
e) Luxemburg.

3. Câte țări cuprinde Uniunea Europeană?
a) 16 țări;
b) 12 țări;
c) 15 țări;
d) 25 țări;
e) 27 țări.

D. Dicționar economic

Aquis-ul comunitar - ansamblul principiilor, normelor şi reglementărilor dobândite în procesul de formare şi dezvoltare a Comunităților Europene şi care acționează şi trebuie respectate astăzi în Uniunea Europeană; se apreciază că directivele şi legile europene actuale numără peste 180.000 de pagini.

Economia de piață funcțională - desemnează acel stadiu de organizare a economiei de piață în care echilibrul între cererea şi oferta de bunuri economice, de toate genurile se realizează prin mecanismul prețurilor şi al pieței şi în care sunt asigurate macrostabilitatea economică, consensul forțelor politice în adoptarea strategiei economice şi funcționarea normală a instituțiilor şi organismelor economiei.

Paritatea puterii de cumpărare - P.P.C. (sau Standard al puterii de cumpărare) - metodă de calcul (în unele lucrări se spune „monedă" artificială sau de calcul) care integrează decalajul între nivelurile prețurilor naționale care nu se iau în calcul prin ratele de schimb.

E. Bibliografie

1) Gh. Crețoiu, V. Cornescu şi I. Bucur, *Economie*, Editura All-Beck, 2003, 2007

2) Bertrand Commeliu, *Europa economică*, Institutul European 1997

3) Dr. Victor Bazil Aldea, *Adoptarea legislației U.E. şi transpunerea în practică a aquis-ului comunitar pentru alinierea la exigențele pieței unice. Semnificații şi rezultate. În lucrarea „Liberalizarea schimburilor economice externe. Avantaje şi riscuri pentru România*, Editura Economică, 2003, Coordonator Prof.univ.dr. Niță Dobrotă

4) Daniel Dăianu, *Ce vom fi în Uniune. Pariul modernizării României*, Editura Polirom, 2006

5) Radu Şerban, *Europa pe care o iubesc*, Editura Tribuna Economică, 2006

Capitolul 15
ECONOMIA MONDIALĂ ŞI GLOBALIZAREA

Moto:

„De ce a devenit globalizarea - care a făcut atâta bine – un lucru atât de controversat?… Controversa vizează aspectele economice stricte ale globalizării şi instituţiile internaţionale care au redactat regulile ce mandatează sau impun lucruri ca liberalizarea pieţe-lor de capital (eliminarea din multe ţări în curs de dezvoltare a regulilor şi reglementărilor menite să stabilizeze fluxurile de monedă volatilă înspre şi dinspre acestea).

*Ca să înţelegem unde anume s-a greşit, este important să aruncăm o privire la cele trei instituţii principale răspunzătoare de procesul globalizării: F.M.I., Banca Mondială şi O.M.C." (*Joseph Stiglitz, laureat al Premiului Nobel pentru Economie pe anul 2001, fost vicepreşedinte şi economist-şef al Băncii Mondiale, profesor de economie la Universitatea Columbia. Din lucrarea *Globalizarea. Speranţe şi deziluzii*, p. 30, 38, Editura Economică, 2002)

I. Economia mondială – produs al unui proces istoric

1.1. Definiţia şi factorii formării economiei mondiale

Economia mondială contemporană este noţiunea prin care se exprimă şi se caracterizează, pe de o parte, realitatea obiectivă a economiilor naţionale ale celor 190 de ţări care constituie astăzi subiecte de drept internaţional, iar pe de altă

parte ansamblul relațiilor comerciale, financiare, tehnico-ştiințifice, monetar-valutare desfăşurate stabil între aceste țări.

La baza formării economiei mondiale a stat înainte de toate *dezvoltarea economiei de schimb şi a comerțului dintre diferite popoare şi regiuni ale globului, îndeosebi în urma marilor descoperiri geografice*, mai ales a celor două Americi. Referindu-se la acest factor, Adam Smith scria: „Mărfurile europene erau, aproape toate, noi pentru America, iar multe dintre cele din America erau noi pentru Europa. Astfel, începe să se facă un nou schimb de produse, cum nici nu se gândise nimeni vreodată înainte." (Adam Smith, *Avuția Națiunilor – cercetare asupra naturii şi cauzelor ei*, vol. I, 1962, p. 300)

Un rol esențial în acest cadru a revenit revoluției industriale şi trecerii la marea producție maşinistă care, pe de o parte, a revoluționat, prin locomotiva cu aburi şi vaporul, transportul, reducând dependența pieților naționale de piețele locale de resurse şi desfacere, iar pe de altă parte, a mărit puternic productivitatea muncii şi producția de bunuri materiale şi servicii.

Marea industrie şi mijloacele de comunicație moderne au universalizat concurența, au intensificat procesul de expansiune a capitalului pe piața mondială şi de formare a diviziunii internaționale a muncii. O dată cu aceasta, comerțul între țări a înlăturat treptat izolarea economică, punând în dependență de întreaga lume satisfacerea nevoilor fiecărei națiuni şi ale oamenilor în general. Prin noul val de progres tehnic de la sfârşitul secolului al XIX-lea la granița dintre acesta şi secolul al XX-lea, aceste evoluții s-au intensificat foarte mult, conducând la o creştere puternică a productivității muncii în țările industriale, precum şi la preocuparea pentru piețe. De asemenea, din punct de vedere al structurilor durabile, o transformare importantă a deceniilor care au urmat şi îndeosebi a perioadei de după al doilea război mondial a reprezentat-o formarea şi dezvoltarea marilor societăți (firme) transnaționale, cu numeroase filiale în toată lumea.

În fine, din punct de vedere socio-politic, *un factor de seamă cu acțiune puternică în a doua jumătate a secolului al XX-lea, l-a reprezentat creşterea impresionantă a numărului națiunilor şi țărilor care au devenit independente: de la 51 de state membre ale Organizației Națiunilor Unite în 1945 la 190 în prezent*. Aceasta a însemnat, pe de o parte, o mărime considerabilă a preocupărilor, aspirațiilor şi particularităților de politică internă a dezvoltării economice, iar pe de altă parte, o multiplicare considerabilă atât a centrelor de decizie autonomă în economia mondială, cât şi a fluxurilor economice dintre țări, a volumului şi diversității schimburilor internaționale.

1.2. Trăsăturile actuale ale economiei mondiale

Economia mondială contemporană prezintă numeroase trăsături şi particularități, unele fiind rezultatul procesului istoric de formare şi dezvoltare, altele fiind determinate îndeosebi de mecanismul schimburilor economice internaționale actuale.

a) Economia mondială contemporană este un ansam-blu de economii naționale *foarte diferite ca mărime şi potențial de dezvoltare, ca structuri economice şi sociale şi ca intensitate a creşterii economice.*

b) Eterogenitatea economiei mondiale şi marile deca-laje economice sunt mai bine puse în evidență prin analiza *nivelului de dezvoltare economică a țărilor lumii*. Astfel, după *produsul național brut pe locu-itor* (date 1996) se disting următoarele grupe de țări:

Nivel PIB pe locuitor	USD pe locuitor	Număr de țări
Scăzut	490	63
Mediu-scăzut	1740	63
Mediu-ridicat	4600	31

Înalt	25875	53
Mondial	5130	210 (ţări şi teritorii)

c) Deşi economia mondială este eterogenă, ea repre-zintă un sistem (megasistem) unic, care *nu poate funcţiona şi nu se poate dezvolta decât prin coexistenţa şi interacţiunea economiilor naţionale şi a statelor componente şi prin derularea normală a relaţiilor economice dintre acestea.*

d) O caracteristică importantă a economiei mondiale contemporane o reprezintă *accentuarea interdepen-denţelor economice internaţionale şi tendinţa spre mondializarea vieţii economice.*

Noţiunea de interdependenţă *exprimă forma actuală de mişcare a interacţiunilor reciproce dintre economiile naţionale, precum şi a fluxurilor economice internaţionale în cadrul economiei mondiale unice.*

Interdependenţele s-au format în timp, pe baza mai multor factori: diviziunea internaţională a muncii; deschiderea economiilor naţionale spre exterior, spre piaţa mondială; schimbările intervenite în economia mondială şi raporturile de putere etc.

e) Economia mondială contemporană se caracterizează şi prin *multipolaritatea raporturilor de putere economică, precum şi prin mobilitatea acestor raporturi.*

Locul pe care îl ocupă în prezent cele trei centre de putere economică: S.U.A, Uniunea Europeană şi Japonia rezultă din tabelul de mai jos:

	Suprafaţa (km.p.)	**Populaţia (mil.loc.)**	**PNB (miliarde USD)***	**PNB/loc USD***
S.U.A.	9 363 405	272	7 690	28 740
U.E.	3 239 270	373	14 371	38 528
Japonia	369 660	126	2 951	23 400

* Exprimat la paritatea puterii de cumpărare

Factorii principali care acționează asupra raporturilor dintre cele trei centre sunt: dinamica economiilor, progresul tehnologic, extinderea U.E. ş.a.

O trăsătură importantă a evoluției economiei mondiale o reprezintă globalizarea.

II. Globalizarea economiei mondiale

Există mai multe modalități de a privi şi a defini globalizarea, care pot fi puse în legătură cu viziuni doctrinare, cu interese de grup şi de comunitate diferite, precum şi cu mersul evenimentelor.

În unele lucrări se pune accent pe probleme economice, sociale şi politice cu caracter global pentru omenire: protejarea resurselor şi a mediului înconjurător; subdezvoltarea şi decalajele economice dintre țări; migrația masivă ilegală determinată de sărăcie şi de conflicte; dezarmarea şi conversia, terorismul ş.a.

Într-un sens mai general, însă, globalizarea constă în integrarea mai puternică a țărilor şi a populațiilor acestora ca urmare a reducerii semnificative a costurilor de transport şi comunicare şi a eliminării barierelor artificiale din calea circulației bunurilor, serviciilor, capitalului, cunoştințelor şi (într-o mai mică măsură) a oamenilor între state" (Joseph Stglitz, p. 37-38)

În acelaşi sens, dar din perspectivă economică, *prin globalizare se înțelege procesul de generalizare a interdependențelor multiple dintre economiile naționale ale țărilor lumii, pe baza liberalizării tuturor fluxurilor economice internaționale.*

La baza acestui proces stau următoarele transformări care modifică configuraţia economiilor naţionale şi a economiei mondiale:

A. *Liberalizarea schimburilor* şi formarea unui sistem global al comerţului cu mărfuri corporale şi servicii şi încercarea de administrare a acestuia printr-un organism comun Organizaţia Mondială a Comerţului (O.M.C.);

B. *Internaţionalizarea tehnologiei* şi a celorlalte forme ale proprietăţii intelectuale şi includerea lor aceluiaşi organism de reglementare. La intrarea sa în funcţiune, în 1995, O.M.C. a devenit gestionara tuturor acordurilor încheiate din 1947: G.A.T.T. (mărfuri), G.A.T.S. (servicii) şi T.R.I.P.S. (proprietate intelectuală). De asemenea, O.M.C. va continua negocierile asupra dosarelor rămase în suspensie (aeronautică, telecomunicaţii, transport maritim);

C. *Constituirea unor forme şi nuclee de internaţionalizare a producţiei* prin integrarea acesteia pe criterii noi, de tip funcţional;

D. *Integrarea puternică a pieţei financiare* (pieţei capitalurilor) internaţionale;

E. *Tendinţa accentuată de elaborare şi adoptare a unor norme şi reguli de orientare şi reglare a relaţiilor economice internaţionale.*

Principalii factori sau vectori ai globalizării:

a) *societăţile transnaţionale* care acţionează prin investiţii directe de capital, deschidere de filiale proprii sau prin crearea de societăţi mixte în diferite ţări pe tot globul;

În 1995 în lume existau 40.000 de grupuri multinaţionale. După datele Băncii Mondiale, ponderea cifrei de afaceri a primelor 200 de firme mondiale în producţia mondială a crescut de la 17% în 1960 la 24% în 1984 şi la 31% în 1995.

b) *Organizaţiile subregionale, regionale şi interregionale* prin care se realizează şi se dezvoltă cooperarea multidimensională şi integrarea economică;

c) *Organizaţiile economice internaţionale*, în special Fondul Monetar Internaţional (FMI), Banca Mondială, O.M.C.

La graniţă dintre secolului XX şi XXI relaţiile economice mondiale se caracterizează prin următoarele evoluţii (corelaţii) importante:

1. *Comerţul internaţional cu mărfuri (corporale) devansează ca ritm de creştere rata de creştere a producţiei mondiale* – tendinţă conturată încă în primele decenii postbelice. Se apreciază, de exemplu că devansarea ratei de creştere a schimburilor externe faţă de rata de creştere a PIB în anii ’90 a fost de 1,5%; în S.U.A. ea a fost de 6%, în ţările Europene, de 4,5% iar în Japonia de 4%.

2. *Comerţul mondial cu servicii în ultimele de două decenii ale secolului XX a crescut de 3 ori mai repede în raport cu comerţul mondial de mărfuri corporale*.

3. *Un ritm mai accentuat înregistrează mişcarea inter-naţională a capitalurilor*. Numai volumul investi-ţiilor externe directe a depăşit creşterea exportului de mărfuri de 3 ori şi producţia mondială.

4. *Cea mai căutată marfă pe piaţa mondială este tehnologia nouă*. Ponderea bunurilor şi serviciilor tehnologice noi în anii ’90 a reprezentat peste 20% în exportul S.U.A., 18,5% în cel al Japoniei şi 15% în cel al Germaniei şi Franţei.

5. *Creşte fluxul migraţiei internaţionale a forţei de muncă,* care marca în 1960 circa 3,2 milioane de

persoane, iar în 1995 ajunsese la 40 de milioane de persoane.

6. Liberalizarea comerțului internațional.

> În perioada 1980-1993 produsul național brut al țărilor membre ale OCDE a crescut de 2,5 ori valoarea comerţului mondial de 3,4 ori valoarea activelor financiare pe principalele piețe de 7,7 ori, iar tranzacțiile valutare s-au multiplicat de 15 ori, valoarea zilnică a acestora pe piețele financiare depăşind 1.400 de miliarde dolari (de 50 de ori mai mult decât fluxul real de mărfuri).
>
> Groups mondialisation din GEMEDEV *Mondialisation: Les mots et les choses*, Edition Karthala, Paris, 1999, p. 37

Adam Smith şi David Ricardo au fost promotori activi ai comerțului liber între țări, considerând că acesta aduce numeroase avantaje, favorizând dezvoltarea economico-socială.

Viața a confirmat această idee.

1. *Realitatea pune în evidență că înlăturarea piedicilor din calea comerțului prezintă avantaje pentru toate țările,* mărind accesul atât la bunurile de consum, cât şi la tehnologiile de producție şi pe această bază lărgind diversitatea acestora şi posibilitatea de satisfacere a trebuințelor;

2. *Liberalizarea comerțului poate avea ca efect, în condiții normale, reducerea inegalității prețurilor la care se vând bunu-rile de consum şi factorii de producție în diferite țări*.

3. *Prin liberalizare se accentuează concurența între agenții economici din diferite țări, ceea ce îi determină să promoveze noi tehnici şi tehnologii, să crească productivitatea muncii, să micşoreze costurile de producție şi să promoveze*

activ lupta pentru calitatea produselor. În acest fel, se pot obține progrese importante la eficiența economică.

4. Așa cum pe plan național dezvoltarea schimburilor economice a condus și conduce la formarea și întărirea unității naționale, pe plan internațional *liberalizarea comerțului între țări poate fi un important factor de apropiere între popoare, de reducere a tensiunilor și lărgire a conlucrării și solidarității internaționale.*

Înlăturarea piedicilor din calea comerțului liber între țări se poate realiza pe mai multe țări:

a) negocieri și înțelegeri bilaterale între țări;

b) acorduri cu caracter regional și subregional, realizate între mai multe țări prin ceea ce frecvent poartă denumirea de organizații cu caracter de integrare zonală;

c) înțelegeri cu caracter multilateral (universal) realizate în cadrul G.A.T.T. (Acordul general pentru tarife și Comerț), organizat în 1947 și transformată în 1995 în *Organizația Mondială a Comerțului (O.M.C.).*

În ultimul deceniu, liberalizarea schimburilor internaționale și-a lărgit conținutul, cuprinzând în prezent următoarele fluxuri economice:

- bunurile (mărfurile) corporale;
- serviciile;
- creațiile tehnico-științifice (proprietatea intelectuală);
- capitalurile;
- forța de muncă.

O.M.C. administrează în prezent toate acordurile încheiate de G.A.T.T. (mărfuri), G.A.T.S. (servicii) și T.R.I.P.S. (proprietatea intelectuală).

În concluzie, globalizarea reprezintă, pe de o parte, stadiul la care a ajuns procesul real pozitiv, de lungă durată de internaționalizare a schimburilor economice și, în general, a

vieţii economice. Ea favorizează procesul de modernizare a vieţii economice mondiale, prin răspândirea mijloacelor de producţie şi de comunicare moderne la nivel planetar.

Pe de altă parte, globalizarea este legată şi promovată de anumite cercuri şi interese financiare şi comerciale, constituind şi un proces de redistribuire a puterii economice şi de accentuare a decalajelor şi a diferenţierilor sociale la nivelul planetei. De aceea, ea formează obiectul unor ample dezbateri critice şi contestări pe plan internaţional. De asemenea, realitatea arată că, deşi globalizarea este promovată îndeosebi sub stindardul liberalizării, ţările dezvoltate folosesc diverse metode, directe şi indirecte, de protecţionism. Astfel, un studiu publicat de Banca Mondială la sfârşitul anului 2000 (Global Economic Prospects", 2000, World Bank) arată că barierele comerciale ridicate, impuse de ţările industriale, pentru importurile de produse agricole şi alimente, asociate cu subvenţiile acordate propriilor agricultori, au contribuit semnificativ la performanţa slabă a economiilor în tranziţie.

Globalizarea impune exigenţe deosebite pentru economiile naţionale.

La nivel macroeconomic, este necesară o strategie capabilă să asigure orientarea activităţii atât spre macrostabilizare, cât şi spre modernizarea structurii tehnologice şi productive a economiei.

La nivel microeconomic, orientarea prioritară trebuie să fie spre ridicarea nivelului de competitivitate şi eficienţă şi a managementului.

Pe de o parte, pe piaţa mondială nu pot pătrunde şi nu se menţin decât firmele puternice şi capabile să se adapteze la exigenţele mondiale şi să facă faţă concurenţei globale. Pe de altă parte, rolul hotărâtor îl au calitatea produselor şi costul (preţul de vânzare) al produselor.

„Este vremea să schimbăm unele reguli care guvernează ordinea economică internaţională…

Procesul globalizării poate fi regândit, iar când el se va desfăşura cum trebuie, când toate ţările vor avea un cuvânt de spus în privinţa politicilor care le privesc, se va putea crea o nouă economie mondială, în care nu doar creşterea va fi mai durabilă, ci şi roadele acesteia vor fi împărţite într-un mod mai echitabil". *(*Joseph Stiglitz, *Op.cit.*, p. 54)

A. Teme pentru dezbatere

1. Definiți economia mondială şi explicați principalele ei trăsături.

2. Ce se înțelege prin globalizare şi care sunt factorii care stau la baza acestui fenomen? Ce legătură există între globalizare şi interdependențele economice?

3. Răspundeți la întrebarea conținută în prima frază cu care începe acest capitol.

B. Bibliografie

1. Gh. Crețoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Economie*, Editura All-Beck, Bucureşti, 2003, capitolul XXIV

2. Dinu Marin, *Economie contemporană. Ce este globalizarea?*, Editura Economică, Bucureşti, 2000